

Ára: 900 Ft

– 1950 óta családtag

Minőségi gyermek- és ifjúsági irodalom
a Móra Könyvkiadótól kedvezményesen:
www.mora.hu

Illusztráció: John Martz (Étta Kaner: Isznak-e forró csokit a békák?)

MOZGÓ VILÁG

2020/2

2

MOZGÓ VILÁG

2020/2

Nagy József beszélget Maróth Miklóssal
• Klaniczay Gábor tanulmánya • Pódiumbeszélgetés Baranyi Krisztinával, Niedermüller Péterrel, Pikó Andrással és Soproni Tamással • Ross Károly és Szöllősi Mátyás prózája • Farkas Nóra, Jenei Gyula és Villányi G. András versei

Almási Miklós • Benda László • Csengery Kristóf • Csepeli György • Dalos György • Fáy Miklós • Gárdonyi László • Hargitai Miklós • Kőrizs Imre • László Ferenc • Mélyi József • Parászká Boróka • Pető Iván • Rab László • Révész Sándor • Vadas József • Végel László

Kérjük, támogassa személyi jövedelemadójának 1%-ával
a *Mozgó Világ* folyóirat kiadását! Adószámunk: 19650414 2 41

Mozgó-lexikon
A–Z

ALMÁSI MIKLÓS 1932-ben született Budapesten. Esztéta, filozófus, az MTA rendes tagja, Széchenyi-díjas. Legutóbbi könyve: *Ami bennünk van* (2019).

BENDA LÁSZLÓ 1951-ben született Budapesten. Pulitzer-emlékdíjas rádiós és televíziós újságíró, az egykor külpolitikai tematikákat feldolgozó Panoráma főszerkesztője. Jelenleg nyugdíjas, egyetemi oktató.

CSENGERY KRISTÓF 1957-ben született Budapesten. Déry Tibor- és Szabolcsi Bence-díjas költő, zenetörténész, zenekritikus. Legutóbbi verseskötete: *Dalok könyve* (2012).

CSEPELI GYÖRGY 1946-ban született Budapesten. Szociálpszichológus, egyetemi tanár. Legutóbbi könyve: *Nemzet és migráció* (Örkény Antallal, 2018).

DALOS GYÖRGY 1943-ban született Budapesten. Író, történész, publicista; 1995 óta Berlinben él. Legutóbbi könyve: *Tíz esztendő – Európai naplójegyzetek* (2016).

FARKAS NÓRA 1985-ben született Budapesten. Fordító, szerkesztő, költő. Legutóbbi könyve: *Összeköt a szeretet* (2018).

FÁY MIKLÓS 1964-ben született Budapesten. Szabadfoglalkozású kritikus, újságíró.

GÁRDONYI LÁSZLÓ 1986-ban született Budapesten. Művészettörténész, esztéta.

HARGITAI MIKLÓS 1969-ben született Budapesten. 1994-től a lap bezárásáig a Népszabadság újságírója volt, Hevesi Endre-, Bossányi Katalin-díjas. A MÚOSZ elnöke. Legutóbbi könyve: *És bocsásd meg vétkünket* (2018).

JENEI GYULA 1962-ben született Abádszalókon. Költő, tanár, újságíró, az Eső irodalmi lap alapító főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Mindig más* (2018).

KLANICZAY GÁBOR 1950-ben született Budapesten. Történész, szerkesztő, 2018-ban az Amerikai Tudományos Akadémia tagjává választották. Legutóbbi könyve: *Boszorkányok, varázslók és démonok Közép-Kelet-Európában* (szerk. Pócs Évával, 2014).

KŐRISZ IMRE 1970-ben született Budapesten. Költő, egyetemi oktató. Legutóbbi kötete: *A másik pikk bubi* (2016).

LÁSZLÓ FERENC 1976-ban született Budapesten. Történész, kritikus. A Magyar Narancs belső munkatársa, a Revizor kritikai portál szerkesztője.

MAJTÉNYI LÁSZLÓ 1950-ben született Budapesten. Jogtudós, egyetemi tanár, az MTA doktora, az Eötvös Károly Intézet elnöke. Legutóbbi könyve: *Romok ormán* (2014).

MÉLYI JÓZSEF 1967-ben született Budapesten. Művészettörténész, a Magyar Képzőművészeti Egyetem oktatója.

NAGY JÓZSEF 1968-ban született Budapesten. Újságíró, a 24.hu közélet- és véleményrovatának vezetője.

PARÁSZKA BORÓKA 1976-ban született Gyergyószentmiklóson. Bossányi Katalin-díjas publicista, író; Marosvásárhelyen él.

PETŐ IVÁN 1946-ban született Budapesten. Levéltáros, történész. 1990 és 2010 között az SZDSZ országgyűlési képviselője.

RAB LÁSZLÓ 1957-ben született Pélyen. A Népszabadság volt főmunkatársa, lapunk olvasószerkesztője. Legutóbbi könyve: *Pokoljárás – Út az újjászületésig* (2017).

RÉVÉSZ SÁNDOR 1956-ban született Budapesten. Pulitzer-emlékdíjas újságíró, a Népszabadság volt főmunkatársa, a HVG munkatársa.

ROSS KÁROLY 1954-ben született Egyedén. Angol–magyar szakos tanár. Legutóbbi könyve: *Ártériek* (2014).

SZÖLLÖSI MÁTYÁS 1984-ben született Budapesten. Író, költő, drámaíró. Legutóbbi kötete: *Váltóáram* (2016).

VADAS JÓZSEF 1946-ban született Budapesten. Művészettörténész, egyetemi tanár. Legutóbbi könyve: *A magyar iparművészet története* (2014).

VÉGEL LÁSZLÓ 1941-ben született Szenttamáson (ma Szerbia). Kosuth-díjas író, kritikus. Legutóbbi könyve: *Temetetlen múltunk* (2019).

VILLÁNYI G. ANDRÁS 1958-ban született Budapesten. Költő, író, műfordító. Legutóbbi könyve: *Tükröződések* (2011).

A borítót Váli Dezső tervezte.

Színes melléklet: Szalai Eszter munkái

Meglepően finom.

FRESH
CORNER

Töltsd le az
applikációt

Mert kávéinkat mindig
frissen, gondosan
válogatott kávészemekből
készítjük.

- Nagy József 3 Hunok, törökök, kipcakok
Beszélgetés Maróth Miklóssal
- Klaniczay Gábor 15 A keleti származás tudata
a 19. századi Magyarországon *Tanulmány*
- Benda László 27 Az ujjur ugar kínai feltörése *Esszé*
Rab László 32 Hat, hét, nyolc, kilenc *Pódiumbeszélgetés*
Baranyi Krisztinával, Niedermüller Péterrel,
Pikó Andrással és Soproni Tamással
- Majtényi László 52 Tartuffe győzelme? *Esszé*
Farkas Nóra 56 Pénélopé mosogat, láthatatlan sarok-lány, *Versek*
Jenei Gyula 58 Függönyök *Vers*
- Villányi G. András 59 Sután távozó, Szótlanul *Versek*
Ross Károly 60 Kolosnak mindent (fabula) *Novella*
Szöllősi Mátyás 67 Illegál *Regényrészlet*
Gárdonyi László 74 Emlékezet és kontextus *Szalai Eszter* fotósorozatai
- Hónapló**
- Dalos György 78 Drónok és ösztöndíjak
Hargitai Miklós 81 Azt írja az olvasó
Parászka Boróka 84 Az erdélyi maffia
Végel László 87 A Trianon-diskurzus kollaterális sérültjei
- Reflex**
- Révész Sándor 90 A nemzet melege s a tények hidege
- ról, -ről**
- Almási Miklós 98 Filmtározó
Pető Iván 101 Szomorú évforduló
Csepeli György 104 A közelség leküzdhetetlen távolsága
Kőrösi Imre 107 Florent-Claude szomorú evangéliuma
Fáy Miklós 112 Shaxi bébi
Csengery Kristóf 115 Változatok irányításra
Vadas József 118 Ötkarikás aréna
Mélyi József 123 A hang és a csend között
László Ferenc 126 Hagyjatok meghalni! – Mintaapák

Megjelent a

LENTUS Kft.

Felcsuti Péter
Bojár Gábor
Kende Péter
Kornai András
Nyíri Pál
Szelényi Iván
és más magánszemélyek támogatásával

2

Mozgó Világ 2020/február

negyvenhatodik évfolyam

Főszerkesztő: P. Szűcs Julianna

A szerkesztőség tagjai: Erdély Gábor (a kuratórium elnöke), Barna Imre (vers, próza), Bognár Róbert (kuratóriumi tag), Csák Csongor (kuratóriumi tag), Gárdonyi László (képzőművész), Király Ágnes (asszisztens), Nagy Zoltán (jogász), Papp Aranka (gazdasági vezető), Rab László (olvasószerkesztő), Szűcs Péter (tördelőszerkesztő), Vitányi Iván (kuratóriumi tag).

Terjesztés: Magyar Lapterjesztő Rt. 1097 Bp., Táblás u. 32. Postacím 1388 Bp. Pf. 73.

A szerkesztőség címe: 1051 Budapest, Nádor u. 26. Telefon: 331-9393. E-mail: mozgo@mozgovilag.hu. Kiadja a Mozgó Világ Alapítvány. Adószám: 19650414-2-41. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága, 1008 Budapest, Orczy tér 1. Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél, e-mailen: hirlap.elofizetes@posta.hu, faxon: 303-3440. További információ: 06-80-444-444. Külföldön terjeszti a Batthyány Kultur-Press Kft. (e-mail: batthyany@kultur-press.hu; H-1014 Budapest, Szentháromság tér 6. Tel.: 201-8891). Előfizetési díj 1 évre 9000 Ft. Indexszám: 25604. Készült a Coradix Kft.-nél. HU ISSN 0324-4601

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda 2-től 5-ig

Mozgó Világ-online: www.mozgovilag.hu

Számlaszámunk: Magyar Külkereskedelmi Bank 10300002-20323080-00003285

Hunok, törökök, kipcsakok

Maróth Miklóssal Nagy József beszélget

– *Mi a fontosabb egy nemzet számára: a gének, a nyelvrokonság vagy a kultúra?*

– Egy nemzetet két dolog tarthat egyben: a közös eredet vagy a közös eredet fikciója, tehát a kultúra.

– *Bennünket melyik?*

– A magyar nemzet egyértelműen kultúrnemzet.

– *Van közös gén is? Árpád vére bennünk csörgedez még?*

– Sajnos nem. Feltételezésem szerint a honfoglalásnál a Kárpát-medencébe áramlók a létszámukat tekintve legföljebb két-három százalékot képviseltek az őslakosokhoz képest. Vagyis genetikailag az a magyar nép, amelyet Árpád és csapata itt talált. Másképpen: a magyarok döntő többsége a honfoglalás előtt is itt élt, csak még nem magyarul beszélt. Ugyanakkor megjegyzem, hogy a honfoglaló magyarok lélekszámának meghatározása máig nyitott kérdés. Többféle történelmi elmélet ismert, de mivel a források igen hiányosak, ezek a megközelítések igencsak hipotetikusak.

– *Árpád apánk nem is az apánk, csak egy az apáinkat, anyáinkat zaklató nomád?*

– A zaklató jelzőt én nem használnám. A kérdésben megfogalmazott állítás azonban alighanem tény, amelynek alapos bizonyításán most dolgozunk archeogenetikai kutatásokkal.

– *Konkréten mit vizsgálnak?*

– Honfoglaláskori és honfoglalás előtti sírokban talált csontok génállományát hasonlítjuk össze a ma a Bodrogközben élő magyarok génállományával. Azért választottuk a Bodrogközt, mert ez az egyetlen magyar tájegység, amely intakt maradt a történelem során: nem járt arra tartósan sem a török, sem a tatár, sem más idegen erő.

– *Milyen génjeik vannak a bodrogközieknek?*

– Kapaszkodjon meg, bő ötven százalékban germán. Ami természetesen nem azonos a némettel: minden német germán, de nem minden germán német. A maradék bodrogközi gének a környező népekkel, különösen a szlovákokkal mutatnak egyezést. A vizsgált populációban egyetlenegy főt találtak, akinek a honfoglaló magyarokéhoz hasonló ázsiai génjei voltak, de az illető kikérdezése után jó okunk van feltételezni, hogy azok az ázsiai gének nem a honfoglalás, hanem inkább 1945-ből, a fõlszabadulás vagy a szovjet megszállás, kinek hogy tetszik, idõszakából származnak.

– *Milyen génjeik voltak a honfoglalás előtt itt élőknek?*

– Vegyes. Egészen más társaság népesítette be a Dunántúlt, más a Duna–Tisza közét, s teljesen más Erdélyt. És mindtől gyökeresen különböző a honfoglalók genetikája, amely felolvadt a Kárpát-medence őslakosainak génállományában. Árpádék a még a sztyeppén kialakult kultúrá-

jukat, ennek részeként a nyelvüket tették hozzá a Kárpát-medence civilizációjához.

– *Olvasni, hogy nemcsak a bodrogközi germánok, hanem a hunok is azok voltak.*

– Olyannyira, hogy az összes fennmaradt hun név tulajdonképpen germán. A hun szerteágazó sztyepei népség, és ha arra keressük a választ, kicsodák is voltak valójában, ahány irányból közelítünk, annyiféle választ kapunk. A régészek egy speciális üstformához kötik őket, azokat a sírokat, amelyekben ilyen tárgyat találnak, hunnak minősítik. Voltak például a fehér hunok, akik iráni nyelvet beszéltek, a mostani Afganisztán területén működtek pár évszázadig fennmaradó birodalmat, és időnként a perzsákon át gazolva egészen a mostani Szíria területéig jutottak. Említést érdemelnek az egykor a Kaukázus egy részét elfoglaló, idővel a törökökkel összeolvadó hunok is. Arab források pedig megemlékeznek egy általuk heftalitáknak nevezett hun társaságról is. A sztyepei különös hely. 1990 előtt volt egy Sevardnadze nevű szovjet külügyminiszter, nemzetiségét tekintve grúz, de mi, magyarok, simán leorosoztuk. Vajon ezzel új keletű hibát követtünk el? Nem! A sztyeppetörténet lényege, hogy a sztyeppén mindig volt egy uralkodó nép, amely maga alá gyűrte az összes többi sztyepei népet, s ettől fogva a legyűrt népeket a leigázókhoz sorolták. Aztán amikor hanyatlásnak indult az aktuális birodalom, föl-emelkedett egy másik sztyepei nép, ő gyűrt maga alá mindenki mást, s onnantól mindezen népek az ő nevét viselték. Mit gondol, melyik volt az utolsó sztyepei királyság?

– *Gyanítom, nem véletlenül emlegette Sevardnadzét, professzor úr.*

– Jó nyom! Tehát? Melyik volt az utolsó sztyepei királyság?

– *A Szovjetunió?*

– Pontosan! A Szovjetunió nem volt más, mint az, hogy az oroszok maguk alá gyűrték a többi sztyepei népet. S bizonyos szempontból magukba is olvasztották őket, hiszen ősi sztyepei minta szerint a legyűrt népek becsavagyó fiai komoly birodalmi karriert futhattak be, akár még külügyminiszterek is lehettek. Vagy például első számú vezetőt adhattak, lásd Sztálint, aki szintén grúz volt... Ma nagy és fontos kérdés, hogy ki lesz a sztyepei következő ura.

– *Ki?*

– Válaszolni erre nem az én kompetenciám. Azt viszont elmesélem, hogy számomra jóval a rendszerváltások előtt nyilvánvaló volt, hogy a Szovjetunió menthetetlenül szétesik. Ez a sztyepei királyságok sorsa. Ugyanis nem a szolidaritás, nem is a kultúra és nem is a közös származástudat tartja össze őket, hanem egy katonai erő.

– *Hangoztatta ezt annak idején is?*

– Olyannyira, hogy még ki is nyomtatták. A Szovjetunió nevű királyság szétesése előtt beszéltem erről egy nemzetközi konferencián, ahol kis híján megköveztek a véleményemért. Különösen a nyugatiak fújtak rám, aminek az az oka, hogy az önképükhöz hozzátartozott a kommunizmus, a Szovjetunió elleni végeláthatatlan küzdelem. Évekkel később, a szétesés idején összejöttem ugyanezzel a társasággal egy másik konferencián, és úgy néztek rám, mint egy profé-

tára. Pedig nem volt benne semmi boszorkányság, csak ismertem a sztyeppetörténetet.

– *Hunozunk még egy kicsit. Biztos, hogy hun, akiről azt írják, hogy hun?*

– Hát ez az! A régi történetírók hajlamosan voltak minden nomádot hunnak tekinteni, aki betört valahová. Az írott emlékek szerint a hunok oda is betörték, ahová bizonyíthatóan nem juthattak el, de ahová eljutottak is, olyan tetteket varrtak a nyakukba, nemcsak a hunoknak, a magyaroknak is, amelyeket valószínűleg nem követtek el. Mit látunk a Sankt Gallen-i templomban? Horrort! Betörték a magyarok, kardélre hányták a férfiakat és az öregeket, majd elhajtották a nőket és a gyerekeket. Csakhogy a nomád gazdaság hiánygazdaság, a nomád azért kalandozott, mert nem volt elég ennivalója. Kirabolni ment a letelepedettek földjét, esze ágában nem volt elhajtani senkit. Mire kellett volna neki még egy csomó éhes száj? Még szerencse, hogy Sankt Gallenből nemcsak a freskók maradtak meg, hanem egy, a szerzetestársai által hátrahagyott bencés barát feljegyzései is. Ez a derék szerzetes nem ismerte, így nem is alkalmazta a kor kötelező retorikai kliséit, ezért az általa átélt valóságot írta le a maga őszinte módján: jöttek a magyarok, eszük ágában sem volt kardélre hányni senkit, már csak azért sem, mert jöttük hírére mindenki elmenekült. Szépen összeszedtek mindent, hatalmas lakomát csaptak, és meghívták a barátot is, hogy gyere, egyél velünk. Aztán, írja a barát, mulatozás közben két magyar felmászott a templomtoronyra, hogy lelopja az aranykeresztet, de megcsúsztak, lezuhantak, szörnyethaltak. Abszolút életszerű! Más kérdés, hogy a kalan-

dozók távozása és a helyiek visszatérte után a templom falára a szokásos retorikai kliséknek megfelelő képeket festették. Nekünk meg persze ezekből kéne kihámoznunk a magyar őstörténetet.

– *Nekünk, magyaroknak van egy kis közünk a hunokhoz?*

– Nem sok.

– *Ehhez képest Magyarország a világnyelven Hungary, nemzetközi rövidítése: HUN.*

– A HUN-nak semmi köze a hunokhoz.

– *Hanem mihez van köze?*

– A törökökhöz, akikkel két-háromszáz éven keresztül együtt éltünk. Kezdjük onnan, hogy a szóvégződések alapján két török tájszólást különböztetünk meg: az R-törököt és a Z-törököt. Az R-török egy bizonyos népcsoportot ogur, a Z-török oguz névvel illetett. Az on-ogur azt jelenti R-törökül, hogy „tíz ogur” törzs, ugyanis ez a bizonyos népcsoport tíz törzsből állt.

– *És ez a bizonyos népcsoport a magyar?*

– Az túl logikus lenne. Ugyanis ez a tíz törzsből álló nép egyszer csak szedte a sátorfáját, és elköltözött a mai Bulgária területére: őket nevezük ma bolgároknak. És arra a helyre, amelyet maguk mögött hagytak, magyarok áramlottak be, akiknek ugyan semmi közük az eredeti onogurokhoz, vagyis a bolgárokhöz, csak mivel ott voltunk a helyükön, átvitték ránk a nevüket. Aztán ebből az onogurból lett a venger meg az összes többi elnevezés, amit, ha megengedi, nem fejtek ki részleteiben.

– *Hol tart a magyar eredetkutatás?*
 – Az irodalomból kihámozva, ami kihámozható volt. A nyelvészetben feltárva, ami feltárható. Rendelkezésünkre áll még a gazdag régészeti anyag, hiszen amerre jártak az őseink, ott temettek is. Érdemi továbblépés a most zajló archeogenetikai kutatások segítségével képzelhető el. E négy diszciplína eredményeinek kritikus összevetéséből rekonstruálható a hitelesebbnek mondható magyar őstörténet. Európa összes népe túlesett ezen a munkán, kivéve mi.

– *Szóval most az történik, hogy elvégzik a különböző helyeken, különböző környezetben, különböző korokból származó emberi csontok DNS-vizsgálatát, aztán matekoznak az eredményekkel?*

– Konkrétan az ötödiktől a kilencedik századig terjedő régészeti emlékekben talált csontok vizsgálata van ma a középpontban.

– *Van elég csont?*

– Van, de lehetne több is. Rettenően bosszant, hogy bár a magyar állam már a tizenkilencedik századtól komoly pénzt áldozott régészeti kutatásra, emberi maradványok begyűjtésére, a rendszerváltás környékén egy külföldi szélhámos, akit itt nem nevezek meg, nagy tételben „lopta ki” kutatási célból a csontokat, ráadásul magyar múzeumi emberek segítségével.

– *Illegálisan?*

– Rosszabb! Legálisan! Aztán ez az illető megírta a tudományos cikkeket a Scientific Americanbe meg mindenfelé, és rátette társszerzőnek azokat a magyarokat, akiknek úgy gazdagodott a publikációs jegy-

zékük, és úgy szökött az égből az idézettségük, hogy közben egyetlen sort sem kellett leírniuk. Botrányos. Persze nem komplett combcsontokra kell gondolni, elég némi reszelék, és egy apró táskácskában elfér tíz évre elegendő kutatási anyag. Szakmai titok, de elárulhatom, hogy különösen a hallójáratot kedvelik a DNS-kutatók, abban a leghozzáférhetőbb az anyag.

– *Honnan van ma pénz magyarságkutatásra?*

– Pályázatokból. Az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat programját a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal pályázatán elnyert pénzből finanszírozzuk.

– *Mennyi pénz van a projektre?*

– Az Eötvösnek 2020-ra 162 millió forint jut erre, jövőre remélhetőleg kétszer ennyi lesz, az utána következő évben szintén. Meg kell említeni, hogy az ELTE régészeti tanszéke is komoly EU-s forrást nyert erre a célra: öt évre, ha jól tudom, háromszázmilliót.

– *Onnan kalandoztunk el, hogy nem génjeiben mutatkozik a magyar.*

– Nem bizony. És nemcsak azért, mert a honfoglaló magyarok sztyeppei génjeit magába olvasztotta az itt élők génállománya, hanem azért is, mert az azóta eltelt bő ezer évben számos náció hagyta itt a génjeit: a Bodrogközben kevéssé, az ország többi területén alaposan.

– *A legendás humorista, Boncz Géza határozta meg ekképpen a magyart: „Török is megdúlta, tatár is megdúlta, mindenki megdúlta, csak ő nem futott el.”*

– Már-már tudományos igényű meghatározás. Mindenki kapargassa meg a családfáját, kíváncsi vagyok, hány hun őst tud összeszámolni rajta. Sorolom az én felmenőimet: Kölber, Kauser, Gerster, Külics és hasonló. Nem éppen hunok. Vas megyei vagyok, ott aztán csak az elmúlt egy évszázadban is mindenki összevissza keveredett mindenkivel, horvátok, szlovének, osztrákok, magyarok.

– *Más európai népeket is úgy megdúlt a történelem, mint a magyart?*

– Akadnak kivételek. Például a németek meglehetősen egységesek, és az angliai génállomány is alig változott hét és fél ezer éve. A magyar génállomány viszont tényleg keverék. Ezért nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy minket a kultúra tart össze.

– *Ez a mi kultúránk keleti vagy nyugati kultúra?*

– Pont a kultúránk lenne tisztán ilyen vagy olyan?! Gyerekkoromban nem értettem, miért kell nekünk dór, líd, mixolid meg kvintváltós dallamokat tanulnunk. Aztán rájöttem, hogy a sztyeppei kulturális gyökereink miatt. „Hej, Jancsika, Jancsika, miért nem nőttél nagyobbra, Dunáról fúj a szél!” És aztán öt hanggal lejjebb: „Nőttél volna nagyobbra, lettél volna katona, Dunáról fúj a szél.” Tisztán ázsiai! Születhetett volna akár Mongóliában. De ebből van a kevesebb, ugyanis a magyar népdalok zömmel gregorián dallamok. Vagyis a magyar kultúra alapjában véve nyugati kultúra, melybe kétszer is hangsúlyosan kerültek keleti vonások: egyszer a honfoglalásnál, egyszer a török hódoltság alatt. A törököktől van szinte az egész magyar konyha, a magyar öltözködés, még a kardjaink is a tö-

rökökkel való találkozás óta görbék újra, korábban egyenes karddal vívott a magyar. És a nyelv! A török öküzt magyarul ökor, a magyar ács meg onnan jön, hogy a fa törökül agacs, kiesik a gé, s a szó megkapja a csí foglalkozásképzőt, s lesz aacsi, vagyis famester.

– *A tudomány jól elvan magában az ilyen kérdésekkel, csak akkor kerül bajba, amikor a politika is próbálja használni a kutatási eredményeket a napi érdekei szerint.*

– Például?

– *Például abban, hogy a választók hová, mely kultúrához tartozónak vélik a nemzetet.*

– Melyik országra gondol?

– *Gondoljunk először a franciákra és az ukránokra. A franciák egy ideje szeretik a gall eredetet hangsúlyozni, miközben a gallok a hódító rómaiak által leigázott nép. Az ukránoknál pedig friss divat a viking, vagyis a germán eredet hangsúlyozása. Aminek politikai szerepe az, hogy a gallság és a vikingség is azt üzeni: nem az elit a fontos, hanem a nép.*

– Kétségtelenül politikai kérdés, hogy a mindenkori hatalom mely őstörténetet teszi magáévá. De legyünk pontosak. Azt hinné az ember, hogy Asterix és Obelix története, a képregény és a rajzfilm is csupán egyszerű mese, szórakoztatás, miközben valójában identitásképző propagandaanyag. Csakhogy nem az elit ellen szól ám! Az Asterix üzenete nem más, mint hogy nem vagyunk rómaiak. Az ukránok vikingesedése pedig sajátos törekvés, ugyanis bennük jóval több az amúgy a finnugor népeknél gyakori uráli gén, mint bennünk. Egyébként,

mit gondol, kik hordozzák magukban a legnagyobb arányban az uráli gént?

– *Tán valamelyik volt szovjet tagköztársaság lakói.*

– Súlyos tévedés. A poroszok! Bennük eléri a negyven százalékot. Ők az igazi uráliak. Csak messze keveredtek, és jól megtanultak németül.

– *Magyarországon is a napi politikai témák közé került az eredet kérdése, maga a miniszterelnök is számos alkalommal beszélt róla. Miért fontos ez most?*

– Ezt a kérdést nem az én dolgom megválaszolni. Még az sem dolgom, hogy gondolkodjam rajta. Én tudománnyal foglalkozom.

– *Tavaly szeptember óta ön a Magyar Tudományos Akadémiától politikai botrányral elvett kutatóintézetekből létrehozott, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat néven üzemeltetett szervezet elnöke.*

– Vagyis a tudomány területén mozogok.

– *Frissen átpolitizált tudományos térben vállalt vezető posztot. Ráadásul egyéb feladatai mellett ön a gazdája a hatalom által politikai célra használt eredetkutatásnak.*

– A magyar őstörténet-kutatást, éppúgy, mint a többi feladatomat, szigorúan tudományos elvek mentén irányítom. És tudósként természetesen tisztában vagyok azzal, hogy az őstörténet csak egyik összetevője népünk történelmének.

– *Harminc éve elhagytuk az akkor épp kommunista Keletet, a sztyeppe világát, és bő másfél évtizede, 2004 májusával hivatalosan is az EU része*

lettünk. Megérkeztünk oda, ahová már a koronáját nem Bizánctól, hanem Rómától kérő államalapító Szent István is szánt bennünket: Nyugatra. Mi abban a jó, hogy most megint Keleten keresi a kormány az identitásunkat?

– Erre válaszolni nem az én kompetenciám.

– *A jelenlegi kormány kereszténynek vallja magát, hívei még tüntetéseken is aggódnak a keresztény értékekért, hagyományokért, miközben vezetői az ügynevezett újkori pogányság megszállottjaival kórusban hangoztatják, hogy gyakorlatilag törökök vagyunk. Sorolom a történéseket. A kormány közpénzzel támogat szittyakongresszust, turáni társaságot és sámántalálkozót. A kétévenkénti „magyar törzsi gyűlés”, az etno-pogány szubkultúrát ápoló Kurultaj fővédnöke 2010 óta Lezsák Sándor, a parlament fideszes alelnöke. A millennium idején még Szent István kultuszát fényező Orbán Viktor 2012-ben Ópusztaszeren az Árpád-dinasztia mitikus ősmadarát, a turult ábrázoló monumentális emlékművet avatott. 2017-ben külön állami szervezet alakult a magyar őstörténet régészeti vizsgálatára, a László Gyula Intézet, ami 2018-ban beolvadt a szintén új, szintén közpénzből működő, bő száz főt foglalkoztató Magyarságkutató Intézetbe. Kásler Miklós miniszter III. Béla maradványaiából mutatta fel az Árpád-ház genetikai profilját, amit a „nem finnugor eredet” bizonyítékeként tárt a nyilvánosság elé. És: a magyar miniszterelnök 2018 szeptemberében részt vett Kirgizisztánban, Csolpon-atában a türk népek találkozájaként rendezett „Nomád világjátékokon, s a nyelvészek megrökönyödésére azt nyilatkozta, hogy „a magyar a türk nyelvekkel áll rokonságban”. Tavaly októberben pe-*

dig a Türk Tanácsban, ahol Magyarország megfigyelői státuszt kapott, kormányfőnk a kazah vezetőhöz fordulva kijelentette: „Magyarországon vannak kipcakok. Sok magyarban van kipcakos vér, ezeknek van önkormányzatuk, és Nazarbajev elnök úr a mindenkori elnöke a magyar kipcak törzseknek is, és minden évben küldünk is neki üzenetet, amikor a kipcakok éves gyűlése van Magyarországon.” Úgy kezdtük ezt a beszélgetést, hogy a közösséghez tartozáshoz kell a közösséghez tartozás élmenye vagy fikciója. Hát itt egy fikció: a törökösödés. Ön, a tudós, mit szolt mindehhez? Vagy legalább: mit szolt a kipcakos mondathoz?

– A Nagykunságban lakó kunok valóban kipcakok, és tudomásom szerint ők írták az említett levelet, amiből az idézet származik. A többire vonatkozólag csak ismételni tudom magam: tudós vagyok, így nem tisztem megítélni Magyarország külpolitikai törekvéseit.

– *Ilyenkor az ön tudósénje nem kap össze az ön „Orbán Viktor tudományos tanácsadója”, valamint „az Eötös Loránd Kutatási Hálózat Irányító Testületének elnöke” énnel? Feltételezem, az első én a fejét veri a falba, a másik meg vastapsol.*

– Amikor Orbán Viktor arról beszélt, hogy a magyarságnak van köze a törökökhöz, abban van igazság. És ha az ország miniszterelnöke ezeket a kötődéseket úgy használja fel, hogy abból Magyarországnak haszna származzon, azt helyeslem. A politika ilyen műfaj.

– *Ha lehántom a kötelező lojalitást, arra jutok, tudósként önnek csak a tények számítanak. Keresztény értelmiségiként, állami kutatóintézeti vezető-*

ként viszont elnéző, amikor a politika hajmeresztő csacskaságokat zagyvalva forgatja érdekei alá a tudományt. Helyesen foglalom össze?

– Nem egészen. A megállapítás úgy pontos, hogy ha ebben a témában egy politikus érvelésének van alapja, az részemről tolerálható.

– *Az nem hajmeresztő, hogy „a magyar nyelv a türk nyelvekkel áll rokonságban”, és hogy „Nazarbajev elnök úr a mindenkori elnöke a magyar kipcak törzseknek”?*

– Én tudománnyal foglalkozom, nem napi politikával. Ezért inkább visszakanyarodom oda, mennyire zavar, hogy a magyar őstörténet kezd államvallássá válni, melyben a vallási tételek köszönőviszonyban sincsenek a tudomány tételeivel.

– *Államvallássá?*

– Gúnyosan nevezem annak, mert politikai hovatarozástól függetlenül egyre többen hirdetik ezeket az egyre egyházellenesebb tanokat. Azt a tévedést már kibeszéltük, hogy törökök volnánk. A másik hazugság az, hogy a finnugor nyelvrokonság elmélete hamis, és csak a Habsburgok kényszerítették ránk. Miközben tudományos tény, hogy a magyar igenis finnugor nyelv.

– *A finnugor nyelvrokonságot tagadókat kiröhögni szokás, fellépésüket jobbára a Nyugat-ellenesség áltudományos álcába bújtatásaként értékeli.*

– Nem csak kiröhögés van! Tudja, mi volt a legmagasabb iskolai végzettsége a török rokonság legfőbb apostolának, Vámbéry Árminnak? Hatodik megkezdett gimnáziumi osztály! Vámbéry maga írja le, hogy amikor a Habsburg császártól kapott egyete-

mi tanári kinevezésével megjelent a pesti egyetemen, a rektor a következő szavakat intézte hozzá: „Ne higgye, hogy tájékozatlanok vagyunk kétes jelleméről. Tudjuk jól, hogy gyöngelábon áll a keleti nyelvekkel s hogy a tanszékre való hivatottsága nagyon kétséges. De nem akarunk ellene szegülni ő felsége parancsának és ön csak e kényszerhelyzetnek köszönheti állását.” Vagyis a Habsburgok nem a finnugor nyelvrokonság elméletét kényszerítették a magyar tudományra, hanem sokkal inkább az azt megkérdőjelező Vámbéry Ármint.

– *Vámbéry letett ezt-azt az asztalra. Számos nyelven, köztük törökül is beszélt, dervisnek öltözve bejárta a Közel-Keletet. És azt állította, hogy kettős eredetű a magyar nyelv és a magyar nép, ami már akkor sem csupán tudományos vitákat kavart, hanem politikai botrányt is.*

– Vámbéryval kapcsolatban engem leginkább az érdekel, miért van az, hogy iránta fokozott affinitást mutatunk, miközben a komoly tudósaink iránt nem.

– *Vajon miért?*

Nincs válaszom.

– *Miért baj az, hogy az egyházellenes „magyar őstörténet kezd államvallásá válni?*

– Mert a kereszténység határozta és határozza meg a kultúránkat, a kereszténység, a keresztény hit tartotta meg Magyarországot, különösen a török hódítás után. Ne becsüljük le annak szerepét, hogy minden valóság egyedi kultúrát hoz létre. Még a kereszténységen belül is óriásiak a különbségek: egész más kultúra jön létre a latin, mint a görög keresztény-

ségben. Az utóbbi több tekintetben közelebb áll az iszlámhoz, mint a latin kereszténységhez.

– *Közelebb áll az iszlámhoz?*

– A görög kereszténység jelentős gondolkodója, Eusebius egyházatya elmélete szerint mivel egy Isten van az égben, egy uralkodó lehet a földön is, aki megkapja Istentől az uralkodáshoz szükséges összes adományt, a bölcsességet, a belátást, mindent. Ha az uralkodó istenfélő, akkor a népe boldog lesz, ha erkölcstelen, akkor a népe boldogtalanságra kárhoztatott. Eusebius szerint a sok főből álló vezetés maga a káosz, míg a latin Európa az egy Isten az égben, sok uralkodó a Földön elvet követte. A különbségnek nyilván történelmi oka is van, hiszen amíg a Bizánci Birodalom egységes volt, addig Európában a pápai hatalomnak a germán törzsek által létrehozott számos királysághoz kellett alkalmazkodnia.

– *Vagyis a Nyugat hagyományosan demokratikus, a Kelet despotikus.*

– Pontosan. Európában az auctoritas a pápáé, a potestas viszont a világi uralkodóké. A keleti modellben viszont az egyetlen földi uralkodó, aki egyszerre birtokolja az auctoritást és a potestast, legfőbb feladata védelmezni a vallást, és ezzel meg is érintünk a keleti despotákhoz, az iszlámot védelmező arab diktatúrákhoz.

– *A magyar kormány mégis büszkén vallja, hogy keleti despoták a példaképei, élükön Putyinnal és Erdogannal. Ami nemcsak szövegben és gesztusokban mutatkozik meg, hanem üzletekben is: Gül baba felújított türbójától Paks 2-n át a Budapesten extra kedvezményekkel fogadott orosz banko-*

kig. Mindeközben a nyugati szövetségesünkbe hetente száll bele páros lábbal a kormány, elég csak némely óriásplakát-kampányra gondolni. Mi értelme ennek?

– Attól, hogy egy szövetség, az Európai Unió tagjaként belülről kritizálunk egyes irányzatokat, még a szövetséghez akarunk tartozni. Másrészt: tessék ránézni a térképre! Mit látunk? Azt, hogy Budapest be van szorítva Berlin, Moszkva és Isztambul közé. Elemi érdekünk, hogy mindhárom nagyhatalom jóindulatát megnyerjük. Úgy vélem, ez reálpolitika, és nem értékválasztás.

– *Berlin jóindulatáért nem nagyon küzdünk.*

– Berlinnel, pontosabban Németországgal, a kultúránk mellett ezer gazdasági szál köt össze bennünket: Magyarország betagozódott a délnémet ipari területbe, ami többet számít minden gesztusnál.

– *A kereszténységet önhöz hasonlóan az átlagembernél is jobban féltő hozzáértők szerint a törökök az oszmán birodalom újjáépítésén dolgoznak, egyebek mellett azzal, hogy kulturálisan behatolnak azon országokba, ahol évszázadokkal korábban jelen voltak. Például Bukarestben olyannyira sikerrel jártak, hogy mecset épül ott. Ön mit gondol a muszlim Erdoğan elnök külpolitikai törekvéseiről?*

– Nem foglalkozom külpolitikával. Magánemberként természetesen van véleményem erről a témáról, de nem hiszem, hogy az bárkinek érdekes volna.

– *Engem azért érdekelne.*

– Mondom: nyilvánosan nem foglalkozom külpolitikával.

– *A románokkal ellentétben mi egyelőre megúsztuk annyival a török közeledést, hogy Orbán és Erdoğan jószerivel hazajár egymáshoz; a kapcsolat legmeghatóbb pillanata 2018-ban jött el, mikor is Gül baba felújított budai türbéjénél egymás karjába omlott a két vezető. Amire persze lehet azt mondani, hogy ez csupán „vigaszág”, nagyon is megéri ápolnunk Gül baba emlékét, mert az azt a célt szolgálja, hogy még akkor is legyen barátság, ha nincs mecset. Ön is így vélekedik?*

– Az tény, hogy Gül baba türbéje a barátság fönntartását szolgálja, és végül is Budapest történetének a része.

– *Van itt tudományos aspektus is. A türbe alatti kiállítás Gül babát kedves, virágot ültetgető, szolgálató, magyarsimogató úrnak mutatja, miközben iszlám hódító volt, aki már csak azért sem telepíthetett rózsakeretet Budán, mert a vár elfoglalása után négy nappal elvitte egy járvány. És az „egymás mellett töltött” százötven év sem a tárlat sugallta önfeledt kultúrakeveredés volt, hanem hódoltság, melyben falvak százai néptelenedtek el, s az ország gazdasága lepusztult.*

– Nem láttam a kiállítást, ezért szakmai véleményt nem tudok formálni róla. Viszont az tény, hogy Törökországra szükségünk van.

– *És Oroszországra?*

– Rá is. Újságolvasó emberként pedig ezt az egész ügyet mesterségesen gerjesztett, álszent és politikai célú vitának gondolom. A finn miniszterelnök többször is találkozik egy évben orosz kollégájával vagy magával az orosz elnökkel. A németek, franciák vagy az amerikaiak a legmagasabb szintű diplomáciai és gazdasági kapcsola-

tokat tartják fenn Törökországgal és Oroszországgal. Ha viszont ugyanezt a magyar miniszterelnök teszi, abból azonnal politikai hangulatkeltés lesz a hazai és a külföldi sajtóban. Pedig ideje tudomásul venni: Magyarországnak geopolitikai helyzetéből adódóan együttműködésre kell törekednie a nagyhatalmakkal, ha másért nem, hát azért, mert jelentős katonai erőt is képviselnek a térségben.

– *Magyarország a NATO tagja, Törökország is, és a világnak ez a legnagyobb katonai ereje garantálja a biztonságunkat. A nem NATO-tag Oroszországgal szemben is.*

– Ez így van, ugyanakkor bizonyosan vannak más, az ország érdekét szolgáló célok is, amelyet a mindenkori kormánynak meg kell fontolnia a külpolitika alakításában. Én viszont a tudományt képviselem, nem a politikát.

– *A kormány barátsága a muszlim Törökországgal szöges ellentétben áll ugyanennek a kormánynak a masszív iszlámellenességével. Ön viszont következetes muszlimügyben, sőt, rendkívül karcos. Egy minapi, a PestiSrácok.hu-nak adott interjújában lesújtóan nyilatkozott a muszlimokról.*

– Pontosan kell olvasni, amit mondtam! Egy sejket idéztem, aki egy mecsetben fogalmazott meg lesújtó vélelményt a saját híveiről.

– *Idézem önt: „Az iszlámban nem ismerik azt, hogy kötelesség; vannak kötelező cselekedetek, vallási parancsok, ilyen a napi ötszöri ima. De ezt nem nevezném európai értelemben vett kötelességnek. Náluk mást jelentenek a vallási parancsok, mint nálunk a lelkiismereti kötelesség. Nem szokáson*

alapul, mint ahogyan az iszlámban az etikát a helyi szokások erősen befolyásolják. A kötelesség az, hogy ha tanár vagyok, meg kell tartanom az órát, mert ez a feladatom. Vagy például megírom, megtanulom diákként a leckét, megmosom a kezemet étkezés előtt, mert kötelességem vigyázni az egészségemre, satöbbi – az ilyesmiket nem ismerik más kultúrában. De ha ezt kivetítjük az európai kultúrára, akkor gondoljunk bele abba, hogy a gyárakban való pontos munkavégzés is kétségessé válik majd. Európa sok mindent kitalált, felemelte a világot egy színvonalra, a világ pedig élvezi ezeknek az áldásait, de meg nem tudná csinálni. Egy muzulmán sejk szerint ők meg tudják venni a legdrágább Mercedes autót, de abból egy csavart sem tudnának megcsinálni.” Azt is idézte attól a sejktől, hogy „a muszlim munkaerő jó, ha napi húsz percet dolgozik, mert teázik, kávézik, beszélget... Európában ez nincs így, itt kötelező dolgozni, mindenki csinálja a saját feladatát. Az első, ami az európai kultúrával együtt el fog tűnni, az az európai hatékonyság”. A szövegből úgy tűnik, hogy ön a sejk minden szavával egyetért.

– Bizonyára igyekezett megmosni a hívók fejét, s nem teljesen alaptalanul mondta, amit mondott. Jártam olyan arab országokban, ahol sok a pénz, Kuvaitban, Katarban, és ahol a kétkezi munkát, nagyon olcsón, kizárólag a bevándorlók végzik.

– *Ugyanebben az interjúban ön a hazafias nevelés és a megfelelő olvasmányélmények fontosságára is kitért. Idézek ebből is egy jó hosszút. „Mi gyerekkorunkban a hetvenhét magyar népmesét olvastuk, ami erkölcsi kiállást sugall. De a Harry Potterből mit*

tanul a gyerek?... Gyerekkorunkban, amikor a nagyapánk katonadalokat énekelt, mert harcolt az első világháborúban, belénk ivódott a honvédelem gondolata; nem is volt szükség arra, hogy „hazafias nevelést” kapjunk az iskolában. Tudtuk, hogy a nagyapapa a hazát védte a fronton és a hazájáért megsebesült. A hazafias nevelés: helyállítás. Csupa olyan olvasmányunk volt, amelyben benne van a magyar történelem. Tudni kell, hogy a Gárdonyi-regények nyelvezete a legegyszerűbb, emellett a kisgyermek magába szívja az Egri csillagokból a haza védelmének példáját a törökökkel szemben, a kereszténység védelmét az iszlámmal szemben. A Pókemberből nem fogja ezt megtanulni. Ha elolvassa az Egri csillagokat, akkor nem kell magyarázni, miért beszél Orbán Viktor arról, hogy meg kell őrizniünk a keresztény identitásunkat, országunkat... Minek kell elolvasatni egy magyar és egy európai mesét az alsó tagozatban? Miért nem két magyart? A magyaros szókinccs a magyar népmesén fog fejlődni. Miért stréberkedünk, miért próbálunk megfelelni az úgynevezett európai nevelési elvárásnak? Hiszen a kereszténységben és magyarságban európaivá neveljük őket. Nem európai multikulturalizmusra, hanem magyar nemzettudatra van szükség.”

– Vállalom az összes megjelent mondatot.

– Olvasta a Harry Potter-köteteket?

– Filmen láttam, mert az unokáim a történet lelkes hívei. Az említett interjú óta bele is lapoztam a könyvekbe.

– Tetszett, amit látott?

– Elválasztanám a szórakozást a személyiségképzéstől. Arra hivat-

koznék, amit Bécsben hallottam, amikor a helyi egyetem kutatási eredmények alapján kijelentette: azért vannak pszichiátriai betegek, mert képtelenek megoldani az életük konfliktusait. Az osztrák tudósok arra jutottak, hogy a betegekkel népmeséket és görög mitológiát kell olvastatni, mert azok mind konfliktushelyzetekről és azok föloldásáról szólnak. Szerintem van jobb megoldás is: eleve olvastassunk népmeséket a gyerekeinkkel a gyerekkorukban, így időben megkapják a konfliktusok megoldásához szükséges sémákat. Merthogy a népmesék szimbolikus történetek, épp úgy sürítenek, mint a mitológia.

– A Harry Potter nem sűrít?

– Megítélésem szerint nem úgy, ahogy a népmesék, amelyekből ráadásul csodálatos szókinccsre is szert tehet a gyerek.

– A népmeséből klasszikus tempó mellett klasszikus szókinccset nyerhet a gyerek, a Harry Potterből meg modern tempó mellett modernet.

– A népmeséket Illyés Gyula leírta magyar nyelven, a Harry Pottert pedig lefordították magyar nyelvre. A kettő nem ugyanaz. És szerintem van még egy fontos szerepük a népmeséknek: viselkedéskultúrát közvetítenek.

– A Harry Potter is nevel: tisztességre, bajtársiasságra, a tudás tiszteletére.

– Ezt nem vitatom. Szerintem mégis más az, ami beleivódik az emberbe, alakítva a kultúráját, és más a szórakozás. Van egy kisiskolás lányunokám is, aki nagyon szeret olvasni. Amikor első osztályban kivette az iskolakönyvtárból élete első könyvét,

és megmutatta nekem, azt hittem, rosszul látok. Tudja, mi volt a kötet címe? A kis Geronimo. Szegény gyerek alig tanulta meg, hogy a G betű a G betű, mire az első könyvének a címéből az derül ki, hogy nem is igaz az egész.

– *Őn nyilván tíz másodperc alatt elmagyarázta neki, hogy az angol más-ként ejt néhány betűt, mint mi. Vagy már angolóráról rég tudja ezt az a gyerek.*

– Persze, megértette. De szerencsésebb lenne ebben a korban népmeséket adni a kezükbe. Természetesen én is mindig mindenfélét olvastam, sőt, meg kell jegyezzem, hogy a feleségem tádszik meséket fordított magyarra, szóval nem vagyok ellensége semmi irodalomnak, csak kezeljük mindent a maga helyén. Olyanokat látok! Képzelve, a perzsa szakos tanítványaim a Harry Potter perzsa fordításából tanultak perzsaúl!

– *Baj?*

– Nem. Csak mondom, hogy ilyen is van. A múltkor meg Párizsban sétálva egy kirakatban megpillantok egy latin nyelvű vaskos könyvet, bemegyek, nézem, mi a csuda ez, aztán kibetűzöm: Harrius Potter et camera secretorum. Harry Potter és a titkok kamrája!

– *És ez baj?*

– Dehogy, ezzel sincs semmi bajom. Csak, ugye, onnan indultunk, hogy Harry Pottert olvasnak a kisgyerekek, szerintem helytelenül. Ahogy Shakespeare-drámákat sem olvastatnék még középiskolában sem, mert arra később érik meg az ember. Shakespeare a felnőtteknek és leginkább színházba való. De már a színház is felbolydult.

Régen sokat jártam, voltak nézhető darabok.

– *Ma már nincsenek?*

– Nyilván vannak, csak nem számomra. Az egyik fiamat annak idején, a nyolcadik elemiben az iskola elvitte a *Rómeó és Júliára*. Az előadás után beszéltem a tanárral, azt mondta, ha volt szent és szép dolog az életben, amit lerántottak a sárba, ez az volt, és többet ő nem hordja színházba a diákjait. Mélyen megértettem őt. Én épülni szeretek, ugyanis az arisztotelészi esztétika talaján állok: erkölcsileg nemesedni kell. Amikor a kisebbik fiamat felvették a konzervatóriumba, az anyja jutalmul elvitte Berlinbe, a természettudományi múzeumba dinoszaurusz-csontvázakat nézni. Ha már ott voltak a városban, bementek az operába, ahol a *Varázsfuvolat* adták. Megmondjam, miben léptek föl a szereplők? SS-egyenruhában! De hát a *Varázsfuvolára* jegyet váltva nem SS-zubbonyra kíváncsi az ember! Ha a szerző megírt egy darabot, a kortárs rendező szerintem ne értelmezze újra azt hasonló néven.

– *Felvázolná, mi mindenből áll össze az ön kultúrája?*

– Minden embernek több kötődése van. Bennem van egy keresztény kötődés, ami Rómához köt. És van egy keleti identitástudat, elsősorban a nagyapámtól, aki a Balkánról származott, de elkötelezett magyar katona volt. És van bennem szakmai kötődés, ami az ókorhoz is és a Kelethez is köt. Satöbbi. Az ember sokrétű lény. És az ember illogikus konglomerátum. Rengeteg illogikus dolgot művelünk, az érzéseink sok esetben teljesen ellentétesek egymással, de általában valahogy mégiscsak kijövünk magunkkal.

A keleti származás tudata a 19. századi Magyarországon

„A magyar nép... Európában olly annyira elkülönzött és elszigetelt heterogen keleti raj” – írja gróf Széchenyi István 1841-ben a *Kelet népe* című, Kossuth radikalizmusával vitába szálló pamfletjében.¹ Hogy mennyire a középpontban volt a magyarság keleti származásának gondolata a 19. században, azt mi sem érzékelteti jobban, mint ahogyan az a Széchenyi érvel ezzel, akinél – egy kortárs napló megfogalmazása szerint – „senki nem véli fontosabbnak az európai összhangzáshoz való idomulást”.²

A keleti származás tudata a történelem folyamán mindenekelőtt a hun–magyar rokonság és a szittya öntudat gondolatkörével foglalkozó történeti, irodalmi és képzőművészeti alkotásokban jutott kifejezésre. A Lechner Ödön életműve előtt tisztelgő, 2013-ban, az Iparművészeti Múzeumban megrendezett konferencián³ tartott előadásomban a hun–szittya rokonság elképzelésének történelmi gyökereiről és különféle változatairól adtam egy rövid

áttekintést, ami kéziratban maradt. Napjainkban tanúi lehetünk e tradíció soha nem látott állami támogatással történő újraélesztésének, ezért leporoltam ezt a kéziratot, és kiegészítettem az azóta megjelent szakirodalomra is utaló jegyzetekkel.

Legelőször az eszme leglelkesebb 19. századi képviselőjét, a történész Horvát Istvánt mutatom be. Idézek a *Rajzolatok a magyar nemzet legrégebb történetéből* című, 1825-ben megjelent, nagy hatású könyvéből.⁴

„A’ Magyarok, Kunok, Jászok, Lófejük, Palótzok, Pártusok mindenkor hajdan is szinte úgy egy nyelvű nemzetet tettek, mint ma egy nyelvű nemzetet tésznek. Azonban nem voltak mindenkor, vagy minden lakásokban egy polgári alkatmány és Fejedelem alatt. Tagadhatatlan maradékaik a’ régi Szityáknak.”

Horvát összefoglalja a „Szitya Nemzet Históriaját”: eredetileg „Chamiták voltak és azért Afrika lakosai”, piramisépítők, napimádók. Egy részük északra vándorolt, és a Fekete-tengernél telepedett meg, Thracia földjén: ők lettek az „Európai Szityák”. Az egyiptomi fáraók szövetségeseiként az ott maradt „Partus Szityák” eközben meghódítják egész Elő-Ázsiát: „Ciliciát,

¹ Gr. Széchenyi István: *A’ Kelet népe* (Pozsony, 1841), 136.

² Bártfai László naplója. Idézi: Lackó Mihály: *Széchenyi és Kossuth vitája* (Budapest, 1977), 195.

³ Lechner. *Nemzetközi tudományos konferencia Lechner Ödön halálának 100. évfordulója alkalmából*. A konferenciára készült tanulmányok egy része angolul megjelent: Jékely Zsombor, szerk.: *Ödön Lechner in Context* (Budapest, 2015).

⁴ Horvát István: *Rajzolatok a magyar nemzet legrégebb történeteiből* (Pest, 1825), repr.: *A magyar múlt eltitkolt évezredei III.* (Budapest, 2002). Az idézetek helye: 7, 11, 17, 19, 21, 24, 33.

Cappadociát, Armeniát meg Persiát, sőt az Indus vize sem vett határt diadalmaiknak”. A zsidók Dávid királya „ki vándorolván hazájából, a Pártus barátságánál keresett menedék helyet [...] Ekkor tanulta meg az *Ijász Mesterséget*, mellyet, vissza térvén saját Nemzetéhez, a Sidókkal is megtanulatott. A Szityák (következésképpen Pártusok is) találván fel az Ijat és Nyilakat, nem tsuda, ha a *nyilazásnak*, söt *hátok mege lövésnek is*, fő Mesterei voltak... a Sidók igen hajlának a *Pártus szokásokra*, ... a *Szitya Nyelv* udvariság nyelve is vala. [...] Pözsög a Szent Irás mindenfelé a *régi Magyar nevektől* és *régi Magyar Irás módtól*. Ti éjjel nappal Szent Irást olvasó Rokonim! Hogyan nem vevétek ezeket észre a sok század alatt!”

És a történet folytatódik: Heródes, „az utolsó Sidó fejedelem Pártus Szitya volt”, akárcsak Tarsusi Szent Pál, „az első keresztyén Anyaszentegyháznak Fő oszlopa és Irója”. A szittyák más csoportjai a Lybiai (Magyar) Herkules vezérlése alatt a görög földeken hódítottak, ennek nyomán a görögök jász nótára kezdtek táncolni (Saltus Ionicus), és innen ered versmértékük is. „Az Argonauták története Magyar háború; de az valósággal az Iliás tárgya is, mellyet Homerus a Jászok között készített”. Szó esik a szittyák Itáliai terjeszkedéséről, közülük kerültek ki a „pelasgok”. Szittyá volt Nagy Sándor és Hannibál is. Ami pedig a hunokat illeti, „nem azt kellett volna tehát a Magyar Iróknak félszázad óta feszegetnie, hogy a Magyarok Hunusoknak maradékaik-e? Hanem inkább ezt: Magyarul beszéltek-e az Attila Kúnai! Én hiteles okoknál fogva állíthatom: hogy a Kún és Magyar

egy nyelvnek két Dialectusát beszélte, 's hogy Attila maga egyenesen a Magyar Nemzet kebeléből született.”

Az idézett sorok szerzője nem dilettáns régiségbúvár, hanem nagyra értékelt középkorkutató, a Széchenyi Könyvtár custosa, a reformkor számos kiválóságának, Vörösmarty Mihálynak, Toldy Ferencnek, Eötvös Józsefnek a barátja vagy tanára, a modern magyar történettudomány egyik megalapozója, a genealógia, a kodikológia és a heraldika professzora.⁵ A *Rajzolatok a magyar nemzet legrégebb történetéből*, melyből az idézetek származnak, a történeti dokumentumok gondos tanulmányozásán alapult. Horvát azt írja, hogy közel 350 magyar történettel foglalkozó elbeszélő forrást kutatott fel, 300 ezer magyar és külföldi oklevélet olvasott el munkájához. Horvát István történelmi fantazmagóriáit zavarba ejtő mennyiségű tudós hivatkozás és még jobban zavarba ejtő etimológiai példatár támasztja alá.

Horvát a *Rajzolatokban* bemutatott rögeszméjét, vagyis hogy „mindenki szittyá és magyar a történelemben”, hamarosan egy újabb meghökkentő kijelentéssel tetézte. 1827-ben a következőket írja levelében Villax Ferdinánd zirci apátnak: „azon soha sem képzelt győződésre tettem szert, hogy / a Mindenható Isten az első emberben / Magyarat al-

⁵ Horvát István munkásságáról ld. Vass Bertalan: *Horvát István életrajza* (Budapest, 1895); Gunst Péter: *A magyar történetírás története* (Debrecen, 2000), 174–76.; van egy kéziratban olvasható disszertáció róla Soós István: *Horvát István és a történelmi segédtudományok* Budapest, 1994; Dávidházi Péter: *Egy nemzeti tudomány születése. Toldy Ferenc és a magyar irodalomtörténet* (Budapest, 2004), 408–68. Horvát levéltáros érdemeiről ld. különösen 410.

kotott. [...] Olyan igaz Ádám atyánk magyar volta, mint az, hogy Trója, Karthágó, vagy Numantzia hajdan valóban nagy város volt.”⁶

Nem minden kortársa fogadta el Horvát okfejtéseit, de kritikussait megzavarta, hogy a történész a filológia tudós hivatkozásaival támasztotta alá érveit. Ezen túl számos kortársa hasonlóan gondolkodott a szittya–hun–magyar rokonságról, és bár olykor fejcsóválva, mégis örömmel olvasta Horvát újabb „felfedezéseit” e téren. Közéjük tartozott például Fejér György (1766–1851), az Egyetemi Könyvtár igazgatója, a latin oklevelekből készített első magyar forráskiadvány, a *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* gondozója (1829–1844).⁷

Horvát érdeklődése a magyarság szittya őstörténete, keleti eredete iránt a 19. századi magyar közélet központi tematikájához kapcsolódott – ahhoz a gondolatkörhöz, amely egyebek között Vörösmarty Mihály, Arany János vagy akár Lechner Ödön műveit ihlette. A következőkben e gondolatkör legfontosabb képviselőiről rajzolok valamiféle összképet. Középkorkutató vagyok, nagy a csábítás, hogy a középkorral kezdjem ezt az áttekintést, annak pontos leírásával, hogy milyen formában jelentek meg ezek az eszmefuttatások Anonymusnál, Kézai Simonnál, majd hogyan lesz

e motívum Thuróczi, Bonfini, Oláh Miklós, Otrokocsi Főris Ferenc, Bél Mátyás és mások munkáiban a magyar történeti tudat sarokpillére a reneszánsz és a kora újkor idején. Ezt most mégis mellőzöm,⁸ tekintettel arra is, hogy e kérdéskört bőségesen tárgyalta a kutatás: Sebestyén Gyula, Hóman Bálint, Németh Gyula, Györffy György, Szűcs Jenő, Szörényi László, Domokos Péter,⁹ és újabban Vásáry István, Szabados György, Mikos Éva, Sándor Klára, Bozóky Edina, Langó Péter, Veszprémy László.¹⁰

⁸ Részletesebb elemzéshez ld. Gábor Klaniczay: *The Myth of Scythian Origin and the Cult of Attila in the Nineteenth Century*. In Gábor Klaniczay, Michael Werner and Ottó Gecser, eds.: *Multiple Antiquities – Multiple Modernities. Ancient Histories in Nineteenth Century European Cultures* (Frankfurt – New York, 2011), 185–212.

⁹ Sebestyén Gyula: *A magyar rovásírás hiteles emlékei* (Budapest, 1915); Hóman Bálint: *A magyar–hun hagyomány és hun-monda* (Budapest, 1925; repr. Máriabesnyő-Gödöllő, 2003); Németh Gyula, szerk.: *Attila és hunjai* (Budapest, 1940 fg); Györffy György: *A magyarság keleti elemei* (Budapest, 1990); Szűcs Jenő: *Társadalomelmélet, politikai teória és történetiszemlélet Kézai Gesta Hungarorumában. (A nacionalizmus középkori genezisének elméleti alapjai)*. In uő: *Nemzet és történelem. Tanulmányok* (Budapest, 1974); Szörényi László: *Hunok és jezsuiták* (Budapest, 2003); Domokos Péter: *Szkítiától Lappóniáig. A nyelvrokonság és az őstörténet kérdésének visszhangja irodalmunkban* (Budapest, 1998).

¹⁰ Vásáry István: *Magyar őshazák és magyar őstörténészek* (Budapest, 2008); Szabados György: *A magyar történelem kezdeteiről. Az előidő-szemlélet hangsúlyváltásai a XV–XVIII. században* (Budapest, 2006); Mikos Éva: *Árpád pajzsa: A magyar honfoglalás-hagyomány megszerkesztése és népszerűsítése a XVIII–XIX. században* (Budapest, 2010); Sándor Klára: *Nyelvrokonság és hunhagyomány. Rénszarvas vagy csodaszarvas? Nyelvtörténet és művelődéstörténet* (Budapest: 2011); Bozóky Edina: *Attila. A hun király és legendái* (Budapest 2015); Langó Péter: *Turulok és Árpádok. Nemzeti emlékezet és koratörténeti emlékek* (Budapest: 2017); Veszprémy László: *Történetírás és történetírók az Árpád-kori Ma-*

⁶ Horvát István levele Villax Ferdinándhoz, idézi Vass, *Horvát István*, 381–82. (Köszönöm Dávidházi Péternek, hogy felhívta erre a figyelmemet.)

⁷ Georgius Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* (Budae, 1829–44), 43 kötet; Horváthoz fűződő barátságáról és a vele folytatott vitáiról ld. Zsidi János: Fejér György (Budapest, 1936), 38–41.

A magyarság eredete, szittyia, hun vagy általában vett keleti kapcsolatai körül a 19. században kialakuló szenvedélyes vitákhoz azonban röviden szólni kell azok 18. századi előzményeiről. Mindenekelőtt két újonnan kifejlődő tudományos diszciplína, a forráskritikai és filológiai megalapozottságú történettudomány és történeti nyelvészet eredményeit kell itt megemlíteni. Az előbbinek köszönhető három kulcsfontosságú forráskiadvány: Anonymus *Gesta Hungarorum*-ának 1746-os kiadása,¹¹ a magyar őshazát, a keleti *Magna Hungariát* kereső 13. századi, Julianus barát által vezetett dominikánus misszió útjáról Riccardus által készített beszámoló megjelentetése 1748-ban,¹² majd a hun–magyar történet alpművének, Kézai Simon gesztájának 1781-es kiadása.¹³ A 18. század derekán a kiváló jezsuita történész, Pray György megpróbálta újragondolni a nomád hunok, avarok és magyarok történetét a kortárs orientalisztika legfrissebb eredményeinek tükrében,¹⁴ mindezenelőtt a francia Joseph de Guignes munkájára (*Histoire Generale des Huns, des Turcs, des Mongols, et des autres Tartares Occidentaux...* 1756–58), és az általa használt kínai forrásokra támaszkodva.¹⁵

---

gyarországon (XI–XIII. század közepe) (Budapest, 2019), 307–319.

¹¹ Johann Georg von Schwandtner et Mathias Bel: „Anonymi Belae Regis Notarii, Historia Hungarica de VII. primis Ducibus Hungariae”, *Scriptores rerum Hungaricarum* (Budae, 1746), vol. I, 1–38.

¹² Josephus Innocentius Desericzky: *De Initii ac Majoribus Hungarorum commentaria* (Budae et Pestini, 1748).

¹³ *Magistri Simonis de Kéza, Chronicon Hungaricum*, ed. Alexius Horányi (Wien, 1781).

¹⁴ Georgius Pray: *Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum* (Wien, 1761).

¹⁵ Joseph de Guignes: *Histoire Generale des Huns, des Turcs, des Mogols, et des autres*

A 18. századi humántudományos megújulás másik fontos területe a történeti nyelvészet volt. A fordulat itt is egy jezsuita tudós nevéhez kötődik. 1770-ben jelent meg Sajnovics János *Demonstratio idioma Hungarum Lapporum idem esse*, című könyve, mely a magyar etnogenezis egy másik keleti változata, a finnugor származás mellett érvelt. Sajnovics hírnevét elsősorban az alapozta meg, hogy a kor nagy tekintélyű német történétírója, August von Schläzer elismerőleg támaszkodott elméletére népszerű írásaiban.¹⁶ A hun–magyar rokonsággal szembeállított finnugor tézis hamarosan komoly indulatokat és heves ellenállást váltott ki a történészek táborában. A ferences Székér Joákim (1752–1810) könyve, a *Magyarok eredete* (1791), a pálos Virág Benedek (1754–1830) által írt *Magyar századok* (1805) és mindenekelőtt a piarista író, Dugonics András (1740–1808) *Szittyiai történetek* (1808) című munkája ugyanúgy lándzsát törtek a szittyia eredet mellett, mint a kor legnagyobb szabású történeti szintézise, a jezsuita Katona István (1732–1811) 47 kötetes műve, a *Historia critica Regnum Hungariae* (1805–1817).¹⁷

Tartares Occidentaux, & c. Avant et depuis Jesus-Christ jusqu'a present, (Paris, 1756–58) 4 vols.; Vásáry István: *Az őstörténész Pray. Irodalomtörténeti Közlemények*, 83 (1979), 287–92.; repr. in idem: *Magyar őshazák és magyar őstörténészek*. 153–160.

¹⁶ Pusztai János: *Az „ugor–török háború” után* (Budapest, 1977), 9–17.; Domokos, *Szkitiától Lappóniáig*, 51–78.

¹⁷ Szabados: *A magyar történelem kezdeteiről*, 201–221.; Gunszt: *A magyar történetírás*, 171–174.; Szőrényi László: *Dugonits András*. In uő: *Memoria Hungarorum* (Budapest, 1996), 77–107.; Vásáry István: *Őstörténet és nemzeti tudat a reformkorban. Irodalomtörténeti Közlemények*, 84 (1980), 15–25, repr. in uő: *Magyar őshazák és magyar őstörténészek*, 161–174.

A 18. század végi történeti írások adták a kiindulópontot Horvát István fentebb ismertetett eszmefuttatásaihoz, ezek nyomán lett ő a magyarság szittyá öntudatának legfőbb exponense a 19. század első felében. Ebben jelentős segítséget kapott a kor neves műgyűjtőjétől, Jankovich Miklóstól (1772–1846) is, akinek értékes, *Bibliotheca Hungarica* nevet viselő kéziratgyűjteményét 1832-ben megvásárolta a gróf Széchényi Ferenc által 1802-ben alapított Nemzeti Múzeum.¹⁸ Jankovich megkülönböztetett érdeklődéssel fordult a magyar őstörténet problémái felé. 1824-ben felvette a kapcsolatot neves orientalista kortársával, Julius Klaprothtal, aki munkáiban említést tett egy Madshar nevű településről a Kaukázusban, bár tagadta, hogy annak a magyarokhoz bármi köze lenne. Ez ügyben Jankovich 1824-ben egy egész expedíció finanszírozását határozta el: a magyar világutazó, Nagylaki Jaksics Gergely arra vállalkozott, hogy újra bejárja Julianus barát útját, és a Kaukázusban felkutatja a magyarok őseinek maradványait. Utazásáról hamarosan, 1825-ben megjelent egy szenzációsnak tűnő beszámoló, amelyet Perecsényi László közölt a *Felső Magyar Országi Minerva* című lapban, miszerint Jaksics Gergely „Kókásban” (vagyis a Kaukázusban) hétmillió magyarul beszélő „szittyá hunt” talált, akikkel magyarul tudott társalogni. Perecsényi híradását azonban, amely valószínűleg nem is Jaksicstól származott, hamisítványként, szimpla

hazugságként leplezte le a kortárs keletkutató, Jerney János. Perecsényi valóban nem állt gyanún felül: 1820-ban megjelent könyvében (*Vetkedés a' közös Szittha Honnos-Magyar, és ehhez tartozó felekezetek között az ő minden tulajdonságok eránt*) található egy hamisított, 1396-ra datált oklevél. Jankovich Miklós mindezek ellenére egy második hasonló célú kaukázusi expedíció költségeit is fedezte: 1829-ben Ógyallai Besse János útjához adott támogatást, aki ezután több lelkes híradást küldött a Kaukázusból, de magyarokat ott nem talált.¹⁹

Részben ugyancsak a kaukázusi őshaza nyomdokai iránti érdeklődésből indult felfedező útjára a leg híresebbé lett magyar orientalista, Kőrösi Csoma Sándor (1784–1842), aki kifejezetten küldetésének tekintette, hogy bebizonyítsa: „ellentétben a finn–magyar elmélet mellett kardoskodók megnyilatkozásaival, a magyar nép igenis Attila népe”. Göttingeni tanulmányai után Csoma Közép-Ázsiába jutva végül előbb Tibetben kutatott, és az első angol–tibeti szótár megalkotásáért lett világhíres. Tervei között szerepelt azonban, hogy továbbmegy innen az ujugurok földjére, „Jugriába”, mert ott remélte megtalálni a keleti magyarok nyomait. „A mi eleink ezen vidékről szállottak le, mint kultusz-nemzetek, a Krisztus előtt több századdal” – írta. További felfedező útjában azonban maláriabetegsége és halála megakadályozta.²⁰

¹⁸ Jankovich Miklós, *a gyűjtő és mecénás (1772–1846). Tanulmányok*. Szerk.: Beliska-Scholtz Hedvig (Budapest, 1985); Jankovich Miklós (1772–1846) *gyűjteményei*. Szerk.: Mikó Árpád (Budapest, 2002).

¹⁹ Vásári István: Jankovich Miklós és a magyar őstörténet. In uő: *Magyar őshazák és magyar őstörténeszek*, 179–191.

²⁰ *Collection of Tibetan mss. and xylographs of Alexander Csoma de Kőrös*. Szerk.: Terjék József (Budapest, 1976); Vásári István: *Ős-*

Sikeresebb volt nála a következő generáció magyar keletutazója, Reguly Antal (1819–1858), aki az uralgó felfogással ellentétben a Volgánál és az Uralon túl – az „északi Jugria” táján – kutatta nyelvrokonaikat. Így került a vogulok, a hantik, mordvinok, cseremiszek, udmurtok, baskírok és csuvasok földjére. Noha Reguly felfedezései nem épp a szityya teóriát erősítették, számos kortársa támogatta, köztük Vörösmarty, Széchenyi, Eötvös József és Toldy Ferenc.²¹

Miközben az orientalisták és a nyelvészek a keleti eredet nyomait kutatták, a kor irodalmárai, költői és írói sem tétlenkedtek: „elveszett naiv hőseposzunk” maradványait próbálták fellelni, pótolni, újratementeni. Fél szemüket a szerencsésebb nemzeteken, a Roland-éneket felfedező franciákon, a Beowulfot megtaláló angolokon vagy a Nibelung-éneket előásó németeken tartva,²² a múlt irodalmi emlékeinek magyar bűvárai is sóvárogtak valami hasonló után. Anonymus és Kézai újra kiadott krónikáinak, az orientalisták úti beszámolóinak és mindenféle hun–szityya történettel foglalkozó történeti forrásnak a legfigyelmesebb olvasói költőink és íróink voltak, akik maguk is fontos alkotásokkal gazdagították e tematikát.

---

történet és nemzeti tudat a reformkorban. In uó: *Magyar őshazák és magyar őstörténesek*, 172–173.

²¹ Domokos: *Szkítiától Lappóniáig*, 105–107.

²² Joep Leerssen: A Cross-Country Foxhunt: Claiming Reynard for the National Literatures of Nineteenth-Century Europe. In: Patrick J. Geary – Gábor Klaniczay, szerk.: *Manufacturing the Middle Ages. Entangled History of Medievalism in Nineteenth-Century Europe* (Leiden, 2013), 259–278.

Csokonai Vitéz Mihály egyik delgetett terve egy *Árpádiász* című eposz írása lett volna, amihez komolyabb nyelvészeti és történeti előtanulmányokat folytatott.²³

A hőseposz újratementésének feladatát tőle Vörösmarty Mihály vette át: ezt az érdeklődését jelzi 1821-ben írt költeménye, *A szityya gyermekek*, amelyben a költő egy harci játékot ír le, ahol feldereng a keleti eredet emléke: „Te légy Magyar, s keletről jő előmbe. Én majd nyugatról állok ellened”. Tudjuk, hogy Vörösmarty nagy figyelemmel olvasta egy viszonylag ismeretlen pályatársa, Aranyosrákosi Székely Sándor *Dierniász. Székelyek Erdélyben* című, 1823-ban megjelent őstörténeti tárgyú eposzpróbálkozását. Ezek után készült el saját nagyszabású epikus költeménye, a *Zalán futása*, mely ugyanabban az évben látott napvilágot, mint Horvát István már sokat idézett könyve, a *Rajzolatok*.²⁴

Kettejük szoros együttműködésével már foglalkozott a magyar irodalmi kutatás: Borbély Szilárd és Dávidházi Péter.²⁵ Tudjuk, hogy Vörösmarty bőven merített ihletet költeményéhez Horvát István *Árpád Pannónia hegyén* című, az *Aurora*

---

²³ Domokos: *Szkítiától Lappóniáig*, 86–88; Dávidházi, *Egy nemzeti tudomány*, 446–447.

²⁴ János M. Bak: From the Anonymous *Gesta* to the *Flight of Zalán* by Vörösmarty. In János M. Bak, Patrick J. Geary and Gábor Klaniczay, eds.: *Manufacturing a Past for the Present: Forgery and Authenticity in Medievalist Texts and Objects in Nineteenth-Century Europe* (Leiden, 2015), 96–108.

²⁵ Borbély Szilárd: Horvát István és Vörösmarty Mihály: történelmi és irodalmi fikció találkozása. In *Vörösmarty és a romantika*. Szerk.: Takáts József (Pécs–Budapest, 2001), 111–126.; Dávidházi Péter: A nemzet mint res ficta et picta keletkezéséhez. 'Párducos Árpád' és 'eleink' útja a költészettől a történetírásig. In Vörösmarty és a romantika, 95–110;

folióirat hasábjain megjelent esszéjéből, melyben az „a Turul ház Isteneből” kiáradó fényt a kereszténység történelmi jelentőségéhez hasonlítja.²⁶ Az esszét ábrázoló metszet hozzájárulhatott ahhoz, hogy a magyar vezérhez kapcsolt *epitheton ornans* Vörösmartynál „párducos Árpád” lett (e viseletnek egyébként Horvát István külön értekezést szentelt: *A Párdutzbőrről, mint hajdani Magyar Vitézi Ékességről* címmel).²⁷

Vörösmarty keleti eredet iránti érdeklődésének egy másik megnyilvánulása az 1828-ban befejezetlenül maradt, „Csaba” névvel aláírt *Magyarvár* című költemény, mely a már említett kaukázusi Magyar nevű helységhez kapcsolódott, mitikus romokat álmódva hozzá: „Dőlve, magányosan áll, az enyészet képe, Magyarvár késő romjaiban...”²⁸

A hun–magyar történet legalaposabb kidolgozója, mint tudjuk, Arany János lett, aki külön tanulmányban foglalkozott „naiv hősi eposzunk” hiányával.²⁹ Irigykedve emlegette a cseheket, akik „felfedeztek” egy ilyen kora középkori költeményt a mitikus Libusáról (ezekről a Königinhofban és Grünbergben fellelt kéziratokról azonban nem sok-

kal később bebizonyították, hogy két 19. századi filológus, Václav Hanka és Josef Jungmann hamisítványai).³⁰ Arany 1853-ban látott hozzá a *Csaba-trilógia* megírásához, amihez alaposan áttanulmányozta Ipolyi Arnold 1854-ben megjelent *Magyar mythológiáját*. Első vázlatait ekkor készítette, bár magából a nagy műből végül csak a *Buda halála* (1863) készült el, a többi rész töredékben, vázlatban maradt.³¹

Ugyanezekben az években, részben ismét Horvát István hatására, Jókai Mór is foglalkozni kezdett a keleti magyar eredet témájával. 1854-ben jelentette meg *A magyar nemzet története regényes rajzokban* című könyvét, mely Attila halálával, a szittyia magyarokkal és a kaukázusi Magyarvár kérdésével kezdi a történeti áttekintést.³² Jókai hunok iránti töretlen érdeklődését szemlélteti, hogy 1893-ban, amikor barátai őt egy *Jubileumi Albummal* köszöntötték, abban külön képet szenteltek Attilának, akit frivol félmeztelen múzsák csapata vesz körül harci szekerén.³³

²⁶ Horvát István: Árpád Pannónia hegyén, *Aurora Hazai Almanach* (1822), 321–341.

²⁷ Horvát István: A Párdutzbőrről, mint hajdani Magyar Vitézi Ékességről. *Tudományos Gyűjtemény* 21 (1837), I. kötet.

²⁸ Martinkó András: 'Magyar' vártól Magyarvárig. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 68 (1964), 425–448.

²⁹ Arany János: Naiv eposzunk. In Arany János *Összes művei*. Szerk.: Kereszturi Dezső, 10. kötet (Budapest 1962), 265–274.; Vö. S. Varga Pál: 'Népies-nemzeti', 'nemzeti klasszicizmus' – a nemzeti irodalom hagyományközösségi szemlélete. 1860. Arany János *Naiv eposzunk*. In Szegedy-Maszák Mihály – Veres András, szerk.: *A magyar irodalom története*. 1800–1919 (Budapest, 2007), 445–460.

³⁰ Dávidházi: *Egy nemzeti tudomány*, 518–532; Pavlina Rychterová: The Manuscripts of Grünberg and Königinhof: Romantic Lies about the Glorious Past of the Czech Nation. In Bak, Geary and Klaniczay, eds.: *Manufacturing a Past for the Present*, 3–30.

³¹ Szörényi László: Arany János *Csaba-trilógiája* és Ipolyi Arnold *Magyar mythológiája*. In Korompay H. János, szerk.: *A két Arany. Összehasonlító tanulmányok* (Budapest, 2002), 67–79.

³² Jókai Mór: *A magyar nemzet története regényes rajzokban* I. In *Jókai összes művei*. Szerk.: Lengyel Dénes – Nagy Miklós. 67. kötet (Budapest, 1969). Horvát Jókaira gyakorolt hatásáról ld. 343–346.

³³ Hofer Tamás: Construction of the 'Folk Cultural Heritage in Hungary' and Rival Versions of National Identity. In uő szerk.: *Hungarians between "East" and "West". National Myths and Symbol*, (Budapest, 1994), 27–52.

Horvát István tanítványa, közeli barátja és tisztelője volt a „nemzeti irodalomtudomány” megalapítója, az Akadémia tekintélyes főtitkára, az Akadémia tekintélyes főtitkára, az Akadémia tekintélyes főtitkára, Toldy Ferenc (1805–1875). 1844-ben még dicsérte Horvátot: „Nincs senki, sértés nélkül mondhatom el, ki nemzetünk belső életét, ennek köz és magán minden ágait úgy ismerné, mint ő; ki előtt minden létező források, valamint sokak előtt mindeddig rejtve maradt számtalan okleveles emlékek segedelmével a középkor állapotjai, szokásai, erkölce oly derült fényben állanak, mint őelőtte.” 1856-os életrajzi cikkében azonban már nem rejti véka alá kritikai fenntartásait sem: történeti-etimológiai okfejtéseiről azt írja, hogy „beteges, valóban történet elleni irány vett erőt lelkén csalképeivel... s itt megszűnhetném e tárgyról, ha Horvát István iparkodásai elszigetelt, helyre szorult seb lettek volna történeti tudományosságunk testén. De az elbetegesítette ezt vagy egy emberkorra.”³⁴

A „fertőzés” valóban súlyos volt, még a 19. század második felében is éreztette hatását. Beleházi Bartal György (1785–1865) több évtizedes országgyűlési képviselői és jogász pályafutás után fordult a történelem vizsgálata felé. Egy hasznos latin jogtörténeti kézikönyv után 1859-ben védelmezni próbálta a *Csiki Székely Krónikát* a hamisítás vádjával szemben, 1860-ban pedig *A párthus és Húnmagyar Scythákról* publikált monográfiát.³⁵ Horvát követőjeként

jelentős figyelmet, 1862-ben külön forrásválogatást szentelt a szittyáknak a magyar klasszika filológia görög professzora, Tély János, Homérosz és Platón magyar fordítója.³⁶ Horvát útmutatásai nyomán gyűjtötte össze 1861-ben „pelasg őseink” régészeti emlékeit az Appenineken a garibaldista huszárcapitány Mátyus Izidor, akinek munkásságát Szilágyi János György dolgozta fel a közelmúltban.³⁷

Toldy Ferenc azonban ekkor már a „másik keleti eredet” pártján állt. Egy pártfogoltja, Hunfalvy Pál (1810–1891) kapta meg a feladatot, hogy a fiatalon meghalt Reguly hagyatékát rendszerezze, közzétegye, és megszervezze a finnugrisztika tudományos diszciplináját. Hunfalvy meghívta maga mellé Göttingenből a német Josef Budenzet (1836–1892), és ők ketten 1872-ben tanszéket alapítottak a pesti egyetemen az ural-altaji nyelvek tanulmányozására. A keleti eredet kérdésében megváltozott akadémiai erőviszonyok jegyében robbant ki az újabb nagy vita a nyelvrokonság kérdése körül, amelyet – némi túlzással – „ugor–török háborúként” tart számon a történeti kutatás. A vita kirobbantója egy tehetséges turkológus-orientalista nyelvész Vámbéry Ármin (1832–1913) 1869-ben megjelent tanulmánya: *A magyar és török-tatár nyelvekbeni szóegyeztetések*, melyben azt fejtegette, hogy bár a magyar nyelv törzse, nyelvtana túlnyomórészt finnugor, az alapszókin-

³⁴ Toldy Ferenc: *Irodalmi arcképek* (Budapest, 1985 [1856]), 82., 87.

³⁵ Beleházi Bartal György: A magyar vérszerződés, és a csiki székely krónika, az Anonymusról adott cikk folytatásában. *Új Magyar Múzeum*, 1859, 413–427.; Uő: *A párthus és*

Húnmagyar Scythákról. Kiadja Toldy Ferenc (Pest, 1860).

³⁶ Tély János: *Magyarok Őstörténete. Görög források a Scythák történetéhez* (Pest, 1863).

³⁷ Szilágyi János György: *Pelasg ősök nyomában. Magyar ásatás az Appenineken 1861-ben* (Budapest, 2002).

cse nagyrészt török, és bár a magyar keveréknép, a meghatározó etnikuma török. Vámbéry cikkéről Budenz József éles kritikát közölt 1871-ben a *Nyelvtudományi Közleményekben*, kétségbe vonva annak módszereit és eredményeit, amit azután viszontválaszok hosszú sora követett, és végső soron a finnugor tézis diadalával végződött, bár Vámbérynek is megmaradtak – mind a mai napig – a hívei.³⁸

A nyelvészek vitája persze korántsem tett pontot a hun-rokonság tézisének, Attila kultuszának a népszerűségére, a szittya, török, kaukázusi, perzsa, párthus és más keleti rokonítások sorára. A kiegyezés után a Monarchiában megnyilvánuló kulturális sokszínűségeken belül talán még nagyobb szükség lett a magyar nemzeti identitás ezen egzotikus, keleties alkotóelemére, amelynek szabad teret engedtek és komoly ösztönzést adtak az 1896-os millenniumi ünnepek – erre, és az ennek sodrában születő irodalmi alkotásokra, például Gárdonyi Géza *A láthatatlan emberére* azonban itt már nincs módomban kitérni –, nem is beszélve e viták mind a mai napig tartó továbbgyűrűzéséről.

A keleti eredettudat egyetlen további megnyilvánulási formáját szeretném – befejezésékképpen – megemlíteni: a vizuális kultúra jelenségét. A szittya öntudat természetesen nyomot hagyott a képzőművészetben is: Than Mór *Attila lakomája* (1865) ikonográfiájánál a festő egy külön erre a célra összehívott tudós bizottság tanácsaira támaszkodha-

tott, a turulmadaras díszítést a kor orientalista divatjaival, az indoiszlám ornamentikával ötvözte. Említést érdemel Páczka Ferenc *Attila halála* című festménye (1883), melyre a festő díszítőelemként odafestette a kortárs régészek által épp abban az időben vitatott nagyszentmiklósi kincs két darabját,³⁹ köztük azt a bikafejes ivócsanakot, amely később felbukkant a Lechner tervezte Postatakarékpénztár homlokzatán.⁴⁰

Az efféle orientalisztikus motívumok előkerülésénél azonban nagyobb jelentőségű, hogy a 19. század utolsó évtizedeiben kialakult egy nagy hatású elmélet, mely a vizuális formanyelv strukturális díszítőelemein keresztül kívánt különböző kultúrák között történelmi rokonságot kimutatni. Ez a megközelítés Gottfried Semper nyomdokain haladva a kézművesség és az ornamentika megnyilvánulásainak művészettörténeti vizsgálatát, rendszerezését tűzte ki célul. Az 1873-as bécsi világkiállításra készített, Rómer Flóris és Xántus János által válogatott és Pulszky Károly által részleteiben elemzett anyag jó lehetőséget adott a fellendülő régészeti és néprajzi gyűjtőmunka és a művészettörténeti kutatás eredményeinek összevetésére, és ráirányította e témára a figyelmet.⁴¹

³⁸ Pusztai: *Az „ugor-török háború”*, 92–107.; Domokos: *Szkitiától Lappóniáig*, 10–144.; Dobrovits Mihály, szerk.: *A megtalált örökség. Nemzetközi Vámbéry konferencia* (Dunaszerdahely, 2003).

³⁹ Sinkó Katalin: *Viták a nemzeti ornamentika körül 1873–1907 között*. In: Vadas Ferenc, szerk.: *Romantikus kastély. Tanulmányok Komárik Dénes tiszteletére* (Budapest, 2004), 405; vö. Bálint Csanád: *A nagyszentmiklósi kincs* (Budapest, 2004).

⁴⁰ Ádám Bollók: *Enthralled by National Ornament: Debates at the Turn of the Nineteenth and Twentieth Centuries about the Origins of Hungarian Conquest Period Decorative Art*. In: Jékely, *Ödön Lechner in Context*, 125–134.

⁴¹ Sinkó: *Viták a nemzeti ornamentika körül*, 414–417.

Az ornamentika nemzeti sajátosságainak és széles körű keleti kapcsolatainak a vizsgálatához azonban a tudósszakmán kívülről, egy erdélyi rajztanár és műgyűjtő, Huszka József (1854–1934) munkásságából érkezett a döntő impulzus. Huszka a székely kapuk és a cifraszűr díszítőmotívumainak dokumentációjából kiindulva az ornamentika elemeiből a nemzeti karakterre vonatkozó szabályokra következtetett, és a motívumok szimbolikus tartalmát egy széles körű nemzetközi – elsősorban keleti – összehasonlításban értelmezte. 1885-ben megjelent *Magyar díszítő stíl*, majd az 1898-ban megjelent *Magyar ornamentika* című könyve (és számos további munkája) hasonló felbolydulást – és hasonló szélsőséges reakciókat – váltott ki a „nemzeti stílus” felkutatásával és az ornamentika sajátos kifejezésformáival ekkoriban igen intenzíven foglalkozó iparművész, építész, régész, művészettörténész közvéleményben, mint annak idején Horvát István irományai a történészek vagy később Vámbéry Ármán elemzései a nyelvészek körében.⁴²

Van is sok hasonlóság Huszka amatőr és történelemellenes ornamentikatipológiája és a naiv nyelvészeti etimológiák, anakronisztikus rokonítások között. Ennek boncolgatása megérdemelne egy külön tanulmányt. Huszka életművére megkülönböztetett figyelem irányult a 2006-ban Fejős Zoltán által rendezett kiállítás és azon belül is Sinkó Katalinnak Huszka magyar ornamentikájáról kidolgozott elemzései

⁴² Huszka József: *A magyar turáni ornamentika története* (Budapest, 1996).

jóvoltából.⁴³ Még sok értékes megfigyeléssel kecsegtethet mindennek abba a szélesebb nemzetközi kontextusba illesztése, amit a sziléziai-osztrák Josef Strzygowski (az *Orient oder Rom* nagy hatású szerzője) nem sokkal ezután kibontakozó munkássága és a nyomában kialakuló viták jelentettek.⁴⁴ A 2014-es budapesti Lechner-konferencia több előadása bemutatta, hogy az ornamentikatanban összegződő 19. századi magyar orientalizmus komoly hatással volt a Huszkát nagyrabecsülő Lechner Ödön építészetére.⁴⁵

Utóhang 2019-ben

Némi nosztalgia fogott el, amikor e nyáron újraolvastam a Lechner-konferenciára öt évvel ezelőtt írt előadás szövegét. Az utóbbi két évtizedben szemtanúi lehettünk annak, hogyan éled újra Horvát István szittyia öröksége és az „ugor–török háború”. Előbb a „szittyia könyvesboltok” megszaporodó kínálatában (ahol hamarosan kapható lett az összes 19. századi hun–szittyia–magyar rokoniságról szóló iromány reprintje). Majd a *Magyar Narancs* „politikai okkultizmus” cikksorozatában bemutatott, megmosolyogtató jelenségekben: a rovásírást (helynévtáblákon, iskolai tankönyvekben) népszerűsítő mozgalomban,⁴⁶ az Ósmagyar Táltos Egyház fellépésében, a Szent Korona okkult kultuszában, pilisi pálos

⁴³ Huszka József, *a rajzoló gyűjtő*. Szerk.: Fejős Zoltán (Budapest, 2006).

⁴⁴ Josef Strzygowski: *Orient oder Rom. Beiträge zur Geschichte der spätantiken und frühchristlichen Kunst* (Leipzig, 1901).

⁴⁵ Keserü Katalin: *Ornamentika-értelmezések*. In: Rockenbauer, Zoltán, szerk.: *Újraértelmezett hagyomány* (Budapest, 2015), 65–85.

⁴⁶ Sándor Klára: *A székely írás nyomában* (Budapest, 2014).

romoknál vagy a tápiószentmártoni Attila-sírnál gyógyulást keresők zarándoklatában.⁴⁷ A népi vallás, csodahit és a boszorkányhiedelmek kutatójaként érdeklődéssel figyeltem e politikailag (is) motivált kultikus keletiidentitás-keresés modern formáinak alakulását. Arra azonban soha nem gondoltam volna, hogy olyan hivatalos állami ideológia lesz belőlük, mely az e kérdések tudományos vizsgálatát megpróbálja maga alá gyűrni és eltaposni. A magyar turanizmus 20. századi történetéről a közelmúltban megjelent monográfia ironikusnak szánt címe – *Keletre, magyar!*⁴⁸ – véresen komoly kultúrpolitikai jelszó lett.

Az első figyelmeztető jel talán az volt, hogy a türk rokonságot kazah és más közép-ázsiai hagyományörzőkkel 2008 óta a Kurultaj nevű, kétévenkénti „magyar törzsi gyűlésen” ápoló etno-pogány szubkultúra fővédnöke 2010 óta Lezsák Sándor, a parlament akkor újdonsült fideszes alelnöke lett. A millennium táján még Szent István kultuszának újjáélesztésén munkálkodó Orbán Viktor 2012-ben Ópusztaszeren az Árpád-dinasztia mitikus ősmadarát, a turult ábrázoló monumentális emlékművet avatta fel.

2017-ben – eltulajdonítva a Jobbik egyik korábbi radikális követelését – új tudományos intézetet is alapított

a Fidesz-kormány e kérdések vizsgálatára: a magyar őstörténet régészével foglalkozó László Gyula Intézetet. Ez még jóformán nem is kezdett el működni, amikor 2018-ban beolvastották a megalakítandó új, jelentős költségtámogatással kista-fírozott, a kormány vezérelte tudományos központba, a Magyarságkutató Intézetbe. Ennek az intézetnek az alapításánál az „emberi erőforrások” hivatalba lépő új minisztere, Kásler Miklós onkológus bábáskodott, aki az elmúlt évtizedben már többször hozzászólt a magyar őstörténet problémáihoz az „alternatív történetírás” szellemében. Jelentős vitát kavart például, amikor III. Béla maradványaiából – társkutatóival együtt – azonosítani próbálta az Árpád-ház genetikai profilját, és ezt a „nem finnugor eredet” bizonyítékként tárta a magyar közvélemény elé.⁴⁹ A közelmúltban pedig a következő emblematikus kijelentést tette: reméli, hogy ez az új intézet egyszer s mindenkorra „véget vet a régi türk–finnugor hipotetikus eredet- vagy *nyelveredetvitának*”.⁵⁰ Más szavakkal: a kormány képviselője kijelölte, hogy milyen végeredményt várna a terv szerint 101 munkatársat foglalkoztató új kutatóintézettől.

A kívánt eredményt meg sem várva, Orbán Viktor, amikor 2018 szeptemberében egy magyar delegációval részt vett Kirgizisztánban, Csolponatában a türk népek találkozájaként rendezett „nomád világjátékokon”, a nyelvészek nagy megrökönyödésére azt nyilatkozta, hogy „a magyar a

⁴⁷ László Kürti, „Neoshamanism, National Identity and the Holy Crown of Hungary”, *Journal of Religion in Europe*, 8 (2015), 235–60; Kis-Halás Judit: A táltos és az emberi lét hét szintje. Ezoterizmus és újpogányság kölcsönhatásainak vizsgálati lehetőségei a kortárs gyógyítói rendszerekben. In Povedák István – Szilárdi Réka, szerk.: *Sámán sámán hátán. A kortárs pogányság multidiszciplináris vizsgálata.* (Szeged 2014), 129–143.

⁴⁸ Ablonczy Balázs: *Keletre, magyar! A magyar turanizmus története* (Budapest, 2016).

⁴⁹ https://index.hu/tudomany/2018/02/21/arpad-haz_dns_genetika_kasler_miklos_finnugor/

⁵⁰ https://hvg.hu/itthon/201842_magyarsagkutatas_finnugor_rokonsag_kasler_nyelv_csapas

türk nyelvekkel áll rokonságban”.⁵¹ A döbrent tudományos és kulturális közvéleményre azóta naponta záporoznak a hírek a szittyakongresszusok, turáni társaságok, sámántalálkozók támogatására szétosztott közpénzmilliókról. Lezsák Sándor tavaly a Bugacon rendezett Ősök napja megnyitóján, Kásler Miklós társaságában meghirdette: „A múltat újra meg kell hódítani.”⁵²

⁵¹ https://hvg.hu/kultura/201837_magyar_ostortenet_turk_nyelvek_nepvandorlas_torokot_fognanak

⁵² [https://168ora.hu/itthon/lezsak-sandor-kas-](https://168ora.hu/itthon/lezsak-sandor-kasler-miklos-magyarorszag-kultura-tortenelem-172736)

A kalandozó csapatok portyái nyomán ezután számíthatunk az összehangolt hadműveletre: az óvodától, a Klik által kötelezővé tette iskolai egyentananyagtól kezdve ezt a tézist visszhangozzák majd a népszerűsítő történelem televíziós, rádiós és sajtóorgánumai, és ez fogja meghatározni a tudományos kutatás finanszírozását is.

Huj, huj, hajrá!

[ler-miklos-magyarorszag-kultura-tortenelem-172736](https://168ora.hu/itthon/lezsak-sandor-kasler-miklos-magyarorszag-kultura-tortenelem-172736)

páratlan oldal

www.es.hu

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

**Kattintson
a www.es.hu-ra!
SMS-sel is
előfizethet!**

PUBLICISZTIKA,
FEUILLETON,
PRÓZA, INTERJÚ,
VERS, VISSZHANG,
KÖNYVKRITIKA,
MŰBÍRÁLAT,
GALÉRIA

Az ujgur ugar kínai feltörése

Óriási nemzetközi vihar támadt, amikor rejtőzködő kínai kormányközeli forrásból két tetemes adag titkos dokumentum jutott illetéktelen külföldi sajtókezekbe. Tárgyuk: a Hszincsiangban zajló „ideológiai felvilágosító-megelőző munka”. Más szóval: az átnevelő táborokban zajló agymosási kampány. A tényfeltárás nyomán heves nyilatkozatháború zajlott a nyugati világ és a kommunista Kína között. Emitt etnikai-vallási megkülönböztetésen alapuló koncentrációs táborokat emlegetnek, odaát a terrorizmus elleni megelőző küzdelmet, munkavállalást elősegítő képzést, és persze tiltakoznak a kínai belügyekbe való vétkes beavatkozás ellen.

Nyugat-Kína vagy Kelet-Turkesztán?

A Hszincsiang-Ujgur Autonóm Régió az a vidék, ahol az órák a pekingi időt mutatják, ám naponta ötször fölcsendül a müezzín imára hívó elnyújtott kántálása. Elvégre a tájék java távolabb fekszik Kína fővárosától, mint Iszlámábádtól. Az a féleurópanyi tartomány, amelynek székhelyén, Ürümcsiben ma már a 21. századi fejlődést példázó toronyházak sorakoznak, de pár órányi járóföldre középkorias hangulat, fejkendős nők, hímzett sipkás akszakálok tömege fogadhatja az erre tévedt idegent. Persze senki sem tévedhet ide „csak úgy”. Hiszen ha egy kicsit félrelépnénk a birodalmi főútvonalról, még mindig vissza-

zuhanhatnánk a történelembe: néhol akár az egykor errefelé kutakodó Stein Aurél élményvilágába.

Amikor Pekingben két ízben is megkérdezték: hová szeretnék eljutni a Birodalmon belül, a három megjelölt célpontom között mindkét-szer szerepelt a Hszincsiang-Ujgur és Tibeti Autonóm Régió, majd mindkét-szer elvittek – az ezekkel szomszédos Csinghaj tartományba. Hiszen ott jóval több kínai mellett jóval kevesebb ujgur és tibeti él, így jól példázható a különböző etnikai-vallási közösségek békés egymás mellett élése...

Való igaz, hogy a manapság a nagy kínai nemzeti tudattal egyre többet kacérkodó kommunisták már 1949-es hatalomátvételükkor a legérzékenyebb területi kérdéseik között emlegették Hszincsiang, Tibet – és persze Tajvan, Hongkong meg Makaó – teljes integrációjának igényét. Aztán az évtizedek során egyre erőteljesebben a tettek mezejére léptek. Tibetet katonai úton bekebelezték, Hongkongot és Makaót visszaalkudták volt gyarmattartóiktól, a polgárháború végén tőlük elszakadt Tajvant folyvást fenyegetik.

Hszincsiang külön história. Hetven esztendeje az egykori Szovjet-Közép-Ázsia népeivel rokon kazahok, kirgizek és egyéb nemzetiségek képviselői mellett főleg ujugrok alkották a népesség jó kilencztedét. Han kínaiak alig akadtak. Volt idő, amikor ezt a vidéket Kelet-Turkesztánnak hívták. Aztán a népköztársaság fokozatosan maga alá gyűr-

te. Ezért kapta a Hszincsiang (Új határvidék) nevet, majd határtalan mennyiségben áramlottak ide a kezdetekkor alig pár százaléknyi kínai betelepülők. A ma 22 milliós

helyi népelességen belül már csaknem annyian vannak, mint a jelenleg csupán 45 százalékot kitevő „névadók”, a muszlim vallású és türk nyelvet beszélő ujjurok.

Emlékezetpolitika kínai írásjelekkel: Stein Aurél, az átkozott

Az ágas-bogas történelem „megfejtői” sok ázsiai népcsoport magyar-rokoni kapcsolatát olykor legendák formájában bővölik elénk. Akad olyan ujjur történész, aki fölelevenítette a két nép rokonságáról szóló regét. Eszerint Közép-Ázsiában élt két testvérnemzetség: „9 ujjur” – eminnen a mai ujjurok ősei, míg „10 ujjur”, vagyis az onogur etnikum, amely utóbb Napnyugat felé vette az irányt. Ők lennének a magyarok fölmenői. Máig él errefelé az ősi monda.

Bizánci krónikások „fehér hunokként emlegették” az ujjurok őseit. Akár ezek nyomán messzi népek magyar kutatói az őshaza fölfedezésére indultak, mások a magyarok rokonának vélt hunok őstörténetét vizslatták. Igaz, a legnagyobbak közül sokan el sem jutottak Kelet-Turkesztánba, a mai Hszincsiang földjére. Kőrösi Csoma Sándor a szomszédos Tibetig jutott, Vámbéry Ármin pedig Szamarkandig. Több szerencsével járt Stein Aurél, akinek gyermekkorra óta béna lába dacára sikerült az ujjurok földjére lépnie.

A kínai utókor – finoman szólva – nem hálás neki ott végzett tevékenységéért...

Hiába kutakodnánk Stein Aurél munkásságának objektív értékelése

után akár Ürümcsi történeti múzeumában, akár a helyi tankönyvekben. Ha nagy ritkán bárhol fölmelegetik, hamarabb kijut neki a mohó kincskeresőtől a kémkedő brit brigantiig valamennyi „kitüntető” cím. Vádlói szerint a lelkén szárad (?) a közeli Tunhuang¹ barlangvidék föltárásától a világ legrégebb nyomtatott szövegének minősített Gyémánt szútra (Londonba) mentéséig megannyi „megbocsáthatatlan bűn”. A Taklamakán térségében végzett nemzetközi hírű föltárásai is elenyésznek az itteni „sátáni sírrabló” sillabuszok mögött.

A végül a szomszédos Afganisztán fővárosában eltemetett, magyar kutatóból megbecsült brit tudóssá átlényegült Sir Marc Aurel Stein által fölfedezett kincsek jelentős részét tagadhatatlan, hogy máig a British Museumban tárolják. Ami kétségtelen: a kitartó kutató egész biztos, hogy más megítélés alá esik Pesttől Londonig, mint Pekingtől Ürümcsiig.

¹ Lóczy Lajost és Stein Aurélt évtizedekkel követve Miklós Pál – egyedüli nem kínaiaként – három hónapot kutathatott itt. Ebből született A tunhuangi Ezer Buddha Barlangtemplomok (Magyar Helikon, Bp., 1959) című, pompásan illusztrált kötete, amellyel beírta magát a nemzetközi sinológia nagykönyvébe.

A szocializmus nagyobb diadalára jött az agrárgazdák és félnomád pásztorok kolhozokba terelése, a nyersanyag-kitermelés forszírozása, majd az erőltetett kommunista iparosítás. És a fokozatos beolvasztás. Szó se róla, a központi hatalom már akkor is katonás rendet tartott. Van már vagy harmincöt éve, hogy találkozhattam Hszincsiang majdnem mindenható vezetőjével, aki maga is altábornagyi rendfokozattal büszkélkedő pártveterán volt. Igaz, Vang En-mao elvtárs ekkor már a reformok mellett kardoskodott, de erre is elvi elvágólagossággal utasított: „Ki kell tartanunk az eszmei alapelveink mellett, és közben teljes lendülettel folytatnunk a reform és nyitás politikáját, [...] hogy még jobbra javítsuk az emberek anyagi és kulturális körülményeit. Egyszóval szüntelenül tökéletesíteni kell szocialista rendszerünket.”

Szavai visszacsengenek a mai kényszerű csendben. Azóta is tökéletesítik – a rendteremtést. Időközben immár a legkorszerűbb eszköztárral tökélyre fejlesztették az orwelli tömegellenőrzést: a Nagy Testvér figyel téged. Mindenütt – mindenkor. A Tibetben már tesztelt módszertant sietve bevezették az északnyugati végeken. A renegát délnyugati területet korábban vaskézzel megregulázó párttitkárt, Csen Csüan-kuót 2016-ban átvezényelték Ürümcsibe. Azonnal munkához látott. 2017 áprilisában elkezdődött az „átnevelő központok” építése.

Hszincsiangban még keményebben hadat üzentek a terrorizmusnak, a „vallási fanatizmus” (Tibetben a lámaista buddhizmus, emitt az iszlám) megnyilvánulásainak. Tény, hogy korábban a szomszédos Pakisz-

tánban kiképzett ujjur fanatikusok harcoltak a radikális szunnita tálibok oldalán. Egyes hírek szerint az Al-Kaida terrorszervezet külön ujjur szekciót hozott létre, 22 aktivistájuk Guantánamo fogolytáborát is megjárta. Utóbb több száz ujjur harcos a szélsőséges Iszlám Állam terrorszervezet oldalán szállt be a szíriai öldöklésbe. Az apropó (vagy alibi) tehát megadatott arra, hogy a hszincsiangi hatóságok a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem élharcosainak tüntessék föl magukat. S lón.

A szélsőséges megnyilvánulásokat – a hagyományos öltözködési szokásoktól a vallásgyakorlásig, akár a kommunista klasszikusok helyett a Korán bújását is elfajzásnak minősítették –, elkezdték ráncba szedni. Ürümcsiben vagy négy éve megtiltották, hogy nők buszra szálljanak arcukat eltakaró fátyolban. A férfiaknak elrendelték, hogy nem viselhetnek hosszú szakállat.

Lágerek népe

A tartomány kezdeti integrálásakor a létrejövő szocialista nagyiparnak (is) szüksége volt kínai (han) nyelven tudó, jól képzett és fegyelmezett munkaerőre, logikusnak tetszett – noha sokaknak persze nem tetszett – a tömeges betelepítés. Ám a nemzeti kultúrájukra mindmáig büszke muszlim kisebbségek csekély készséget mutattak az új honfoglalók nyelvének elsajátítására. Így továbbra sem kétséges, hogy a kínaiaké a befolyás, a zsiros állások java. A hadseregben természetesen még inkább ők dominálnak.

2017-től kötelezővé tették a két nyelvű oktatást, vagyis a mandarin nyelvet mindenütt beemelték a

„nemzeti tantervbe”. A többségében (még mindig) ujgur többségű Dél-Hszincsiangban erre tekintettel az óvodákat, az általános és középiskolai oktatást ingyenessé tették. A mandarin nyelvtudás kulcskérdéssé vált.

A végzős ujgur hallgatók több mint fele állás nélkül marad. A munkanélküli fiatalok köre kedvező terep lehet a lázadó mozgalmárok toborzó munkájához. A központi hatóságok ezért a minap olyan határozatot hoztak, hogy az állami vállalatoknak legalább háromnegyed részt helyiek közül kell munkaerőt fölvenniük, ráadásul minimum 25 százalékban az etnikai kisebbségek köréből. Egy pár évvel ezelőtti statisztikai kutatás arra is rámutatott, hogy egy han kínai személy évi átlagos bevétele 28 900 jüan volt (nagyjából 4120 amerikai dollár), míg egy átlagos ujguré ennek a felét sem érte el. Mindez együtt csak oxigént jelentett a hamu alatt izzó paráznak.

A pekingi vezetés úgy döntött: a korábban, például épp egy évtizede előforduló nyílt és véres lázongások megelőzésére lépnie kell. Bár három éve nem volt egyetlen „ujgur motívumú” terrorcselekmény sem, a központi vezetés szükségét látta a tömeges beiskolázásnak. A „bentlakásos táborokban” elkezdtek több mint egymillió (újabb becslések szerint akár 1,8 millió), jórészt ujgur és más kisebbségi muszlim ember ideológiai és szakmai továbbképzését.

Elsőül az Amerikából működő Szabad Ázsia Rádió ujgur adásai számoltak be erről. Műholdfelvételek szerint akár 1200-1400 tábort is életre hívtak, nevezék bár „átképző létesítménynek”. Ezekbe az „oktatási központokba” korántsem önkéntesen tódult a lágerek népe. Akadt

olyan beszámoló, hogy egyes „bentlakókba” alkoholt vagy disznóhúst diktáltak, volt, ahol mecseteket és minareteket romboltak le – de ezeket a tanúvallomásokat lehetetlen ellenőrizni. A táborokban bármiféle kép- vagy hangfelvétel tilos. A résztvevők minden mozdulatát állandó megfigyelés alatt tartják, akár a vécére járás gyakoriságát is. Az idekényszerített tanulókat folyvást pontozzák, ideológiai előmenetelüktől és főleg mandarin nyelvtudásuk javulásától függhet szabadulásuk időpontja. Hogy aztán idekint, a szabad (?) világban is minden sarkon folytatódjék alapos ellenőrzésük.

A biztonság és az ideológiai tisztaság hithű megvédelmezése érdekében a legkorszerűbb technikai eszközöket, a mesterséges intelligencia teljes tárházát bevetik. Hszi Csinping elnök-pártfőtitkár eközben – a kiszivárgott belső tájékoztatás szerint – kijelentette, hogy az ellenséggel szemben „abszolút semmi kegyelmet nem szabad gyakorolni”...

A hivatalos Kína természetesen tagad. A vádaskodás cáfolatául kiválasztott diplomatáknak és újságíróknak Potemkin-portyát szerveztek, ahol megmutatták a maguk válogatta forradalmi vívmányok teljes tárházát, és még fényképezniük is lehetett, már ahol megengedték. A pekingi propagandistáknak (és Nyugaton szolgáló nagyköveteiknek) így sem lehetett könnyű dolguk: ők póré kitalációnak nevezték az ujugrok „állítólagos elnyomásáról szóló nyugati álhíreket”. Lelkük rajta.

A kínai–amerikai kereskedelmi háború előterében Trump amerikai elnök persze minden eszközt megragad, hogy riválisát alkura sarkallja. November végén az amerikai kong-

resszus mindkét háza szankciókról döntött, amennyiben Peking erőszakot alkalmazna Hongkongban. Januárban az amerikai kongresszus Hszincsiang kapcsán fenyegetett hasonló lépéssel. Követelte, hogy engedjék be a nemzetközi megfigyelőket az érzékeny területekre az emberi jogi helyzet kivizsgálására.

Ma Hszincsiang, holnap Hongkong!?

Pekingnek korántsem közömbös, hogy a gazdaságilag olyannyira fontos perifériáin rendet teremtsen. Hszincsiang az Egy öv, egy út globális gazdasági projekt egyik kulcsfontosságú elágazása – a posztszovjet Közép-Ázsiába, illetve az Indiai-óceán mentén fekvő pakisztáni Gvadar kikötőjébe vezető infrastrukturális gigaberuházás gócpontja. A közeli külpiacok meghódítását is célzó Új Selyemút kiépítése jegyében adták át öt esztendeje azt a szupergyorsvonatot, amely székvárosukat, Ürümcsit köti össze a legközelebbi (katonai) központtal, Lancsouval. Emlékeztetőül: valaha éppen onnan indultak a kínai hódítók a zabolátlan vadnyugat meghódítására!

De az is a térség stratégiai fontosságát sugallja, hogy Hszincsiangban található Kína űrrepülőtere és Lop Nor-i nukleáris kísérleti terepe is. Márpedig egyértelmű, hogy az évtizedeken át tartó gigászi gyarapodás nyomán a világ második gazdasági hatalmává felnövő Kína politikai és katonai értelemben is hasonló súlyt követel magának a nemzetközi porondon.

Hetven esztendővel a népköztársaság kikiáltása után Peking változatlan bizalmatlansággal figyeli máig érzékeny perifériáit. És bárhol bármilyen szembenállást menten rendszerellenes áskálódásnak, szeparatista akciózásnak bélyegez. Hongkong kapu a nagyvilágra, egyben pénzügyi ideggóc, márpedig a múlt nyáron kitört lázongásával épp elég okot ad a kínai idegességre. Az ottani demokráciát követelő tüntetők között már megjelent a kihívó szlogen: „Ami ma Hszincsiang, az holnap Hongkong!” Majd jött az intő folytatás: „Ami ma Hongkong, az holnap Tajvan!”

2020 egyik fronton sem ígér csöndesedést.

Hat, hét, nyolc, kilenc

Baranyi Krisztina, Niedermüller Péter, Pikó András és Soproni Tamás kerekasztal-beszélgetése a Fapados Szalonban, a moderátor Rab László*

P. Szűcs Julianna Az idei első találkozásunkon a pesti Nagykörút mentén keletkezett új hatalmi viszonyokat szeretnénk megjeleníteni, a VI., VII., VIII. és IX. kerületben győztes polgármestereket hívtuk, kíváncsiak vagyunk friss tapasztalataikra. A VIII. kerület polgármesterét, Pikó Andrást ezúttal új szerepkörében üdvözölhetjük, hiszen mostanáig ő volt a moderátorunk.

Rab László *Boldog új évet kívánunk a Mozgó Világ szerkesztősege nevében. Negyedéve annak, hogy megtörtént az áttörés, Budapest, ha nem is készítette meghátrálásra az Orbán-rendszert, mindnyájunk meglepetésére mégis hallatlan sikert ért el. Azért hívtuk a budapesti belső kerületek új polgármestereit, hogy tőlük halljuk, hogyan sikerült az a haditett, amit végrehajtottak, másrészt tudni szeretnénk, hogy az első három hónap tapasztalataiból milyen következtetéseket lehet levonni. Kezdjük immáron a romantikus győzelmi motívumok nélkül. Hogyan tudtak diadalt aratni a helyi ellenzéki programok október 13-án?*

Baranyi Krisztina Nem volt annyira váratlan a nyomorúságos kilenc

év után. A program, amit letettünk az asztalra, azért lehetett sikeres, mert sok mindent elrontottak a fideszes városvezetők. Túlságosan sok mindent csináltak rosszul, sok mindenhez viszonyultak arrogánsan vagy nemtörődöm módon. Túl sok városvezetői lustaság és rossz attitűd jellemezte őket, nem vették figyelembe azt, amit a városlakók szeretnének vagy gondolnak. A legtriviálisabb, legapróbb dolgokra gondolok, olyanokra, hogy koszos az utca, nincs elég takarító, vagy rosszul szervezett a közlekedés. A választók a saját szemükkel láthatták, hogy előljáróik korrupcióban vesznek részt, lakást kapnak például a vadonatúj építésű házakban. Ha valaki ezt jelezte, a fideszes vezetés nem reagált rá. Az így kialakult közhangulat kedvezett nekünk. Kilenc év után mintha egy kicsit betelt volna a pohár a budapestieknél, megelégtették a mi vagyunk értük, és nem pedig ők vannak értünk típusú attitűdöt.

Pikó András Őszintén mellbe vágott, amikor október 13. után az összes barátom, számos elemző, de még Baranyi Krisztina is bevallotta, hogy egyáltalán nem volt biztos abban, hogy nyerek. Miközben én teljesen biztos voltam abban, hogy ő megnyeri. Többen mondták, hogy ami a VIII. kerületben történt, az derült égből gumibot. Nyilván ecsetelni tudnám az indulásomtól kezdve egészen a kampány utolsó napjáig,

* A beszélgetésre 2020. január 10-én hangzott el Budapesten, a Benczúr utcai szakszervezeti színházban. Baranyi Krisztina a IX., Pikó András a VIII., Niedermüller Péter a VII., Soproni Tamás a VI. kerület polgármestere. – A szerk.

hogy milyen tervezett és szerencsés momentumok, milyen ki nem kényszerített hibák és tévedések vezetnek oda, hogy végül 269 szavazattal nyerni tudtam. Ellenfeleink azt hitték, hogy érinthetetlenek. A kampányban végig ezt éreztem, és ez nekem is meg szerintem a többieknek is pluszlökést adott. Tudatták is velem, bármit megtehetnek, megvannak a hatalmi hálózataik ahhoz, amelyekkel így is, úgy is hozni fogják a kerületet. Józsefvárosban a polgárórség, a társasházi közös képviselők és a hivatali dolgozók egy része van ilyen hálózatokba szervezve. Nagyon szépen fölépítették a kilenc év alatt, ezek eddig garantálták az eredményt. Most azonban megtört a varázs. Lehet, hogy az európai parlamenti választáson, lehet, hogy máskor, de mi is félve akartuk elhinni, pontosabban félve hittük el. Az emberek mosolyogva integettek, és odaléptek hozzánk. Lehetett menet közben érezni, hogy más a hangulat, nem félnek annyira, nincs a mindig megszokott hirig. Ezt megszimatozva kezdtem hinni abban, hogy lehet nyerni. Végül is a Fidesz politikájára az a jellemző, hogy nem törődnek a politikus, a képviselő és a képviselt közötti viszonyal. A legdermesztőbb tapasztalatom az volt, hogy a kampány során, amikor ajtótól ajtóig járva végigkopogtattuk a kerületet – tisztára olyan volt, mint Sztálingrád, amit ugyanígy kellett bevenni –, nem találkoztunk fideszes aktivistákkal. Felbérelt diákmunkásokkal futottunk össze, akik bedobálták a szóróanyagokat, de nem tudtak semmit a fideszes jelöltekről. Ha kérdezték őket, semmit se tudtak mondani. Volt úgy, hogy száznál is többen mentünk ki egy-egy napon a házakba, az utol-

só három hétben húsz-huszonötezer emberrel találkoztunk vagy vettük fel a kapcsolatot. Ez iszonyatosan sok ahhoz képest, amit korábban az ellenzék csinált. A beszélgetések témája többnyire a korrupció, arrogáns hatalom volt. Sokan elmondták, elfogadjuk, hogy lopnak – pontosabban nem fogadjuk el, de nem tudunk ellene mit tenni –, de hogy közben még le is szarják a fejünket, és oda se jönnek, az mindennek a teteje. Amikor a terepen mozogtam, azt mondtam, hogy jó estét kívánok, Pikó András vagyok, az ellenzék polgármesterjelöltje, azért jöttem, hogy személyesen bemutatkozzak, mert választás előtt így illik. Ebben két varázsszó volt: a személyesen, és hogy így illik. Behívtak vacsorázni, és elkezdtek mesélni, mikor és hogyan nem törődtek velük. Szerintem a mi egyik feladatunk a reparálás is, a mérgező hatalom által okozott társadalmi sebeket kell begyógyítanunk.

Niedermüller Péter Köszönöm szépen a meghívást. Bandi, ugye az előbb azt mondtad, hogy voltak, akik nem bíztak a győzelmedben...

Pikó Csak olyanokkal találkoztam.

Niedermüller Szeretném csöndesen elmondani, hogy nekem a saját pártelnököm mondta október 13. után, hogy két forintot nem tett volna arra, hogy megnyerem a VII. kerületet. Volt ennek objektív alapja is, hiszen két másik ellenzéki jelölt is indult ellenem. Furcsa hangulat jellemezte Erzsébetvárost, különösen a kampány elején, amikor azt mondták, hogy az elődöm, Vattamány Zsolt nagyon rendes fiú,

mert nincs semmiféle korrupciós ügye. És ezt abszolút pozitívumként hangoztatták, azt mondták, ezzel az emberrel nehéz lesz bármit is kezdenem, mert nem lopott, nem csalt, nincsenek gyanús ügyei. És tényleg: az égadta világon nem csinált semmit. Vannak olyan ügyek a kerületben, amelyek 2003 óta húzódnak, és nem történt velük tizenhat év alatt a szó legszorosabb értelmében semmi se. A másikról Bandi is tett említést. Sok olyan emberrel találkoztam, aki arról panaszkodott, hogy írt egy levelet, de nem kapott választ, a polgármesterhez nem tudott bejutni, az alpolgármesterrel nem lehet tárgyalni, és így tovább. Az volt a közös élmény, hogy az embereket magukra hagyták. Volt más is. Régióta a VII. kerületben lakom, de a kampány során engem is meglepett, hogy a belváros kellős közepén milyen elképesztő, leírhatatlan körülmények között élnek az emberek. Ha azt mondjuk, hogy slumosodott vagy gettósodott a városrész, az nem adja vissza pontosan a valóságot. Elhanyagolt társasházak és önkormányzati lakások, minősíthetetlen kosz és gondatlanság. Mindenki azt kérdezte, ugye, ha nyertek, akkor valami változni fog? Nem győzöm dicsérni a Jóistent vagy a józan eszemet, de azt mondtuk a kampányban, hogy majd igyekezni fogunk. Amikor elérkezett a pillanat, hogy most akkor tényleg nézzük meg, mit lehet tenni, drámai körülményekkel szembesültünk. Van például az önkormányzatnak 466 üresen álló lakása, amiből egyetlenegy sem használható. Több százban komfort sincs. De azért csak voltak ügyek, amelyeket jól éreztek a helybéliek, az önkormányzati cégeken keresztül ment a bolt. A hat

önkormányzati cégből kettő vagy kettő és fél 511 millió forint mínuszhozott össze, ez a mi egyik örökségünk. Ott van aztán az ügynevezett bulinegyed, meg a belső Erzsébetváros felső része, amivel az elmúlt kormányzatok szintén nem csináltak semmit. Hozzá kell tennem, a lakók jelentős része azt mondja, itt nemcsak 2010 óta nem történt semmi, már 2010 előtt sem, amikor még nem fideszes volt az önkormányzat. A VII. kerületben az volt a legfontosabb, hogy az emberek elhitték, mi tényleg mást akarunk csinálni. Nem voltak benne biztosak, szerintem még most sem azok, hogy jobban fogjuk csinálni, mégis sikerült viszonylag nagy arányban megnyerni a választást, biztos többségünk van a képviselőtestületben. Úgyhogy innentől fogva nem tudunk másra mutogatni.

Soproni Tamás Négy pontban foglalnám össze a választ: az együttműködés, a vezető szerepe, a vízió és a kampánytechnika miatt nyertünk. Az elsővel, nyilván mindenki emlékszik rá, 2014-ben próbálkoztunk, amikor is koordináltunk, én már akkor kipróbáltam magam a VI. kerületben, csúfos vereségbe futottunk bele. És hiába számoltunk, hogy mondjuk a VI–VII. kerületben pont a DK és a Momentum megelőzné a Fideszt, egyedül egyik sem volt alkalmas arra, hogy leváltsa a helyi vezetést. Az együttműködés fontosságát októberben már minden párt felismerte, ez kellett ahhoz, hogy így bárhol megverhetjük a Fideszt. Teljesült. Más kérdés, hogy ez szerintem önmagában még nem lett volna elég most sem. A kampány során is elmondtam, olyan vezetője volt az ellenzéki csapatnak Karácsony Ger-

gely személyében, aki mögé bátran oda lehetett állni. Budapest a legjobb értelemben véve balliberális és progresszív város, méltó vezetője van most, aki egyszerű imidzsével is – a politikában ez nagyon fontos – illik ehhez a városhoz. Elengedhetetlen volt, hogy leváltsuk a Tarlós vezetete Fideszt. És lábra kapott ugyan a Gergővel kapcsolatos puzsérista kritika, de ez nem ütötte át az emberek ingerküszöbét. A választók felismerték benne, hogy alkalmas vezetőnek. A harmadik a vízió volt, ami nagyon elhasznált szó, de én ragaszkodom hozzá. Büszke vagyok rá, hogy nagyon röviden fogalmaztuk meg és nagyon egyszerűen, merthogy szerintem ez a kampányunk fontos eleme is volt. Arról beszéltünk, hogy beton helyett fák, szemét helyett pedig rendet akarunk. Ami tisztaságot jelent. Szerintem ez így teljesen világos ajánlat volt, politikai műszóval élve átment. Sokan maguk elé tudták képzelni a több fával rendelkező Szondi, Csengery vagy Aradi utcát. És nagyon sokan hitetlenkedve kérdezték, hogyan lehetséges ez. Amikor elmagyaráztam, meglepődtek. Most be kell bizonyítanunk, hogy valóban lehetséges. A lényeg, hogy fel kell festeni egy olyan Budapestképet és hozzá olyan kerületképeket, amelyekben hinni lehet. A negyedik, amit Pikó András is említett, a kampánytechnika, ami szomorú, nem szomorú, működik, vannak elemei, amelyek az egyszerű üzenátvitelt célozzák, ilyen a negatív kampány is, de a korrupciós ügyekre fel kellett hívnunk a figyelmet. A másik, hogy sikerült olyan aktivistahálózatot mozgatnunk, amelynek bőven voltak civil és pártos résztvevői, ez mind a négy kerületben jól műkö-

dött. Mi például háromszor „jártuk le” a kerületet, minden lakásba bekopogtattunk. Ami nem azt jelenti, hogy háromszor volt otthon mindenki, de háromszor jártunk ott, ez volt az elvárás minden képviselőtől, ilyen módon gyűjtöttük a kapcsolattartáshoz az információkat, hogy az utolsó pillanatban is el tudjunk bárkit érni SMS-ben, telefonon. Ezt a négy pozitív okot azért említtem, mert eddig inkább a negatív dolgokról volt szó, azzal, hogy a Fidesz mit rontott el. A Fidesz szerencsénkre nagyon sok mindent elrontott, de én azért büszke vagyok arra, hogy a frissen összeállt csapat most a pártokkal jól csinálta a dolgát Budapesten.

Rab *Nekem a kampány azon mozzanatai tetszettek a legjobban, amelyek egy-egy váratlan pillanatban megteltek érzelmekkel. Hajlamosak vagyunk a politikai elemzésekben hatalomtechnikai szempontokat érvényesíteni, alkotmányjogi megközelítéseiteink vannak, és sokszor figyelmen kívül hagyjuk, hogy a választók milyen érzelmesen tudják megközelíteni a politikát. Előfordul például, hogy szeretetteljes dolgokra van szükségük. Amikor Pikókat elkezdték az adatgyűjtési vádakkal hajkurászni, az kifejezetten rokonszenves tette őket, és hát azt kell mondjam, hogy amikor Baranyi Krisztinánál kiderült, hogy az elődje rejtekhajton közlekedett, az a 19. századi vadromantikus regények hangulatára hasonlított. Lehetett tehát érezni, hogy nem csak hatalomtechnika van a világon. Az érzelmeken túl az ország nem egyszerű helyi ügyekként kezelte azt, hogy mi történik a VI. vagy a IX. kerületben, referenciapontokként figyelték a budapesti helyszíneket a*

vidéki városokban. Tisztában vannak-e azzal, hogy ennek 2022-re nézve lehetnek politikai következményei is? Tehát nemcsak egyszerűen lokális feladatokat kell megoldani egy-egy kerületben, az az elvárás is megfogalmazódik az ország számos pontján, hogy még keményebben ellenálljanak a Fidesz nyomásának.

Soproni Amikor a kampányról beszélgetünk, elmondjuk, hogy mindannyian átéltünk már ilyet, de még így is sok új elemet tartogatott számunkra. Ami viszont egészen biztos, hogy mindannyiunknak új feladat volt, amikor átvettük az önkormányzatokat. Most 2022-re ráfordulva be kell mutatnunk, hogy együtt tudunk működni a hatalomban, és majd egyszer kormányon is ez történik, hiszen ezt várják tőlünk a választóink, ami szintén nem egyszerű. Volt már korábban is koalíciós kormányzás Magyarországon, és azt hiszem, az itt ülők közül sokan tudják, hogy annak is megvannak a nehézségei. Nekünk most azt kell bemutatnunk, hogy az együttműködés mellett másfajta típusú vezetéssel sokkal sikeresebbek lehetnek a kerületek, a városok, mert azért ne feledkezzünk meg a vidéki településekről sem, amelyeket most „behoztunk”, akár a kisebbekről, akár a nagyobbakról beszélünk, mint Baja vagy Pécs. Az együttműködésre van friss példám. Mi például Niedermüller úrral az első naptól kezdve, sőt már a kampányban is konzultáltunk arról, hogy miben fogunk együttműködni, mert most Budapest közigazgatása megköveteli. De azt is tudjuk, hogy szerencsére nincs kerítés a Király utca közepén, ami elválasztaná a két kerület problémáit egymástól, úgyhogy nekünk

is közösen kell gondolkodnunk. Most a VII. kerület parkolási problémáit igyekszünk együtt megoldani, de a Király utcának és az azon túl egybenyíló bulinegyed-probléma kapcsán is együtt kell működnünk. Lehet, hogy érdemesebb lenne a köztisztaságról is közösen gondolkodni, így csökkentve az adminisztratív terheket. Az együttműködések átnyúlhatnak a kerületeken, ezek hasznait már 2022-ben is fel tudjuk mutatni. Azt lehet velük igazolni, hogy képesek vagyunk az együttműködésre. Ne legyenek kétségeink, ennek ellenkezőjét fogják majd bizonyítani a kiváló HírTV-s beszámolókból meg a propagandalapokban. Mert azt igyekeznek majd akadályozni, nehogy sikeresebbek legyenek az ellenzéki önkormányzatok, mint a fideszesek.

Niedermüller Sokan kérdezték tőlem október 13. után, hogy akkor most örülsz-e. És mindig azt kellett mondanom, hogy azt nem tudom, hogy örülök-e, csak azt érzem, hogy irdatlan felelősség van rajtunk. Itt nemcsak arról van szó, hogyan kell fejlesztenünk a kerületet, de arról is meg kell győznünk a választópolgárokat, hogy tudunk kormányozni. Egyelőre talán csak egy-egy kerületben, de hogy azon túlmenően is képesek vagyunk rá, hogy alapvetően más módon kormányozzunk az országban, mint ahogy azok csinálják, akik most vannak hatalmon. És ezt nem tudjuk máshol bebizonyítani, csak azokban a kerületekben, azokban a vidéki városokban, amelyekben egykori ellenzéki politikusok lettek a polgármesterek. Van valami azon kívül is, hogy jobbá tegyük a lakáskörülményeket, hogy tisztább legyen a kerület. Az embereket rá kell venni

arra, hogy vegyenek részt a politikában. Ezt csak helyben lehet megcsinálni, sehol máshol, hogy érezzék, nem az van, hogy az önkormányzat becsukja az ajtót, ablakot, és esetleg a kulcslyukon kijuttat bizonyos információkat, hanem hogy kinyitjuk az önkormányzatokat és átláthatóvá tesszük. Nemcsak a gazdasági ügyeket, a korrupcióügyeket, hanem a politikai döntéshozatal egész menetét meg kell mutatni. Közvetítsük tévén, interneten az üléseket, hogy mindenki ott lehessen. Nem az az érdekes önmagában, hogy én mit gondolok polgármesterként, hanem az, hogy hogyan tudom az ott lakó embereket rávenni, hogy újra kezdjenek politizálni. Ha ezt nem tudjuk megoldani '22-ig, akkor marad ez a nyomott hangulat az országban az örökös ellenségeskedéssel. Ha nem tudjuk a választópolgárokat bevonni, nem lesz változás. Az is kell, hogy nem követhetünk el hibákat, jól kell fejleszteni, a korrupciónak az árnyéka sem vetülhet senkire. Azt kell megmutatnunk, itt nemcsak arról van szó, hogy ellenzéki politikusok lettek a polgármesterek, hanem azt is, hogy van egy másik Magyarország, és mi ezt a másik politikai kultúrát képviseljük.

Baranyi Valóban nagy a tét. Picit leegyszerűsítve szeretném elmondani, hogy mit csinál a mi kerületünkben a Fidesz. Egyrészt a személyemet próbálja hitelteleníteni, másrészt éket akar verni a mögöttem álló nem kicsiny többségben a különböző politikai pártok politikusai közé, illetve énközém. Az az érdekük, hogy megmutassák, ez a sokszínű koalíció képtelen együttműködni, nincs egység, és nem is lehet, hiszen az elmúlt

kilenc évben sem volt, az ellenzék mindig a különbözőségeit hangsúlyozta, soha nem azt, ami összeköti, ez a politikai attitűd a jellemző most is. A győzelem ellenére is. Azt gondolják, hogy a képviselőket össze lehet veszejteni a polgármesterrel; persze ezt értelemszerűen nálam kezdték, hiszen függetlenként lettem polgármester, nem egy bizonyos párt színeiben, egy bizonyos pártalku után. Tehát itt a legkönnyebb a mögöttem álló koalíciót ellenem fordítani. De ezt mindenhol meg fogják próbálni, a különböző érdekeket úgy fogják ütköztetni, hogy abból egyet nem értés és bizonyos ügyekben átszavazás legyen, amivel le lehet járítani a polgármestert vagy a testületet. Ugyanezt próbálják megtenni a személyemmel, mert mit szeretnének ők? Hogy '22-ben is Gyurcsány Ferenc és az ismert baloldali politikusok álljanak szemben a fideszes jelöltekkel. És akkor nagyon simán nyerni fognak. Nem érdekük, hogy Baranyi Tisztakéz Krisztina, Pikó Csupaszív András vagy egy Niedermüller Európéer Péter lépjen a porondra, elnézést a szójátékért. Nem érdekük, hogy felépüljenek ilyen karakterek, ilyen politikusok, akik eredményt mutatnak fel, igaz, hogy önkormányzati szinten, ami, valljuk be, senkit nem izgatott túlságosan az elmúlt harminc évben. Ki tudta önök közül a képviselője vagy a polgármestere nevét? Soha senkit nem érdekelt a helyi politika, mert mindig a nagypolitikában dőltek el a dolgok. De most érzi a Fidesz, hogy mivel vannak politikusok a helyi politikában, tudnak eredményeket is felmutatni, hisz többségük van, ezért veszély fenyegeti, támadnia kell. Mindannyian kezdő és új polgármesterek vagyunk olyan elvárás mellett, ami

soha nem volt Magyarországon politikussal szemben, mert mindig csak a parlamenti képviselőkkel szemben voltak elvárások, meg a miniszterekkel és a miniszterelnökkel szemben. Nagy rajtunk a nyomás. Személy szerint egy kicsit nyomasztónak is érzem, frusztrál, hogy sajnos egy napban csak huszonnégy óra van, mert ennyifelé szakadva kell eredményt produkálni és megmutatni, hogy tudunk kormányozni, együttműködni, és jó városvezetők vagyunk. A sajtó is azért fókuszál Budapesten a jó eredményt elérő polgármesterekre, mert azt szeretné bemutatni a Fidesznek és a választóknak, hogy igenis tudunk jók lenni.

Pikó A politikába vetett hit viszszavételéről van szó. Gyakran érzem, hogy tesztelnek bennünket: tényleg mások, valóban tisztességesek vagytok-e? Amikor felszállok a 99-es buszra a házam előtt, amit egyébként a kerületben csak fegyencjára hívnak, megállítanak, és beszélgetünk arról, lehet-e másképp csinálni azt a VIII. kerületben, ott, ahol az önkormányzati újság – sokszor mondtam így – észak-koreai stílusú propaganda volt. És amikor először nem sikerül a mi kerületi újságunk, akkor nyilván rám öntik, amit meg is érdelek, a másodiknál csettintenek, a harmadikat pedig elkapkodják és olvassák. Ami számomra rettenetesen megdöbbentő volt, hogy olyan önkormányzatot vettem át, amelyről viccesen azt mondták, ez a NER szívcsakrája, itt őrzi Kocsis Máté a Fidesz Kába követ, nem lehet elfoglalni, de ha mégis elfoglalod, sárkányok fogják okádni rád a tüzet; és ez tényleg így volt bizonyos szempontból, egyrészt. Másrészt vi-

szont kiderült, hogy mennyire nem kormányoztak, csak kommunikáltak. Olyan önkormányzatot vettem át, amelynek a gyakorlatában szó szerint nem volt iktatás, most kell megszervezni. Alapdolgokat nem csináltak meg, a rendszer polipként épült rá az intézményrendszerre. Ma már pontosan látjuk, hol vannak például sportállások. Tudjuk, hogy 2006 után az önkormányzatokat erő- és hatalmi erőforrásként használták, de nem a jó kormányzás terepeként, hanem hogy embereket helyezzenek el. Többek között ezért nem voltak fideszes aktivisták az utcán, mert mind bent voltak már az irodaházban meg más hivatalokban. Piszok nehéz idők elé nézünk, mert kormányozni akarunk, s nem óhajtunk úgy kommunikálni, mint ők. Minden egyes ellenzéki önkormányzat felfelés a NER szövetén. Amikor a NER által kitarított közétkeztetési cég 12 százalékkal emelni akarja a díjat, és a józsefvárosi gyerekeknek 1200-1300 forintba kerül az ebéd a felső tagozatban, akkor a polgármester álljon ki, és mondja azt, hogy a karmelita kolostorban ennél olcsóbban eszik a miniszterelnök. Testidegen rendszerként működünk a NER szisztémájában, tökéletes rálátásunk van arra, hogyan működik az állam, és ezt muszáj nyilvánosságra hozni, nem lehet végigalibizni a következő öt évet úgy, hogy polgármesterként nem foglalkozom nagypolitikával. Amit csinálok, és amit el tudok mondani, az a NER lényege. Van az államról tudásunk, én például határozottan azt gondolom, hogy abból, amit most tudunk, össze lehetne állítani a józsefvárosi fehér könyvet. Még nem tudom, hogy fogjuk hívni, de ismereteni szeretnénk, hogyan működtette

a Fidesz helyben a hatalmi gépezetet. Elképesztő történeteink vannak arról, hogyan helyezik el az embereket. Az egyik hivatali vezetőtől hallottam egy olyan munkatársunkról, akit október 14-én a polgármesteri kabinetből helyeztek át az egyik ügyosztályra. Két nap után megelégtelt, hogy sokat kell dolgoznia, ezért megpróbálta kidumálni, úgy lenne jó, ha reggel kilencre jönne be, és délután fél egyig dolgozna, mert ez így megfelelne az életstílusának. Amikor kiderült, hogy ez így nem lesz jó, gyorsan elment betegszabadságra. A végén a vezetője megkérdezte: eddig mégis mit csináltál? Kiderült, az volt a dolga – nem tudom, kinek a kije volt –, hogy minden hónapban leadta az egyoldalas jelentését arról, hogy a józsefvárosi játszótérek mennyire gyerekbarátok. Merthogy ő kismama, és a gyerekét gyakran vitte oda. A világ legjobb állása: menj és próbáld ki, majd egy A4-es papírra írd le, hogy a Seychelle-szigeteken milyen egy hálasztanya! Ebből ezerféle van.

Rab *Ezen a nyomvonalon menénk tovább, nem azért, mert vérszagnet érzünk, hanem mert szükség lesz arra, hogy beváltsuk a kampányban elhangzott ígéreteket, amelyek arra vonatkoztak, hogy megszüntetik a mutyit, felszámolják a kamuszerződéseket és visszaadják a politika becsületét. A támogatói közegnek olyan történetekre van szüksége, amelyekkel meg lehet mutatni a Fidesz-rendszer igazi arcát. Nem is tudom, a parkolás például hogyan áll a IX. kerületben?*

Baranyi Ó, hát nagyon jól, az Origo szerint irgalmatlan káosz van, ami persze nem igaz. November elején lettem jogerősen polgár-

mester, másfél hónap alatt kellett a kerületnek a saját kezébe vennie a parkolást. Elképesztő dolgokat tapasztaltunk, de most már működik, egy zóna kivételével, itt nem tudtuk a saját automatáinkat elhelyezni, mert az előző tolvaj cég nem volt hajlandó elvinni az övéit. Ebből nyilván per lesz, de a kerület többi részén most már képletesen szólva a saját zsebünkbe dobáljuk a parkolási forintokat. Az első pár nap során kiderült, hogy ez nekünk mennyibe kerül, és mennyibe került eddig. Úgyhogy fél éven belül sikertörténet lesz, a parkolási bevételek számadataival ámulatot fogunk kelteni. Említenék azért egy másik példát is. A védett lakásokkal kapcsolatos döntés kézenfekvő volt, mégis nagyot ütött abban az időpontban, amikor több családi gyilkosság is történt az országban. Az ellenzéki politikusok régóta beszélnek erről a problémáról, sorra születnek a tanulmányok a családon belüli erőszakról, sokan mondják évek óta, hogy ratifikálni kellene az isztambuli egyezményt. Megszületnek aztán a közös, ám eléggé hatástalan nyilatkozatok. Ezért gondoltam a valós segítségre, adjunk védett lakást, ez konkrét megoldás, nem üres propagandaszöveg. Szerintem tök egyszerű eszköz, rá tudunk vele mutatni, hogy a kormány nem ratifikálja az isztambuli egyezményt, mi viszont előálltunk a megoldási javaslattal. Számos támogatót lehetett vele szerezni, sokan helyeslik. Jelentkeztek az érintett bántalmazottak, akik erőszakkal terhelt helyzetben éltek hónapokig, évekig. Olyan hálálkodó leveleket kaptam tőlük, hogy én, aki nem vagyok a téma ismerője, őszintén megdöbbsentem. Emberek épségéről,

életéről van szó. Védett lakás: ennyire egyszerű megoldás is létezik. Úgyhogy meg is kérdezem polgármestertársaimat, lehet-e ebből hálózatot kialakítani. Kíváncsi vagyok rá, hány városvezető csatlakozna ehhez. Államilag kezelt védett lakásból igen kevés van. Nem lehet a veszélyeztetett nőket visszaengedni a családjukba, a bántalmazó kapcsolatba, mert semmiféle esélyük sem marad. Háromezer-kétszáz önkormányzat van az országban! Életeket lehetne ezzel a módszerrel megmenteni.

Pikó Azonnal reagáltunk, támogatjuk, mert fontos ügy. Lesznek csatlakozó önkormányzatok.

Rab *A VIII. kerületben rengeteg pénz ment el jogi tanácsadásra. Ezekkel mi a helyzet?*

40

Pikó Atkári János vezérletével készül a költségvetés, mindennap újabb és újabb meglepetések érnek bennünket. Rossz minőségű, nagyon trehány és felelőtlen gazdálkodást vettünk át. Olyat, amelyben iszonyatosan sokat költöttek jogászokra, nem véletlenül, a fideszes hatalom fontos velejárója, amikor valamit „lepapíroznak”. Biztosak lehettek abban, hogy szinte bármit megtehetnek, hiszen a velük azonos színű kormány jót fog állni értük, nem küldenek a nyakukra ellenőrt a kormányhivaltól, hogy vajon jogszerűen jártak-e el, vagy sem. Nálunk most az elődöm, Sára Botond lesz a kormányhivatal új vezetője, bizonyára megkapom tőle a törődést. Olyan tételeket látok a tavalyi költségvetésben, amelyekkel egyszerűen nem is tudok mit kezdeni. Hoztak például a választási kam-

pányban egy sietős döntést. Szeptember huszonvalahányadikán jöttek rá, hogy október 1-jén van az idősek napja. Gyorsan összerántottak egy bizottsági ülést, és eldöntötték, hogy minden hatvanöt év fölötti józsefvárosi lakos kapjon nyolcezer forintot.

Baranyi Nálunk hatezer volt.

Pikó A pénzt összepakolták, de nem volt meg rá a fedezet. Átvállalták az adótartalmát, de ezzel olyan adminisztrációs feladatok képződtek, hogy egy-egy nyolcezer forintos tétel elkészítése számítógépes programmal is tizenkét percig tart: 11 600 hatvanöt év feletti lakosunk van. Embereket kellett beállítani arra, hogy hétvégén is dolgozzanak, egy munkatársunk naponta harminc-harmincöt ilyen igényt tud feldolgozni. Amikor szóvá tettem, hogy megcsináltatok, választási ígéret volt, de nekem kell menedzselni, a munkatársaimat hétvégén is dolgoztatni kell, akkor azzal jöttek, hogy Pikó kijátssza a rabszolgatörvényt. Mindent ellenünk fordítanak. Ez például rajtam csattant, miközben ki kell fizetni, ha így haladunk, húsvétra talán a végére is érünk.

Niedermüller A papírozás nálunk is divatban volt. Az *Index* megírta, hogy az összes pesti kerület között a VII. kerület költötte a legtöbb pénzt ügyvédekre. Ezek között voltak olyanok, akik százezer forintos óradíjjal dolgoztak. Mások megelégedtek a mérsékeltbb, harminc-negyvenezer forintos óradíjjal – szóbeli tanácsadásért... A jogi szerződések jelentős részét felmondtuk, két ügyvédi iroda volt benne. Az esetek 99 százalékát nem tudjuk jogilag megfogni, mert-

hogy annyira körül vannak bástyázva. Na most Pikó András említette, hogy nem volt náluk iktatás. Hozánk például megjött az új jegyző, és azt kérdezte: hol vagyunk, Azerbajdzsánban? Nincs például évekre visszamenőleg semmiféle igazolás arról, hogy ki mikor mennyi szabadságot vett ki. Ez egyszerűen rekonstruálhatatlan. Volt nálunk egy rafinált cégháló is, úgy vitte el a tíz- és százmilliókat, mint amikor a homokba vizet csöppentenek, pitty, és már el is tűnt. Ezekről az ügyekről nincs semmiféle papír, semmiféle nyom. Sok választópolgár kifejezte azt az óhaját, hogy na most ugye elkaptátok őket, és kitekeríték a nyakukat? Hogy mondjam, a késztetés éppen megvolna rá, csak hát jogonalap is kell hozzá.

Soproni Szerintem mindannyian más problémákkal küzdünk. Nálunk elsősorban nem az történt az utóbbi években, hogy a hivatalból szervezetten loptak – azt ők kiszervezték a vagyongazdálkodóba –, hanem az, hogy nem fejlesztettek. Ment ugyan az osztoztatás, ott volt a Széchenyi fürdő, az operettszínház, de alapvetően inkább ültek, és nem csináltak semmit. Egy nagy projektjük volt, a Hunyadi téri piac felújítása, amelyet kívülről sikerült is befejezni. Nálunk más volt a helyzet a hivatalban is a váltás pár napjában. Amikor beléptem, az egyébként tisztességes munkatársak is meglepődtek azon, hogy dinamikusabb és intenzívebb munkát kérünk tőlük. Mert amúgy azt gondolták az emberek, hogy a politikusi programok, azok úgy maguktól vannak, és ha nem úgy lesz, mint régen, akkor majd utána lesz valami más. Én meg a csapattal inkább úgy

álltam hozzá, hogy az első hónapban, miután a hivatal dolgozóival is átbeszéltünk mindent, leültünk, és azt a programot konkrétan felosztottuk öt évre. Azt is megmondtuk, hogy mikor mit fogunk megcsinálni, és ez egy kicsit meglepte őket. Három részre bontanám, mi mindenben kell megmutatnunk, hogy mások vagyunk. Az egyik sokszor elhangzik: a tisztesség. Több lehetőségünk is van, nemcsak az, hogy nem lopunk, de az is, hogy emellett milyen biztosítékokat keresünk arra, hogy ezt meg is tudjuk mutatni. Mi például integritási szerződést kötünk a Transparencyvel egy koncessziós eljárásra, és nagyon szeretnénk, hogy a jövőben az összes nagyobb közbeszerzésünket – itt a közétkeztetésről van szó, ami viszonylag nagyobb tétel – kövessék, és mutassanak rá, ha valamit elhibáznak. A másik az önkormányzat kinyitása, ezt én is nagyon fontosnak tartom. A közmeghallgatáson feltett kérdésekre adott válaszokat nemcsak megküldjük a kérdezőnek, ami egyébként kötelességünk, hanem az összeset felrakjuk a honlapra. A fogadóórákat olyan időpontban tartjuk, amikor be tudnak hozzánk jönni az emberek. A harmadik, amire nagyon figyelek: a program végrehajtása. Amikor például visszavettük az orosz nagykövetségtől a parkolóhelyeket, a fideszes kollégák fel voltak háborodva, fú, hát ebből milyen nagy külügyi botrány lesz, mondták, mi lesz szegény Szijjártó miniszter úrral. De engem annyira nem érdekel Szijjártó miniszter úr, inkább az izgat, hogy a helyiek panaszkodnak a parkolásra, és tényleg nem használják az oroszok sem a parkolóhelyeket, akkor visszaadjuk, ezt ígértük, megtesszük. Azt is

el kell döntenünk, hogy az országos ügyekben hogyan szólalunk meg. Vékony jégen járunk. Amikor rámutatunk, hogy a kormány hogyan heréli ki Budapestet, illetve hogy milyen szörnyűségek történtek az elmúlt kilenc évben, arra is vigyázni kell, hogy ne lépjünk be túlságosan az áldozat szerepébe, és a megoldások embereinek tűnjünk. Meg kell találni azt, hogy igen, a probléma ott van, és ezek személtládák, amiért mondjuk tönkreteszik a szociális szemléletet akár az egészségügyben, akár a bérlakásprogramban, de nekünk közben fel kell mutatni azt, hogy ők rosszak, de mi ezt meg tudjuk oldani, ha együttműködünk. Úgyhogy én egy kicsit veszélyesnek tartom a sajtótájéozást, ami a múlt bűneiről szól. Minden egyes problémára, amit megígértünk, meg kell találnunk a megoldást, és ez sokszor nehéz lesz, de ez a feladat.

Pikó Elmentem Botka Lászlóhoz beszélgetni, korábban Tóth Józsefnél is jártam, eléggé megdöbbenő, amit mondtak. A problémával már én is szembesültem: az állammal közösen beruházni nagyon-nagyon durva menet lesz. Konkrét példával: van egy gyerektáborunk Káptalanfüreden, 2,2 milliárd állami forrást adnak hozzá, ott parkol. A 700 millió forint fölötti beruházásokat az állam átveszi, de kellek hozzá partnerként, törvény van rá, a Nemzeti Vagyonkezelő bonyolítja. Odajön majd hozzám egy politikus, és megkérdi, kell-e neked egy ekkora szép épületbe egy általad is igényelt beruházás? Igen, kell. Jó, akkor megkötjük rá a szerződést, ők lebonyolítják, megkapjuk rá a pénzt, az önkormányzat tulajdonképpen jótáll érte. Majd hirtelen azt látjuk,

hogy jó, hárommilliárddal többre kerül. Aztán meg jó, ötten. Hogyan fogom megmagyarázni, hogy nem vagyok benne a mutyiban? Ez tőlem teljesen függetlenül zajlik, nem én bonyolítom, nem én vagyok az építkezés menedzsere, nem én finanszírozom, de maga az egész beruházás mégiscsak a VIII. kerületé, ami tény... És a NER logikája alapján lehet majd azt mondani, hogy a Pikó ebben benne van, vagy a Pikó jóváhagyta, mit tudom én, persze hogy megvették a polgármestert. Szóval az a legérdekesebb, hogy akár a fejlesztéssel is el tudják vinni a hitelességünket. Elképesztő.

Baranyi Ez az a tábor, ahol kivágták az összes fát?

Pikó Igen, most vették el tőlünk, a Nemzeti Vagyonkezelő választja ki a beruházót. A költségeket is ők fogják meghatározni...

Baranyi Ennek én örülnék a helyedben.

Rab *Tehát itt arról van szó, hogy a nagy állami projektek alkalmasak arra, hogy bevigyék az önkormányzatot az erdőbe.*

Pikó Mivel állam által szervezett korrupció van, ezért az ilyen kooperációban óhatatlanul ott fogunk állni mi is a lopós mellett, és vajon el fogjátok-e hinni nekünk, hogy nincs a zsebemben pár tízmillió azért, hogy az állam nevében mások lophassanak?

Rab *Hallgassuk meg vendégeinket, hátha van erről véleményük. A hozzászólások következnek.*

Domány András Inkább megjegyzést tennék a kérdés helyett, de kíváncsi vagyok a véleményükre, véleményetekre. Senkit nem lepett meg, hogy a sajtónak vagy médiának csúfolt kormánypropaganda minősíthetetlen durvaságú és színvonalú támadást intézett minden győztes ellenzéki önkormányzati vezető ellen, nincs újságírói etika, nincs általános emberi tisztesség, ez sajnos nem meglepő, így van. Ennek ellenére előfordulhat, vak tyúk is talál szemet, hogy még ezekben a bírálatokban is akad olyan, amelyik az elfogulatlan olvasónak vagy nézőnek úgy tűnik, hogy van benne valami. És akkor arra kéne reagálni. Nem tudom, hogy pont ez a négy kerület mennyire érintett abban a példában, amit mondok, de itt volt az alpolgármesteri tisztségek megszorodása. Az, még ha az *Origo* mondja is, amiről most hadd ne részletezzem, hogy mi a véleményem, de az nem vitás, hogy négy biztos többbe kerül, mint kettő. Sehol nem olvastam normális magyarázatot arra, hogy ahol valóban megszorították az alpolgármesterek számát, ott erre miért volt szükség. Lehet, hogy van rá jó magyarázat. Én még azt is elfogadom, hogy hát kérem, koalíció vagyunk, az ebben részt vevő erők mindegyikének szükséges valamilyen fontos részfeladatot adni. Az nem jó, ha azon az alapon, illetve én csak feltételezem, hogy azon az alapon, hogy ezek a gusztustalan alakok vetik ezt a szemünkre, akiknek egyébként semmiféle erkölcsi alapjuk nincs dumálni, és akkor inkább nem is válaszolunk rá, az nem biztos, hogy jó, mert én a gusztustalan orgánumnak is mazochizmusból olvasója vagyok, bennem ott marad

a kérdés, hogy ebben speciel, semmi másban nincs igazuk, ebben speciel lehet, hogy van. A másik szintén ehhez kapcsolódik, médiaügy. Pikó András tett egy apró megjegyzést a kerületi újsággal kapcsolatos kalandra. Na most itt megint arról van szó, hogy én fideszes kerületben lakom. Senkinek semmi erkölcsi alapja nincs bármilyen kerületi újságot bírálni, amíg az az én kerületi újságom olyan, amilyen. De azért erre tényleg figyelni kell. És még egy harmadik, szintén ehhez kapcsolódó dolog, hogy itt most örömmre kiderült, hogy a tisztességes sajtó akkor is tisztességes, ha egyébként számára rokonszenves vezetők vannak valahol. Magyarán: ti nemcsak a kormánypropagandától kaptok túlnyomórészt méltatlan és felháborító támadásokat, hanem kaptok bírálatokat, hogy úgy mondjam, a barátinak tekinthető, legalábbis világnézeti barátinak tekinthető sajtóból is. Ugye énnekem azon csak röhögnöm kell, hogy az állandóan gyalázott *HVG* hirtelen olyan hiteles forrássá vált az *Origo* számára, amikor a *HVG* megírta, hogy a XI. kerület – ellentétben az itt hallottakkal – még meg is növelte az ügyvédekre költendő pénzt. És akkor hirtelen hiteles forrás lett, azonnal átvette az *Origo*. És hiteles forrás lett az *Átlátszó* is – amelyet állandóan gyaláznak és lesorosoznak –, amikor megírta Horváth Csaba zuglói működésszabályzat-módosító javaslatát. Én ennek örülök, lehet, hogy a jelen lévő vendégek nem örülnek, de azt kérem tőlük, hogy ezt viszont fogadják el, mert ez a tisztességes világ rendje, hogy azzal szemben is kritikus a média, akivel egyébként szimpatizál.

Kéri László Az első hetekben ott-hon én is striguláztam, gyűjtöttem a mérhetetlen sok példát, hogy a hat gépkocsinak, a párhuzamos négy ügyvédi irodának ugyanaz a kiadása, és aztán láttam, hogy Pécssett, Egerben ugyanezek a költségek előjöttek. Nem biztos, hogy nektek kéne címezni, talán a pártjaitok vezetőjének. Nem kéne összeállítani egy fehér könyvet? Mert ez így túl sok. Minden áldott nap jött valami, legalább azt a néhány százat össze kéne szedni. A saját védelmekben is, mert nemcsak '22 lesz, hanem '25 is, és érdeemes lenne megmutatni, hogy nekünk ilyen ügyeink nem voltak. Másrészt meg '22-ben hihetetlen jó kampányanyag lehetne, ha nem csinál semmit a Fidesz a következő két évben, akkor is meg lehetne élni a '22-es kampányban egy ilyen fehérkönyvpéldázatból. Rendszeresen böngésztem a sajtót, százával jött elő a kis ügyek olyan tömege, amit nagyon jól megért a választó. Azt nem érti, hogy Mészáros Lőrinc megint egymilliárdal gazdagodott, mert ha lenne ilyen nap, hogy nem, akkor hiányolná, mi a túró történt, hogy most nem jutott neki valami. De az ilyeneket, hogy százezer forintos óradíj, megjegyzi az ember. Milyen jól tudna mutatni abban az összegyűjtött példatárban.

Baranyi Tőlem várták is az első időkben, hogy minél több korrupciós ügyet hozzak nyilvánosságra azok közül, amelyeket megtalálok. És egyszerűen olyan mennyiségben találtam, hogy egy idő után már azt kommunikáltam csak, hogy na, két hét alatt évi százmillió forintot fogunk jövőre megtakarítani, mert két hét alatt annyi olyan szerződést találtunk, ami teljesen fölösleges, feladatellá-

tást nem érint, párhuzamos, túlárazott kamuszerződés kamuemberekkel, követni se tudtam. Mindennap írhattam volna ötöt. De aztán azt is láttam, hogy keveseket érdekelt, láttam az oldalam dinamizmusát. Mikor azt írtam, hogy hú, megtakarítunk százmillió forintot, mert egyébként ellopták, az már nem hatott különösképpen. De amikor azt írtam, hogy a Papcsák Ügyvédi Iroda nem tudom milyen embere, azt hiszem, havi tizenöt óra munkáért négyszázezer forintot vitt haza úgy, hogy soha nem látta senki, ez már jobban érdekelte az embereket. Ezeket összegyűjtöttük, készült egy nagy táblázatunk, mert úgy terveztem, hogy majd minden hónapban közlésem, mennyi az, amit megspórolunk a kamuszerződések megszüntetésével, és azt is odaírom, hogy mit fogunk belőle csinálni. De hát azt látom, hogy az embereket ez a fajta korrupció már nem háborítja fel annyira. Most már más az, ami érdekli őket, ehhez hozzászógtak. Könyörgök, itt százmilliárdokat loptak, magánnyugdíjpenztárakat loptak el. Ez lehet az oka annak, hogy sok ügy már nem éri el az ingerküszöböt, sajnos.

Pikó Nagyon hamar kialakul a feszes hangulat az ember körül, hogyha beleáll ezekbe a balhéba. Nekem a saját túlélési esélyeim miatt szükségem volt rá, elég sokan mondták, hogy Kocsis Máté nem fog belenyugodni abba, hogy a hátszár-ga elvész. Tehát muszáj is volt erőt mutatni, meg azt is tudatni kellett, hogy van még muníció. De körülbelül másfél hónap alatt eljut oda az ember, hogy nem dolgozik, csak állandóan balhézik, és egyfolytában politizál. És akkor az emberről kialakul

az, hogy ő egy balhész polgármester. Nálunk például ez komoly gondokat okoz, mert miközben a hivatal leépül, hiszen elmennek a régi rendszerhez kötődő emberek, aközben újak meg azért nem jönnek, mert olyan érzetük van, hogy a VIII. kerület frontkerület, azt mondják, oda én nem fogok menni, mert nem leszek biztonságban. Tehát az a polgármester, amelyik teljesíti ezt az ellenzéki politikai elvárást, nagyon könnyen lábön is lóheti magát. El kellett kezdeni azt kommunikálni, hogy napi tizenkét, tizennégy, tizenhat órát dolgozunk – mert ez is elvárás –, és nemcsak a politikai küzdelemben vagyunk jók, odatesszük magunkat a munkában is. Domány Andrásnak azt mondanám, hogy én rögtön az elején megkaptam a *Mércétől* az első józsefvárosi újság miatt a beosztásomat. Megköszöntem, föl hívtam a barátaimat arra, hogy fizessenek elő a *Mércére*, mert ez tisztességes oldal. Soha nem kötöttünk egymással házassági szerződést, bírálnak azért, amiért úgy gondolják, hogy bírálniuk kell, érvekké, úgy, ahogy kell, nem propagandisztikusan. Én, a volt újságíró leszek az utolsó, aki politikusként megengedi magának, hogy újságírókat minősítsen. Amikor újságíró voltam, akkor is utáltam ezt a hozzáállást. Az újságíró teszi a dolgát. Hogyha rosszat csinálunk, úgyis meg fogják írni, és nem gondolom, hogy ettől összedől a világ, mert akkor legalább tudom, hogy mit szúr-tam el.

Rab *Elhangzott, hogy erőt kell mutatni. Soproni Tamást kérdezem, amikor karácsony előtt erőt akart mutatni, és azt mondta, hogy a Nyugati pályaudvar előtt nem lesznek*

kettős keresztet, utána mégis simán fölállították. Ez hogy történt?

Soproni Na, ez jó tanulópenz volt. Azt is megtanultuk, hogy a fővárosban milyen közigazgatási problémák vannak, ezeket rendeznünk kell, ugyanis mi vagyunk a tulajdonosai a Terézvárosban lévő Nyugati térnek. Az is tulajdonosi döntés, hogy ki állíthat ki oda és mit. Viszont az elbontásban már nem járhatunk el, az a Föri, a Fővárosi Rendészet hatásköre. És mi ugyan együttműködünk, de voltak problémák annak kapcsán, hogy ki bonthatja le. Most már mi is eljárhatunk. Kiküldtem egy levelet a Mi Hazánk Mozgalomnak, pontosabban Talpai Kristóf aktivistának, értesítést kapott arról, hogy el kell távolítaniuk a keresztet x napon belül. Amennyiben ezt nem teszik meg, akkor most már mi is eljárhatunk, le fogjuk bontani. Jövőre ez gyorsabban történik, én is vállalom ennek minden ódiúját, mert sokan bíráltak a mi oldalunkról is. Olyan önvédő demokráciában hiszek, amiben együttműködve kell kizárni minden szélsőséget a köztereinkről és a politikából. Volt egy másik felvetés az alpolgármesterek számára. Nálunk három alpolgármester volt korábban, és most is három van, noha négyet szeretünk volna, elmondanám, hogy miért. Egyrésztől legyünk teljesen őszinték, a koalíciós kormányzásnak megvannak a maga terhei, és a pártok szeretnének közelebb lenni a mindennapi működéshez, mert egy önkormányzat egyszerűen csak úgy működik, hogy vannak képviselők, akik szavaznak a fontos dolgokról, de a mindennapi ügyeket az alpolgármesterek viszik. Elhangzott, hogy ez mennyibe kerül,

itt viszont fontos felhívni a figyelmet arra, hogy mennyit spóroltunk. Nos, mi is felmondtuk egy teljesen szükségtelen kommunikációs szerződést, ami évente 40 millió forintba került. Felmondtuk a különböző kormánylapokban való fizetett megjelenéseket, szintén sokmillió forintos összegek szabadultak fel. Szóval az együttműködésnek megvan a maga költsége, és mindaddig, amíg a költségvetésünk átlátható módon kevesebbet költ abszurd hülyeségekre, illetve a haverok kifizetésére, addig én ezt morálisan megoldhatónak tekintem.

Niedermüller Azokban az önkormányzatokban, amelyekben fideszes vezetés volt az elmúlt kilenc évben, kialakult egy egészen elképesztő feudális típusú kultúra. Mondok rá két példát. Amikor az első napokban bementem a polgármesteri hivatalba, a portán ülő két vagy három nő azonnal fölállt. Először nem értettem, hogy miért állnak föl, szalutálni ugyan nem szalutáltak, de fölálltak. A másik rémisztő tapasztalatom az volt, hogy a második vagy a harmadik nap reggelén állunk néhányan a liftnél, várjuk, hogy följuthassunk. Én is odamegyek, és akkor mindenki arra vár, hogy beszálljak a liftbe. Én meg mondom, jöjjenek. Hát nem lehet, tessék csak menni egyedül. Na most, sok esetben antiszociális vagyok, de azért azt elviselem, hogy a liftben legyenek körülöttem mások is. És ha hiszik, ha nem, a mai napig sem magától értetődő, hogy az a hölgy, aki odahozza az iktatókönyvet, ugyanolyan ember, mint én vagyok, és nem kell neki hat lépést hátr lépni, hogy először a polgármester úr fáradjon be a nagy hasával, vagy valami. Már hallottam, azt mondják,

ilyen laza polgármester még soha nem volt arrafelé. Ezen nevetgélünk, én is elviccelem, de ez egy súlyos probléma. Olyan hivatali kultúránk van, amiben nyomon követhető a függőségi rendszer, ezt nagyon nehéz föltörni, és ezt azért kell föltörni, mert ebben a légkörben az emberek egyszerűen elszoknak attól, hogy aláírjanak, vagy döntést hozzanak. Megrökönyödést váltottam ki azzal, hogy azt mondtam, nem vagyok hajlandó aláírni a különböző parkolási engedélyeket, merthogy engem nem azért etetnek, hogy parkolási engedélyeket írjak alá napi nem tudom hány órában. Van valaki, akinek az a feladata, hogy eldöntse, kinek jár, kinek nem. Ez az egyik legnagyobb botrányt váltotta ki a hivatalban, hogy lehet az, hogy a polgármester nem akarja ezeket aláírni!

Soproni Dermesztő volt, amikor először beléptem a hivatalba, az egyik portás, aki ott állt az ajtóban, meghajolt előttem. A karácsonyi ajándékok kiosztása után levelet kaptam, személyesen nekem köszönték meg. Lehet, hogy aláírok valamit, de azt nem én küldtem, van rá közpénz, és úgy döntünk, hogy költünk valamire, a döntéseket mi hozzuk meg, de amúgy nem Soproni Tamás személyes ajándékát küldjük, hanem az önkormányzatét. Az iskolában kezdődne, nem a hivatalokban, hogy megtanítsuk az embereket visszakérdezni, meg kis koruktól kezdve kritikusan gondolkodni, mert csak akkor tudnak felnőttként döntést hozni. A hivatali dolgozók akkor jobban mernék azt mondani, hogy a polgármester úrnak ebben most nincs igaza például, mert biztos nagyon okos ember, hiszen megválasztották,

de azért lehet, hogy ehhez jobban érünk. Valójában ez lenne a dolguk.

Majtényi László Azt azért elmondanám, hogy amikor ORTT-elnök¹ voltam, egy vak és süket ember volt a portás, és amikor első nap bementem, egyszerűen fölszaladtam mellette a lépcsőn. Ő meg kérdezte, kit keresek. Nem szóltam vissza, fölmentem. Felhomályosították, hogy ki szaladt el mellette. Másnap szegény ember a húszdioptriás szemüvegével ott nyomult, rajta volt a portásablak üvegén, mert ugye én nyolckor pontosan meg fogok érkezni. És akkor hétrét hajolt, amivel azt akarom mondani, hogy ez Magyarország, mert akkor még nem volt NER. Hozzáteszem, az ORTT-nél korruptabb intézményt keresve se lehetett volna találni. Az, hogy most ellenzéki kerületek léptek színre, az egyben demokratikus kísérlet is, tíz év óta az első, és iszonyatos tétje van. A másik a korrupció, a harmadik a sajtó, a negyedik a szimbolikus politizálás. Rettenetesen nagyok a kockázatok. Az a feladat, hogy jó várospolitikát kell csinálni, és ezen keresztül lehet politizálni. Vannak olyan hangok, hogy meg kell döntenie a NER-t. Mondják, hogy a NER az önkormányzati bázison készítette elő a hatalmát, nagypolitikát kell tehát csinálni. Demszky Gábornak volt ilyen kísérlete, csúfos kudarcba fulladt, ezzel rettenetesen vigyázni kell. Ugyanakkor vannak olyan pillanatok, amikor ezt a lépést valószínűleg meg kell tenni, tehát politikusként, akár országos politikusként is meg kell nyilvánulni, de ez kivételes eset, meg kell érezni, hogy

mikor jön el a pillanat. Járhatóbb út jó várospolitikával, szorgalommal, tiszteességgel csinálni. Nyilván lehet másképp is. A másik a korrupció, amivel kapcsolatban itt többféle állítás hangzott el. Nincs olyan, hogy zéró korrupció. Niedermüller Péter mondta, de nem ez a feladat. Van korrupció, és a te kerületedben is van, és lesz a jövőben is, és ha egy év múlva beszélünk, kellemetlen kérdéseket lehetne fölteni neked is. Az a fontos, hogy mi nem leszünk korruptak. A másik kérdés az, hogy mennyi személyes kockázatot vállalok a korrupcióval szembeni fellépéssel. Ez a dilemmája Pikó Andrásnak és Baranyi Krisztinának is. A skandináv országokat nem véletlenül nevezik a legkevésbé korruptoknak, Ausztrália is ebbe a körbe tartozik. Szoktam emlegetni a norvég taxifőrt, aki zokogva mesélt a korrupcióról, mondván, hogy milyen szörnyű országban kénytelen élni. Szívesen cserélnék vele. Ugyanakkor kedvenc történetem, hogy néhány évvel ezelőtt a helsinki rendőrfőnökről derült ki, hogy a drogaffia fizetett embere. Tessék a korrupciót komolyan venni, de bonyolultabb annál, mint hogy kijelentem: nem lesz. A másik, amit kritizálni fogok, a szabad sajtó, és Pikó Andrásnak címezem. El nem lehet képzelni egyetlen másodpercig sem, hogy az önkormányzat tulajdonában lévő sajtó úgy működik szabadon, hogy az ellátmányát havonta a polgármester utalja ki. Az nem szabad sajtó. Ha a legrendesebb ember csinálja, ha van újságombudsman, akkor sem. Hihetetlen esély, hogy lehetne, létezhetne ez a szabad városok szövetsége, ezen a bázison meg lehetne csinálni a valóban szabad országos sajtót. Merthogy az ország

¹ Országos Rádió és Televízió Testület – a szerk.

nagyobbik részére információs acélkupolát borított a Fidesz. Nem jut be a kupolán belülré az igazság hangja. Mert országplakátokról, ingyenes újságokból, a hecc- és revolver-sajtóból és a propagandafeladatokat szolgáló módon végrehajtó közszolgálati médiából tájékozódhatnak az emberek. Amit még szóba akarok hozni, az a szimbolikus politizálás. Nagyon derék dolog, hogy az új polgármesterek az Audiba nem ülnek be, inkább föl szállnak a villamosra, itt ennek nagy a jelentősége. Nekem ebben a tekintetben a hibátlannak egyáltalán nem tartott Göncz Árpád volt az etalon, akit személyesen is nagyon kedveltem. Emberrel nem találkoztam még, akit ennyire érdekelt volna a másik emberi lény; bárki, akit anya szült. Döbbenetes volt, ahogy Göncz a vasúti krampácsolóval ugyanúgy tudott beszélni, mint egy nem tudom milyen királyi sarjjal. Őszintén csinálta, a szemén lehetett látni, hogy ugyanúgy érdekli mindenki. Erre egyébként furcsa módon a magyar társadalom nagyon-nagyon vevő. És ez nyilván olyan készség, amit lehet fejleszteni. Akiben ez a kíváncsiság akárcsak morzsaként megvan, próbálja ápolgatni.

Faragó Judit Egy egészen más szempontot szeretnék említeni, ha szabad javasolnom, tessenek figyelmet fordítani a személyes védelmükre. Nem arra gondolok, hogy testőrséget szervezzenek, bár ha valaki ezt szeretné, akkor tegye, hanem a szellemi és a fizikai kondíciójukra. Higgyék el, nagyon hatékony a dolog. Próbálják ki, hogy ha egyszer kialussza magát az ember, másnap a teljesítménye mennyivel növekszik. Tessék szíves ezt megoldani, mert

fölőrlődnek. Ezt bárkinek javaslom, párttól, politikától függetlenül. Edzeniük kell.

Radnóti Sándor Kérdezni szeretnék. Beszélgetek, beszéltek a kerületekről, de nem volt szó a fővárosról, tehát arról, hogyan működnek, működtök a Fővárosi Közgyűlésben, hogyan lehet együttműködni a fideszes kerületekkel, és hogy lehet együttműködni azokkal az ellenzéki kerületekkel, amelyeknél az embernek vagy a nyilvánosságnak bizonyos gyanúperrei vannak, Kispesttel, tesszem azt, és így tovább.

Baranyi Én Nagyon szeretnék már együttműködni a kerületekkel. Bocsánat, hogy általánosítok, de a választások óta egyfolytában azt hallom, hogy együttműködnek az új ellenzéki polgármesterek, a szabad városok szövetsége, Márki-Zay is mindig elmondja. De konkrét példát nem tudok. Egyetlenegyét sem, még olyat se, hogy szerezzünk be két gépet közösen, mert olcsóbb, ha négyet veszünk, nem kettőt. Napi tizenkét órát dolgozom, a férjemmel beszélni sincs időm, gondolom, a többieknek sincs idejük, hogy átgondolják ezt az együttműködést.

Niedermüller A VI. kerülettel egy csomó dolgot közösen csináltunk. Lehet azt mondani, hogy összeköt bennünket a Király utca, meg nem tudom micsoda, de minket más is összeköt. A parkolást így oldottuk meg egy közös társulás segítségével. A köztisztaság területén is vannak közös elképzeléseink, de azt is tervezzük, hogy a két kerületre közös fejlesztési tervet készítünk, ezt nagyképűen okosvárosnak nevezzük, de

meggyőződésünk, hogy a Nyugatitól az EMKE-ig hasonló elvek szerint szeretnénk haladni. A Fővárosi Közgyűlésben kicsit kritikus vagyok, azt gondolom, egyelőre elég sok zökkenővel működik. Nyilvánvaló, hogy a Fidesz stratégiája arra épül, hogy ott ül egy csomó önkormányzati tapasztalattal rendelkező politikus (Láng, Pokorni, Hassay és mások), és ahhoz is jól értenek, hogy kell valamit szétbeszélni. Ezért ebben a pillanatban a Fővárosi Közgyűlés egy kicsit arról is szól, hogy ezek a volt fideszes polgármesterek kihasználják ezt az előnyüket.

Soproni Szerintem Niedermüller Péter a legmomentumosabb DK-s politikus. A parkolás meg az okosváros mellett volt egy közös európai uniós pályázatunk, be is adtuk. Közös jégpályánk is van, ami aztán tényleg nem nagy dolog, de együtt hoztuk tető alá. A Fővárosi Közgyűlésről nevek nélkül: van, akivel morálisan nehéz együttműködni. Polgármesterként fontosnak tartom, hogy ez a szövetség működjön, ebben példát kell mutatnunk. De akire a köztörvényes bűncselekmények erős gyanúja vetül, abban a kerületben én azt várom el a momentumosoktól, és gondolom, a DK is azt várja el a saját képviselőitől, hogy az átláthatóság mellett törjenek lándzsát, és álljanak ki azért, hogy minél hamarabb pontot tehessen a bűnüldözés az ügyek végére. A főváros vonatkozásában ki kell találni azt is, hogy mi a stratégia Orbán Viktorral szemben. Látnom, hogy Karácsony Gergelyéknek megvannak erre a lépéseik, de nem tudom, hogy mikor kell együttműködnünk a kormánnyal, és mikor kell egyszerre kiállnunk harciasan.

A feladat az, hogy a fővárosi kabinet jobb városvezetést mutasson, mint Tarlósék. Vicces, de ez nem nagy kihívás. Miközben Tarlós arról volt híres, hogy milyen jó menedzser. Nem volt az. Olyan hibák, ügyetlenségek bukkannak elő, amelyek – semmi korrupció! – százmilliók veszteségekkel jártak. Bizakodó vagyok, jobb minőségű ma a városvezetés, mint a Tarlós-érában.

Baranyi A Ferencvárosban húsz évén át olyan városrehabilitáció folyt, ami mögött volt magántőke, fővárosi fejlesztési pályázati forrás, illetve a kerület saját pénze. Ebből kettő gyakorlatilag eltűnt, és én nem látom még át a főváros költségvetését teljesen, de tartok tőle, hogy Budapest soha nem fog – legalábbis amíg Orbán Viktor a miniszterelnök – annyi pénzt kapni, hogy abból lakásokat lehessen felújítani. Márpedig nálunk hétszáz WC nélküli lakás van. Ez olyan nagyságrendű költséggel járna, hogy én felelős városvezetőként ennek a harmadát se tudom megígérni az ötéves ciklusban a teljes házakat érintő felújítással kapcsolatban. Ezért vagyok kicsit megengedőbb például a kormányzati vagy a központi forrásokkal, mert amikor polgármester lettem, szembesültem azzal, hogy milyen nálunk a szakrendelő. Az, amivel minden ember találkozik a kerületben, ha gyerek, ha idős, mert ez egészségügyi alapellátást biztosító intézmény. Azt mondtam, kell ide egy új szakrendelőt építeni, mert ez kicsi, korszerűtlen, lelakott, lepusztult. Mondtam magamban, ha az öt év alatt meg tudom építtetni az újat, életem végéig engem választanak polgármesternek. Nagyjából ilyen távlatban lehet gondolkodni, az új

szakrendelőre ötévi forrást kellene összerakni, és akkor egyetlen lakást sem újtottam fel, nem áldoztam kultúrára. És ekkor jött ahelyett a bizonyos atlétikai stadion helyett a ferencvárosi rendezvényközpont ötlete. Az alkufolyamatban olyan dolgokat értem el, amit polgármesterként tíztizenöt év alatt sem tudtam volna a saját forrásaimból elérni. A főváros nem ad forrást, a magántőke nem fektet be önkormányzati szociális lakásokba, a PPP-ben nem hiszek, bankhitelt nem vehetünk föl. Polgármesterként az a feladatom, hogy képviseljem azokat, akik ott laknak. És az a közös érdek, hogy legyen egy új szakrendelőnk. Ha a kormány adja a pénzt, akkor a kormány pénzét nagyon gyorsan el kell venni. Én ettől nem leszek kevesebb. Az meg, hogy lesz-e korrupció, nem az én felelősségem. Nagyon nem. Engem ebbe nem tud belerángatni senki. Sem az elmúlt ötéves munkám, sem a mostani városvezetői tevékenységem alapján nem tudnak rávenni arra, hogy a korrupcióban részt vegyek. Azt, hogy túlárassák, meg majd Mészáros Lőrinc építi ezeket a rendezvényközpontokat, nem tudom megakadályozni. De ha ez az alapfeltevés, hogy ezért ne is legyen semmi, mert ezek úgyis ellopják, akkor nem lesz semmi, nem lesz szakrendelő meg óvoda, és a hétszáz komfort nélküli lakás sem lesz felújítva. Ez senkinek nem lehet az érdeke.

Pikó Ez csak egy része a dolognak. A közbeszerzésnél mindig van közbeszerzési tanácsadó, meg külső cég, meg mit tudom még ki és mi. Az önkormányzat ezekkel áll kapcsolatban. Cseréljük le, mert fideszes! Jó, rendben van, sikerül. De akik építenek,

mindannyian fideszesek. Nem tudnak mások lenni. Aki ebben a rendszerben épít, az a rendszernek bizonyos szempontból a része. Nem fogsz találni olyan kivitelezőt, aki nincs benne a korrupciós rendszerben.

Baranyi Bocsánat, ez sem biztos. Mondok rá példát. Lejárt nálunk az épületek őrzésére kötött szerződés. Végignézttem, hogy mi folyik ott. És kiderült, hogy ha nincs előre rámutatva, hogy ő meg ő nyeri meg, akkor konkrétan az egyharmadából is meg lehet oldani. Az egyharmadából!

Pikó A közétkeztetés is ilyen. Vannak területek, ahol lehet, igen.

Baranyi Vannak olyan feladatok, amelyeket át tudunk venni, megcsinálják a saját embereink, pénz is van rá. És kiderül, hogy nem 700 millió forintba kerül évente, hanem csak 300-ba. Ez 400 millió forintos megtakarítás. Mondom, nézzük már végig. A végén azt mondom, köszönöm szépen, akkor így legyen. Tehát nem igaz, hogy ne lehessen máshogy, csak korrupcióval.

Pikó Én az építésről beszéltem.

Baranyi Tudom. Vannak a NER-be beágyazott meg még jobban beágyazott cégek. És akik még jobban beágyazottak, tudnak tízszeresen túlárzni. A többi csak ellopja a szokásosat. Pontos és névvel ellátott ferencvárosi adatokat ismerek arról, hogy kinek hol adott lakásokat. Azt is tudom, hogy Orbán Viktor barátja, Adnan Polat, aki a ledózerolt Közvágóhid területén lakóparkot épített, melyik fideszes politikusnak ígért lakást. A kerületben otthonosan moz-

gó beruházók hozzám is eljönnek. Tudják, mit kérdeznek? Melyik utat újítsuk fel, mikorra legyünk készen? Aláírja a közterület-foglalási engedélyünket? Legyen kedves! Nemcsak hogy kijavítjuk az utat, teljes aszfaltsere lesz. És a végén mindig elhangzik a bűvös kérdés: mit szeretne még? Így megy ez.

Várad Júlia Biztos naivitás, de nincsenek rá eszközök, hogy az ilyen esetekben – amikor feltételezhető, hogy a kormánnyal közös beruházásoknál nincs meg az átláthatóság, és megvan a veszélye annak, hogy az önkormányzat lecsúszik valamiről, vagy ki is marad abból, amiben benne kéne lennie – pontos eszközökkel, gazdasági háttérrel rögzítse az önkormányzat, hogy miben és mennyiért vesz részt, ki az, akit megbíz ezzel, ki az, akit elfogad, és ennek egészen pontos levezetését bemutatja? Ezzel aztán ugyan a korrupcióra nem tud rámutatni, de a keze tiszta maradna. Nincs erre megoldás? Muszáj belekeveredni a korrupcióba azal, hogyha az ember az állami beruházásokban vesz részt?

Pikó Forrófejű vagyok, hajlamos arra, hogy kiálljak a nyilvánosság elé, de valószínűleg azért, mert újságíró voltam, és tényleg őszintén hiszek ebben, de nem tudom megjósolni a politikai kockázatokat, amelyek az ilyen kiállásokat követik. Ezerféle módon hozhatják kellemetlen helyzetbe a polgármestert és az önkormányzatot. Mérlegelnem kell, és újabban egyre többet gondolok arra, hogy vajon az elvárt ellenzéki viselkedés egy polgármesternél hol lesz kontraproduktív. Mert lehet öt éven át kamikazeként beleállni

a politikai vitákba, és végigviszel egy alapvetően kudarcos ciklust, aminek a végén visszajön a Fidesz. Amit most az önkormányzati győzelmek, kerületek jelentenek, bizonyos szempontból életelixír a magyarországi ellenzéki vagy a fővárosi ellenzéki politikának. És itt nem arról van szó, hogy kit fizetünk, ki van a fizetési listán, egy csomó ember jut értelmes munkalehetőséghez, feladatokat végeznek el, pártok vagy ellenzéki politikusok kerülnek döntési helyzetbe. Bizonyítás, lehetőség is ez a kiszárított politikában.

P. Szűcs Julianna Az a tisztem ilyenkor, hogy főszerkesztőként valami emelkedettet kell mondanom, és ezt most meg is teszem, mert a két és fél óra során – nem szokott ilyen sokáig tartani a Fapados – néma csöndben hallgattuk a polgármestereket, és mindenki úgy érzi, milyen kár, hogy a végére értünk. Boldog és büszke vagyok, ez az igazság. Egyrészt a beszélgetésből érdekfeszítő olvasmány jön ki, mely önmagában is dokumentumértékű. Boldog és büszke vagyok azért is, mert valamilyen módon ez a beszélgetés a 2022-es választásnak is csírája lehet. Ha így lesz – és bár a történetet a végéről szokták írni, – egy dokumentum születésénél bábáskodtunk. De elsősorban azért vagyok boldog és büszke, mert négyötök elbeszéléséből olyan Budapest-ethosz képe bontakozott ki, amelyhez eddig nem voltunk hozzászokva. Én sem voltam hozzászokva. Elsősorban azért – itt el is hangzott –, mert a feudális közmorállal szemben olyan kísérlet alapjainál vagyunk, amelyben nagy öröm és boldogság részt venni. Köszönöm a figyelmet.

Tartuffe győzelme?

Bibó István szerint az európai társadalomfejlődés kétezer évének értelme két szóban is összefoglalható. Szerinte a történelem kétszavas értelme a „hatalom moralizálódása”. Bibó persze arról is értekezik, hogy a társadalomfejlődés brutális általános és helyi visszaesésekkel terhelt. Köztes-Európa népei történelmük során sokszor tapasztaltak olyan körülményeket, kulturális beszakadásokat, amelyek nem csak a megkétségbe mutatták, de kétségbe is vonták azt, hogy környékünkön valaha is remélhető lenne a hatalom morális alapjainak kiépítése.

52

Az elmúlt években azt kellett látnunk, hogy az Európában normának tekintett civilizációs szinthez képest nálunk újból válságos idők járnak.

Bibó gondolata ma nem divatos, mert világszerte virágzik a kultúrpeszsimizmus. Persze az emberiség története nem évtizednyi távlatokban és nem Magyarország méretű társadalmakban mutatja meg az igazi arcát. Mindazonáltal zavarba ejtőek azok az magyarországi esetek, amelyek közös sajátossága, hogy a gyűlölködéssel feltüzelt hamis csoportidentitást építő propaganda-gepezet zöreje elnyomja a moralitás hangjait. A nemzeti együttműködés lázadás a történelem értelme és általában az értelem ellen.

Szintről szintre lépeget

Vitathatatlan, hogy e tekintetben az ősbűnök egyike Ramil Safarov története. Az azeri katonatiszt társaival

együtt egy NATO-program résztvevőjeként került Magyarországra, és 2004. február 19-én baltával végzett örmény kollégájával. Az azeri katonája a Tescóban vásárolt baltával annyiszor és úgy sújtott le, amíg álmában megtámadott áldozata fejét sikerült leválasztania a testről; rémdráma. A *tettet* 2007-ben Budapesten elítélték, majd 2012-ben Navracsics Tibor igazságügyi minisztersége idején a magyar kormány kiadta Azerbajdzsánnak, ahol hősként ünnepelték és bátor tettéért sokféle jutalomban részesítették. Kisvártatva Azerbajdzsánból egy rejtélyes budapesti bankszámlára részletekben több mint kilencmillió dollár érkezett, majd annak rendje szerint el is tűnt. Az összeget átutaló offshore cég, illetve a cégháló több tényfeltáró portál és az európai hatóságok szerint is európai politikusok sorát pénzelte, vesztegette meg. A történet filmje itt megszakad... Nem akadt olyan nyomozó, rendőr, ügyész, hatóság, felügyeleti szerv, akit vagy amit a pénz sorsa érdekelt volna. De Magyarország biztosan a politikai moralitás radikális tagadásának földjévé vált.

A NER mindennapjaiban sorjázanak a társadalmi értékek szempontjából nyomasztó történetek. Ilyen volt például a menekültügyi válsághelyzet törvénysértő fenntartása, a jogvédő és kritikus civil szervezeteket a jog sáncaiból kivető, azokat megbélyegző és a civilizált világban mindenütt jogszerű tevékenységüket büntetőeljárással fenyegető

lex Soros, továbbá a korábban még életjeleket adó Alkotmánybíróság és az Emberi Jogok Európai Bírósága által is alkotmányellenesnek és nemzetközi jogot sértőnek minősített egyháztörvény, és ennek folyamánként az Evangéliumi Testvérközösség állami meggyötrése. Külön is a moralitás és a jog halála, az ellenállásra, védekezésre képtelen, utcán didergő hajléktanok ellen indított fizikai üldözéssel súlyosbított alkotmánybírósági segédlettel végrehajtott, államilag megszervezett propagandahajszó és hatósági vezgatúra.

Étvágy

A 2019 végén kezdődő és 2020 januárjában kulmináló, a társadalmi békétlenséget is felelőtlenül szító, sokakat fenyegető és fenyegető új kormányzati politikai kampányról nem annyira tartalmi újdonságai, mint kiterjedtsége miatt mondhatjuk el, hogy az a NER történetében példa nélküli. Mindez feltehetően a NER rendszerszintű válságának is jele. Ilyen a miniszterelnök száját elhagyó, a romák elleni leplezetlen etnikai uszítás. Az elmúlt évtizedben a miniszterelnök az intézményrendszerrel, a közjoggal, a bírói szervezettel, a Magyar Tudományos Akadémiával, az egyetemekkel és bármivel szinte bármit megtehetett. Most mégis a saját maga alkotta jogot, a rendszere által működtetett szakpolitikákat, a bíróságokat, az ügyvédséget támadta meg.

Ezen azért nagyon ne csodálkozunk, mert Orbán hatalma általában, különösen az önkormányzati választás után, még mindig inkább hegemon, semmint monopol, másrészt a hatalmi éhség sajátja, hogy

ha a préda elfogyóban, akkor a már megemésztettet újra és újra megint felfalja.

Orbán a létező földönfutók és a nem létező Soros Világbirodalom elleni befejezetlen háborúja után most az oligarchák forradalmát vezeti a szegények, a romák, a bírói hatalom, az ügyvédek, a szociálpolitika intézményei és a kultúra, mindenekelőtt a kísérletező és kritikus színházak és a szépirodalom ellen.

Azért jogos e tekintetben rendszerszintű válságról beszélünk, mert a népszerűséget gyűlöletkampányokra építő politikának azzal kell szembenéznie, hogy ezekre a kampányokra a közösség egyre fásultabban, enerváltabban reagál, hatásuk rövidebb ideig tart, és a gyűlöletre akciók a korábbiaknál érezhetően lanyhábbak. A társadalomnak adagolt mérge, miután ahhoz a mérgezett szervezet lassan hozzászokott, egyre kevésbé hat. Emiatt kénytelenek a spindoktorok segítségével a dózist növelni, egyre vadabb rémtörténetekkel előállni, emelni a tétet és a gyűlöletspirált, megbontva azokat az alapokat is, amelyekeken saját hatalmuk nyugszik.

Régi receptek

A Debreceni Ítéletábra tavaly szeptemberben jogerősen megállapította, hogy a gyöngyöspatai általános iskolában az elkülönített oktatás gyakorlata sértette a roma gyerekek jogait. A sérelmet szenvedetteknek összesítve kevesebb mint százmillió forint kártérítést ítélt meg azért a soha nem orvosolható sérelemért, hogy iskolatársaiktól, az iskola tornatermétől, tanuszodájától elzárva, összevont osztályokban a legalacsonyabb tudásúakhoz igazodó képzést

kaptak. A miniszterelnök sajtótájékoztatóján erről azt mondta, hogy ők, mint az „etnikailag meghatározó népcsoport tagjai, egy nagy jelentőségű összeget fognak kapni mindenfajta munkavégzés nélkül”.

Az ezt követő rádióbeszédében az általa kreált „börtönbiznisz” fogalmát a miniszterelnök úgy értelmezte, hogy „eszes ügyvédszervezetek rájöttek, hogy ebből bizniszt lehet csinálni. Jól ismert ügyvédek, az ő személyükkel is kell majd foglalkozni, mégis kihúztak néhány milliárdot az állam zsebéből”. Miközben – érdemes-e ilyen egyáltalán megállapítani? – a bíróság ítéletét mindenekelőtt a közhatalomnak kell tisztelnie, Orbán bejelentette, hogy mivel ezek munka nélküli jövedelmek, sem a gyöngyöspatai romáknak járó, sem a rossz fogvatartási körülményekért a bíróság által megítélt kártérítéseket nem fizetik ki.

A bírák és bíróságok elleni hazai támadás látszólag a Kaczyński-adminisztráció mintáit követi, pedig a magyar helyzet gyökeresen más. A lengyel illiberális rendszer, ellentétben a magyarral, nem nyúlhat az alkotmányhoz, és nincs, nem is volt kétharmada, Orbán korábban nemcsak az európai jogot és a hazai alkotmányosságot igazoltan sértő módon szabadult meg a bírói szervezet vezetőitől, de a bírósági igazgatást is uralja, emiatt, ellentétben lengyel barátaival, hamisan sem hivatkozhat arra, hogy holmi túlélő pártállami komcsi befolyást kíván kifüstölni.

A miniszterelnök tehát mindkét esetben a Nemzeti Együttműködés Rendszerének jogrendje ellen lázadt fel, ezzel a Magyar Ügyvédi Kamara szerint az ügyvédi hivatásrendet is

megsértette, amely „aggodalommal tekint a bíróságok és az ügyvédi tevékenység elleni összehangolt hangulatkeltésre. Mindez rombolja az igazságszolgáltatás tekintélyét, és az állampolgárokat arra sarkallhatja, hogy jogerős hatósági, bírósági döntések végrehajtását megtagadják. A hivatásunkat érő támadások figyelmen kívül hagyják, hogy az ügyvéd joga és kötelessége az ügyfelei érdekeinek elsődlegessége alapján a jogi képviselő ellátása, adott esetben akár az állammal szemben is.”

A napokban megjelent kormányhatározat retirál, „felhívja az igazságügyi minisztert, hogy az egyes ügyekben a jogszabályok által biztosított legvégső időpontig a börtönzsúfoltság miatti kártalanítások kifizetését haladéktalanul függessze fel”, azaz a jövőben pont ugyanúgy fizetik ki a rossz fogvatartási körülmények miatti kártérítéseket, mint ahogy eddig tették. A kormány, miközben meghátrált, másrészt eközben, megvetve ezzel saját közönségét, heccsajtója révén továbbra is hangosan hirdeti, hogy „Véget vet a kormány a börtönbiznisznek!”. Ugyanezen propagandakampány megnyilvánulása, hogy meghamisítva Csuka Tamás nyugalmazott tábori lelkész szavait, a Magyar Távirati Iroda (!) közzétette a lelkész állítólagos azon kijelentését, miszerint a lelkész elítéli „a Helsinki Bizottság akcióját, amikor gyűfásdobozokban csótányokat csempészték a fogvatartottaknak, hogy ezzel bizonyíthassák a felhergelt rabok a cellák embertelen viszonyait”. Aki ismeri az MTI feladatait (lásd: 2010. évi CLXXXV. törvény), tudja – mivel az MTI törvény szerint közszolgálati tevékenységet folytat

–, hogy funkciója nem azonos az Esti Szenszáció típusú bulvárportálokéval. A nemzeti hírügynökség részéről ezt a hírt kommentár nélkül leadni (ez ugyanolyan álhír, mint amely az lenne, hogy „Egyházi forrásunk szerint a jogvédők idomított fókákkal támadtak Mészáros Lőrinc, a tehetséges fiatal vállalkozó adriai jachtjára.”) akkor sem szabad, ha a lelkész tényleg mondta volna, mert ez a hír olyan ostobaság, amit újságíró nem ír le, ép ítéletű szerkesztő pedig nem továbbít.

Az új és kormányzatilag nagyon magasztos kultúra kánonjának megalapítása Kerényi Imre (a pallérozottabb közönségben azonnal köznevetiséget keltő) történelmi giccsfestészeti kiállításával már évekkel ezelőtt megkezdődött. Az a próbálkozás elhalt, érdektelenségbe fulladt, mert a hatalmi reprezentáción túl olyan képzőművészek háttérbe szorítását célozta, akiknek a nevét a szélesebb közönség nem is ismerte. A most kibontakozó Nagy Nemzeti Együttműködési Kulturális Forradalom célja nagyratörőbb: az eleven irodalmi és színházi élet lerombolása. Az új kánon művek és teljesítmények hiányában lázadás minden és mindenki ellen – a Magyar Művészeti Akadémiát is ideértve –, dallama a pénztárgép csilingelése, a pénz csörgetése, jelmondata pedig az, hogy „Nálunk van a kasszakulcs; urak, hölgyek osztás van és szorzás, megosztás és uralkodás!”. Ez akkora képtelenség és botrány, hogy biztosan el fog bukni.

Az analógiák érvénye korlátozott, ugyanakkor érdekesek és megfontolandóak is. A nagyszerű vajdasá-

gi író, Végel László (a *Mozgó Világ* állandó szerzője – a szerk.) visszaemlékezése szerint mindaddig amíg Milošević nyeregben volt, nem nyúlt a kultúra intézményeihez, amikor viszont hatalma megrogyott, azonnal megtámadta a szerb és a vajdasági magyar kultúra műhelyeit. Ettől esélyei persze semmit nem javultak, sőt romlottak, siettették a véget. Alig lehet nagyobb ostobaságot elképzelni annál a vélekedésnél, mint hogy a politikai kudarcokért, különösen pedig Budapest elvesztéséért, azokat az olykor kritikus előadásokat bemutató színházakat lehetne felelőssé tenni, amelyek egyébként eddig jórészt Tarlós István atyai felügyelete alatt működtek.

A magyar színházak, ahogy mindig, úgy most is, időről időre műsoron tartják a *Tartuffe*-ot. Molière drámája arról szól, hogy az egyszerű szegény, de gátlástalan és hatalomvágyó csávó bejut a tisztesség és jó mód uralta házba, ahol hízelgéssel és csalások sorozatával apránként egymás ellen fordítja a család tagjait, uralkodni kezd felettük. Amikor pedig üzelmek lelepleződnek, hatalmát fenyegetéssel és erőszakkal erősíti meg.

Azonban végül *Tartuffe*, legyen az előadás jó vagy ócska (most éppen egészen kitűnő *Tartuffe* megy a Katonában), legyen a színház bátor vagy gyáva, kísérletező vagy konzervatív, minden színház minden előadásán elbukik. Ez lehet a nehezen orvosolható probléma a színházzal és az irodalommal... és általában a kultúrával, a civilekkel... és minden autonómiával.

Farkas Nóra

Pénélopé mosogat

Mint mosogatóban a hab,
nő bennem a hallgatás.
Zúdul az egyre több víz,
fémről visszaverődik,
folyvást az öregségre gondolok.
Ahogy felveri azt a sok habot,
egyre kevésbé találni
a rohadt kanalakat,
csúszkálnak
ezerfelé
potyognak emlékeim
– megéri a sok habozás?
De mit hagyhatnék ki,
a mosogatószert, a vizet?

Felhabosodnak,
zúdul rájuk csobogva az idő,
tisztító cseppek, vigyázni az adagolással,
a fájdalmas tisztaság sokáig nem bírható.
Meggémbereedett emlékezet,
már csak zsibbadtan érinti tárgyait,
nem biztos, hogy épp azt, amit, és épp oda, ahova kéne.
Bögrék törnek össze ropogva,
kicsúsztak érzéketlen kezem alól,
bele a kemény tálcába.
Sajnáljam őket? Mint a piszkot is, hogy eltűnik,
a vizet, hogy elzubog,
vagy a tehetetlenül duzzadó habot?
Elengedni: kihívás vagy parancs.
Itt állok könyökig habosan

láthatatlan sarok-lány

kitölti bermuda-háromszögét
ahol elvész a figyelem.

a kudarc néha társa lesz óhatatlan
– mit néha, gyakran –
nem sikk nélküle a siker
mondogatja, mégis
kidobná egy óvatlan pillanatban
egy nagy és lehetőleg jó fortyogó katlanba
látjátok-e feleim, egymagma vogymuk
fortyogmuk kitöréstelen
mert Harminc év után
totyogó gólya, húzom magammal
szárny helyett szegett terítőimet.

ha téma nincs, miről
– minek, ha téma nincs –
(ha jól számolom, ha téve) csak a séma: neki
sarok jár, nem magas lapos
hadd nézzem nem bűdös
Badass talán az ass igaz
megmerték patikamérlegen
nincs benne semmi érzelem
ha felhúzzák, ketyeg
nem jár, megáll sőt: megreked
nem ereszt színes nedveket
ilyen fád izé pókerarc
mit neki költők, cicaharc
nem ádáz nem vad nem vadóc
nem polc meg hogyha kipakolsz
kitojhatsz vele bármikor
nem látja át a sámlitól
mondod: a költészet maga
sról szar rá, hümmög a
sarokban álló polc mögül
nézzed most éppen elvegyül
kismolekulás vegyület
tudja ám jól hogy gagyi lett
ihletről ő nem is álmodoz
itt meg is áll, motozni kezd
ketyenget
a láthatatlan sarobban.

Jenei Gyula

Függönyök

az első osztály széksorai mögött ülünk. amikor a gép fölszáll, az utaskísérő közvetlenül az arcunk előtt elhúzza a függönyöket. először nem is értem, miért. talán, hogy ne feledjük az osztálykülönbségeket. csak később gondolom végig, akkor nekünk a hátsó végére kell mennünk. ha kell. a feleségem (egyébként angломán) azt mondja: hülye angolok. később azonban értelmét nyeri a függönyösdi. gyerekkoromban összejártunk lajos bácsiékkal, akiknél apám inaskodott. lajos bácsi felesége első ferenc-kori katonabáró családjából származott, és a városközpontban laktak sokszobás, u-alakú sarokházban. abban volt a boltjuk is, pontosabban, gyerekkoromban a bolt már nem működött, de nem azért, mert lajos bácsi nyugdíjas lett, hanem mert elvették tőlük. az államosításkor három másik családot költöztettek a házukba. a félkör alakú folyosó egyik szögletében aprórácsos, zöld faparaván állt. lajos bácsi úgy magyarázta, az azért kell, hogy amikor a gangon ebédelnek, és mondjuk rántott levest esznek, az új szomszédok, akikkel tudtommal jól megvoltak, ne szánakozzanak, vagy ha éppen rántott húst, ne irigykedjenek. ez jut eszembe, mikor a villásreggeli illata átkúszik a függönyön. az angolok nem hülyék, csak figyelmesek. nem akarják, hogy irigykedjünk, amiért az előttünk ülőknek olyanokat szolgálnak fel az utaskísérők, egyébként a pénzükért, amit nekünk nem. azért átkukucskálok a függöny résein, de nem irigykedek, viszont kicsit úgy érzem magam, mint Rimbaud rongyosai, ahogy a hideg télen *a pince fénylő ablakában* bámulják, miként süti a pék benn a *szőke, nagy kenyeret*. pedig nekünk van szendvics a zsákunkban. és különben is, éppen költői szintjén repülünk ennek a konzumer világnak.

Villányi G. András
Sután távozó

uram, meg ne mosolyogj ha
távozón sután mutatom hátam
végre alig fáj összegyűlt a csönd
mint tó színén sok levél
ám szél szüntén még hallani
a száraz ág sóhajait

Szótlanul

elfogyott szavam Önhöz   kifulladt a
mesélő remény kincstára
titkolni hiába a mondatba halott került
a mondandó hiánya
a szót hajtani hervadt száj
saját halálhíre vagy a szólítotté
lehetnek holtak mind a ketten
Hadész-gyűrűs Eurüdikék
kiknek holt Orpheuszok énekelnek
megcsípem magam itt-ott
szemem vizsgálom tükörben
élek-e még   tényleg nem tudom
sem hogy láttam halálot
vagy sajátom ismétlem naponta
egymástól várunk választ a
Legmagasabb Törvényszékkal

Ross Károly

Kolosnak mindent

(fabula)

A tanulóhetek

Kolos, zsebében a frissen megszerzett kommunikáció- és médiaszakos diplomával, szédelgett még egy kicsit a világban, mert nem egészen tudta, milyen álláshelyeket pályázhatna meg vele. Illetve tudta, de azokra képtelenség volt bekerülni. Éjjel-nappal böngészte a netet, nem túl nagy elhatározással, de mivel az otthoni pénzcsoport elzárták a szülei, össze kellett kapnia magát. Rájött, hogy a kommunikációhoz sem ért igazán – nem törte össze magát az egyetemen –, miért is ragaszkodna hozzá?

Igy került egy hitelekét kínáló céghez mint értékesítési és értékbecslő asszisztens. A titulus nem hangzott rosszul, a fizetés sem volt rossz – a munkába meg majd beletanul. Mentorául egy vöröses hajú, rikító színű ingeket viselő negyvenes férfit jelöltek ki, név szerint Máriót, aki már évek óta dolgozott a cégnél, a kisujjában volt a szakma. Barátságos volt, közvetlen, s mivel már a második nap elárulta, hogy hamarosan dobantani fog, mert megkeresték máshonnan jobb fizetéssel, nem irigyelte tőle a tudást és mindazt a furfangot, ami az itteni boldoguláshoz elengedhetetlen.

60

– A legfontosabb a külső. Ne rólam végy példát, nekem a hajamhoz kell szabotnom a ruházatomat. A szolid szürke és fehér vagy a fekete és fehér kombináció a legjobb felállítás, bizalmat és tiszteletet ébreszt. Jó lenne még egy szemüveg. Nem rossz a szemed? Lehetne benne akár ablaküveg is, de egy jól választott szemüveg csodákra képes: felnőttes és tapasztalt külsőt kölcsönöz, azonkívül nyugtatóan hat az emberekre. Ha férfi ügyféllel van dolgod, vegyél fel egy karikagyűrűhöz hasonlító valamit: megállapodottságot, állandóságot sugall. Ha nővel, vedd le. A hajad legyen úgy vágva, mint a harmincas évekbeli hollywoodi filmsztároké, de ne úgy, mint manapság az idióta futballistáké. Belebújós cipőt hordj, hogy ha úgy adódik, könnyen ki tudj lépni belőle – háziasszonyok különösen méltányolják a gesztust. Akatáskád legyen bőrből, csatos zárral, hogy két másodperc alatt nyitni és csukni tudd. És menj el egy fogfehéritesre: fiatal korod ellenére kibaszottul el vannak hanyagolva a fogaid.

Kolos igyekezett megfogadni a tanácsokat, annál is inkább, mert a szóbeszédből úgy értesült, hogy nagy pénz van a hitelkihelyezésben. Még akkor is, ha kezdetben csak asszisztens az ember. Minél hamarabb beletanul a szakmába, annál előbb nevezik ki tanácsadónak, és lehet a maga ura. És Márió tanácsai amúgy is jól jöttek, hiszen valahol csak meg kellett húznia a vonalat, ami elválasztja a topis diákéletet a felnőttvilágtól. Magától erre soha nem lett volna képes, mert sosem tudta volna meg, mikor jött el az ideje.

Az első ügyfeleket Márióval fogadta, vagy ment ki a lakhelyükre. Miközben Márió beszélt, magában elpróbálta, ő hogy csinálná. Míg a technikában magától értetődően Márió jobb volt – egyelőre –, addig, úgy értékelte, az ügyfél személyiségének feltérképezésében ő sem vallana szégyent. Vagyis egészen másfajta kommunikációt folytatott volna vele, amivel feleannyi idő sem kellett volna a meggyőzéséhez. Ez csak megérzés volt, de biztos volt benne, hogy működött volna. Alig várta, hogy az első ügyfelét megkapja. Meg akarta mutatni Máriónak, hogy azért ő is tanult valamit. De amikor megkapta, jól el is szúrta: nem jött létre az üzlet.

– Siettél, hadartál, egyáltalán nem voltál meggyőző. Ajtóstul rontottál a házba. Nem időre játsszák ezt, bazmeg! Pénzre! Azonkívül jegyezd meg: az emberek nem hülyék.

Kolos elismerte, hogy hibázott. És azt is, hogy alulértékelt ügyfelét. Szerecséntlen kinézetű, szociálisan lecsúszott ötvenesnek nézte, aki kettőig sem tud számolni. Tudott. Még tovább is. Máriónak át kellett vennie a helyét, de már késő volt. Ketten sem tudták meggyőzni.

Ezt követően telefonos ügyfélmegkereséseket kapott. Próbálta megfogadni Márió tanácsait: lassan, nem hadarva, ráérősen, de célratörően beszéljen. De ez sem ment könnyen. Rá kellett jönnie, hogy szinte nulla az emberismerete. Nem a technikákkal volt baj, hanem a problémakezeléssel: ha egy ügyfél belekezdett egy történetbe, nem bírta követni, nem tudott tanácsot adni neki. És érezte, nem azért, mert túl fiatal még és tapasztalatlan, hanem mert nincs semmi empatikus készsége. Nem képes belehelyezni magát más emberek helyzetébe, nem képes az ő szemükkel nézni a világot. Márpedig ez végtelenül fontos lenne ezen a pályán, ezt már az elején is észrevette. És ez öbelőle teljességgel hiányzott.

Átírányították az értékebeclő csoportozhoz. Rajta kívül ketten dolgoztak itt, egy túlságosan is jószágos tekintetű, hatvanhoz közeli nő és egy alig valamivel fiatalabb, erősen kopaszodó, szigorú arcú férfi. Olyanok voltak, mint a rossz testvérek: állandóan marták egymást, de érződött köztük valami fajta dacsözövetség is. Kolos az első percben látta, hogy nem lesz könnyű dolga, ha vért izzad, sem fogják befogadni.

Egyetlen ingatlanhoz szállt ki velük, egy bezúzott ablakú, rég használaton kívüli malomhoz, amit valami félhülye milliomos szándékozott megvenni, de azonkívül, hogy vitte utánuk a laptopot és mért néhányat, semmire sem használták. Hogy legalább másfél órát töltöttek papírok kitöltögetésével, miközben majd megfagyott a vizes falak között, már csak hab volt a tortán. Mikor visszaértek az irodába, rögvest beadta a felmondását. Ő olyan munkát nem végez, mondta, ahol a kisujját sem kell megmozdítania.

Úgy gondolta, nagyon bölcset mondott, s ezzel felvértezve újból nekiesett az álláshirdetéseknek. Ajánlólevelet természetesen nem kapott, de meg volt győződve róla, hogy nem is kell neki. Van már tapasztalata, legközelebb majd máshogy csinálja. Nem olyan nehéz bekerülni egy céghez, csak érteni kell a módját.

Az első meló

Pár hét elteltével valóban behívták egy címre, egy használtautó-kereskedéshez, ami csak a helyszínen derült ki. A hirdetés és a nevük után inkább logisztikai cégnek gondolta volna őket, akik PR-ost keresnek, de itt autókat adtak-vettek, alkatrészeket forgalmaztak, kocsimosót üzemeltettek. Sokfelé elküldték, mire megtalálta az emberét, aki egy sivar irodában leültette, és kérdéseket tett fel neki. Kolos primitívnek találta a kérdéseket és a férfit is, unottan, néha nagyképpően válaszolgatott, de az egészből mégis az állt össze neki, hogy lenne itt mit keresnie. Csak megérzés volt, mert igazából még addig sem jutottak el, hogy mi lenne a dolga, mégis úgy döntött, hogy vállalja a munkát. Hogy nem ő kapja meg, valahogy fel sem merült benne. És egyáltalán az sem, hogy rajta kívül akadt még pályázó az üresedésre.

Az elején hagyták lődörögni a telepen, nyissa ki a szemét, nézzen jól körül, ismerkedjen, tanuljon. Kolos ezt unta. Látott már ócska, lerobbant kocsikat, autómosót, szervizt, mit kéne itt néznie? De nem bánta, mert jó fizetést ígértek, és Márió is azt mondta, hogy nem kell ajtóstul rontani a házba. Majd megmondják előbb-utóbb, mi lesz a dolga.

Meg is mondták. Egyik nap végén a tulaj, egy szikár, magas, fülpirszinget és arany karkötőt viselő negyvenes férfi, akivel most találkozott először, azzal köszönt el tőle, hogy este tízkor várja, mert egy fontos ügyfelük érkezik Németországból, annak kell segítenie. Hogy mit, nem részletezte, ő meg nem kérdezte. Május volt, hosszabbodtak a nappalok, s eszébe jutottak a diákévei, amikor ilyentájt a vizsgákra magolt. Akkor már inkább ezerszer egy-egy éjszakai meló, mint még egyszer a biflázás, gondolta. Ennek legalább van értelme, annak mi volt? Lám, semmit nem tud hasznosítani belőle.

Este tizenegy körül begördült a német egy Audi Q7-essel. Az Audi sem volt a legújabb modell, a német sem volt német – inkább töröknek vagy szerbnek nézte. Bevitték a kocsit a bontóba, leengedték a kaput, s két hasonló korú sráccal, akiket eddig még nem látott, nekiálltak szétcsavarozni. Nem tudta, csak sejtette, hogy megrendelésre dolgoznak: lopott kocsi, az értékes részeket lehántják róla és szépen elpasszolják. Az ő feladata az volt, hogy szortírozza és egy furgonba pakolja a leválasztott darabokat.

A két srác iszonyú tempóban dolgozott, alig bírta velük. Látszott, nem először csinálják. Beszélgetni sem maradt idejük, de a kettejük közti rövid szóváltásokból arra következtetett, hogy műszaki egyetemisták, és nem először vállalnak ilyen munkát. Ettől kissé megnyugodott, bár érdekesmód őt sem nagyon zavarta, hogy amit csinál, az tulajdonképpen bűncselekmény. Nem is tulajdonképpen, biztosan az.

Szánalmasan nézett ki a karosszériájától megfosztott váz, mint valami őshüllő, amiről lerágták a húst. Fél hatra készen voltak, a felső ablakon át látta, hogy világosodik odakint. A két srác alig élt a fáradtságtól, ő sem érezte a karjait. A főnök kifizette őket, neki egy tízest nyomott a zsebébe. – Ma nem kell bejőnnöd, aludd ki magad – mondta, majd beültette a BMW-jébe, és hazafuvarozta. Az úton nem szóltak egymáshoz egy szót sem.

Egyre több ilyen munkája akadt, sőt, tulajdonképpen csak ilyen munkája akadt. Amikor éjjel bontottak, napközben otthon maradhatott, amikor nem,

benézett pár órára, de tevőlegesen nem csinált semmit. Néha megbízták, hogy menjen el ide-oda egy autóért, vagy nézzen szét a neten, hátha talál valami jó fogást, de semmi más dolga nem volt. Fizetése nagy részét zsebből kapta, a főnök kedvelte, hasznos és értelmes embernek tartotta, s Kolosnak nem kellett több. Úgy érezte, megtalálta a szerencsáját.

A második

Egy nap a főnöke egy ismeretlen férfit tessékelt az irodába, és bemutatta neki Kolost.

– Ő az a fiatalember, akiről beszéltem – mondta, s Kolos vállán hagyta a kezét.

– Igen – mondta a férfi, s tetőtől talpig végigmérte Kolost. – Rendben, megfelel.

Hogy mi felel meg, Kolosnak fogalma sem volt, de aztán rájött, hogy ő. Hogy ő maga felel meg.

– Ez az úr beszáll az üzletünkbe. Nem is kevés pénzzel – mondta a főnök, miután a férfi elment. – Befolyásos ember, sok mindent el tud intézni. Úgy-hogy számítok rád, és remélem, ezúttal sem csalódom benned.

Kolos nem kérdezte, mit kell csinálnia. Mindegy volt. Majd amivel megbízzák. Meg volt győződve róla, hogy azon az oldalon áll, azokhoz az emberekhez tartozik, akik bátrak és mernek, és akik mellett jut valamire. És számára ez volt a legfontosabb.

Várt, de egyelőre nem keresték. Sem a főnöke, sem az ismeretlen. Csontozta tovább az autókat, napközben meg aludt, vagy két újdonsült haverjával lógott. Ezek a fiúk egyáltalán nem hasonlítottak hozzá, alig beszéltek, és noha semmi érdeklődést nem mutattak iránta, valamiért mégis kedvelte őket. Talán mert azt látta rajtuk, hogy a saját útjukat járják, és nem nyomasztják őket olyan gondok, amilyenek őt. Legalábbis olyasmi nem, ami őt egy percre sem hagyta békén. Hogy jutni valamire, válni valamivé, mert az élet mégiscsak erről szól. Nekik nem erről szólt. Ami pénzt a csontozóban megkerestek, azt el is költötték, az egyetemet meg úgy végezték, hogy például könyvet, jegyzetet soha nem látott náluk. Ennél még ő is többet tanult. Ennyit változott volna a világ egy-két év alatt?

Aztán egy nap a főnök behívatta az irodába, ott volt az idegen is. Beszéltek pár szót, majd a főnök kiment. Az idegen nézte egy darabig Kolost, mint aki arra vár, hogy ő szólaljon meg először.

– Készen állsz?

– Igen.

– Uram.

– Uram. – Bár nyelt egyet, de nem esett nehezebbre kimondani.

– Mától a titkárom leszel. Ilyesmit tanultál az egyetemen, igaz?

– Médiát és kommunikációt tanultam. Uram.

– Médiát és kommunikációt. Remek. Nekem sem kávéfőzésre kellesz.

Kolos ugyanazokat a vonásokat fedezte fel a férfiban, amelyeket a főnökében is: olyan könnyedén, mégis olyan felkészülten beszélt, mint akinek a kisujjában van mindaz, amit ezen a világon tudni érdemes. Mindig is szeret-

te volna ilyen emberekre bízni magát. És most úgy érezte, eljött a pillanat: a titkári állás bizalmi állás, és remélhetőleg jól is fizet. Hamarosan akár abba is hagyhatja az éjszakai munkát.

– Itt a névjegykártyám. Holnap reggel pontban kilenckor légy ezen a helyen. Ráírtam.

A férfi egy vasúti viadukt alatti illegális parkolóban szállt be a kocsiba, nem előre, hátra. Nyilvánvalóan nem akar beszélgetni, nyugtázta Kolos, és halkra állította a rádiót.

– Vedd le teljesen. Dolgozom.

– Igenis – mondta Kolos, és kikapcsolta.

– Menj kifelé a városból, majd mondom, merre.

Kolos besorolt a forgalomba. Annyira elmerült a gondolataiban, hogy észre sem vette és már a balatoni leágazásnál jártak.

– Jobbra – szólalt meg a férfi, miközben ki sem nézett az ablakon.

Lehajtott Füred felé. Június volt, jó idő, feltorlódott a forgalom. Előzni próbált.

– Ne egyénieskedj, tartsd be a szabályokat – szólt az utasítás hátulról.

– Igenis – mondta Kolos.

Megszaporodtak az utasítások, s Kolosnak néha az volt az érzése, hogy lemennek a térképről. Összevissza kanyarogtak a Balaton-felvidéken, legelők és ligetes erdők, lovardák és szőlőültetvények mellett vitt el az út, s ő életében most először csodálkozott rá a vidéki tájra. Eddig fogalma sem volt róla, hogy ilyesmi is létezik. Tulajdonképpen egész eddigi életében ki sem tette a lábát a városból, vagy ha kitette is, egy másik városban találta magát. Azt hitte, csak a városban van élet. Azt hitte, és úgy is hallotta, hogy falun minden unalmas, bűdös és prosztó. Most ez a táj megigézte. A kis falvak, amelyekben keresztülhajtottak, meg még inkább. Úristen! Milyen lehet itt élni? Nem neki való, az biztos, de aki ezt szereti!

Végre egy szőlőültetvény bekötőútjának a közepén azt az utasítást kapta, hogy forduljon meg, és húzódjon le a padkára.

– Gyalog megyünk tovább – mondta a férfi, s fürge mozdulatokkal kiugrott a kocsiból.

Kolos lezárta a kocsit, és utánaeredt. Fönt, a domb tetején, egy fehér falú présház magasodott. Nem tudta elképzelni, mit keresnek itt, már az egész idefelé vezető út is olyan szürreálisnak tűnt. Nem passzolt a férfi ebbe a képbe, ő meg pláne nem. Tényleg csak sofőrnek fogadta volna fel? Ennek így nem volt semmi értelme.

A nehéz tölgyajtó tárva volt, beléptek. Egy alacsony, majdhogynem törpe méretű ember jött eléjük, kicsit még meg is volt hajolva. Fehér inge fölött zekét viselt, alul bőszárú pantallót, ami többszörösen összeráncolódott a bokájánál. Fekete keretes szemüvege mögül azonban fürge, okos tekintet meredt rájuk.

– Á, maga az. Mindjárt hozom.

Eltűnt egy ajtó mögött, majd kisvártatva megjelent, kezében egy sárga borítékkal.

– Nem kell megszámolnia. Pontosan annyi.

– Tudom. Legközelebb ez a fiatalember jön érte. Nézze meg jól.

Kolos zavartan érezte magán a férfi tekintetét, mert az volt az érzése, hogy nem a külsejét, hanem a belsejét vizslatja. Megkönnyebbült, mikor odakint voltak.

Még három helyre vitte magával a férfi, mielőtt egyedül engedte el behajtó útjaira. Kolos élvezte az Audi 6-ost, de a pillantásokat, amelyekkel átnyújtották neki a sárga borítékokat, már nem annyira. Nem tudta elképzelni, hogy kerülhetnek ilyen riadt tekintetű, ártatlannak kinéző emberek kapcsolatba az ő megbízóival. Aztán meg arra gondolt, az sem biztos, hogy becsületesen szerzett pénzt vesz el – mi van, ha az ugyanúgy került az áldozataihoz, mint most őhozzá? Ha meg mégsem, magukra vessenek. Vigyázhattak volna jobban.

A borítékok tömöttek voltak, súlyosak, néha elfogta a kísértés, hogy beléjük nézzen. Nem látta, hogy bármilyen módon is meg lettek volna jelölve vagy biztonsági kóddal ellátva. De persze nem merte, félt, háta mögött állandóan kamerát sejtett, ami minden mozdulatát veszi. Ha csak egyszer rájönnek, mit csinált, kinyírják, gondolta. Bár ilyen úriemberek között még sohasem mozgott, és lassan az az érzése támadt, hogy amit művelnek, az egyáltalán nem törvényellenes. Azok cselekednek törvényellenesen, akik fizetnek. Merthogy nem kellene fizetniük, ellen kellene állniuk, de nem teszik. Tehát biztosan takargatnivalójuk van, amit nem akarnak megosztani senkivel. Az ilyen aztán ne csodálkozzon, ha kibabrálnak vele.

Mintaszerűen végezte a dolgát, soha egy boríték el nem tűnt, soha senki nem mondta, hogy nem fizet. Csakis a férfival állt kapcsolatban, pedig a telefonálásaiból elcsípett szófoszlányokból sejtette, hogy egész hálózat áll mögötte. Hát persze, hiszen ő csak végrehajtó, miért is kellene ismernie a feljebbvalóit? Nem mintha kíváncsi lett volna rájuk, de az is világossá vált előtte, hogy így örökre az is marad. Itt nem lesz feljebb jutás, nem lesz karrier. Marad az örökös autózás és pénzbeszedés – idővel legfeljebb magasabb juttatásokban reménykedhet majd.

Csontozóbeli barátait nem látta többé. A főnökét, a bontót sem. Úgy került át új munkahelyére, mintha csak fodrászt vagy fogkrémet váltott volna – nem rázta meg túlságosan a dolog. De ezen sem csodálkozott, hisz hányszor hallotta, hogy a kreatív, innovatív elmék nem ragadnak le egy helyen. Ha többet akar, úsznia kell az árral, még annak árán is, hogy egyelőre nem éreztet maga alatt csónakot, a kezében pedig evezőt.

Aztán megtörtént az, amitől rettegett: az egyik kuncaft megtagadta a fizetést. Nemcsak megtagadta, egyenesen kidobta. Szó szerint: úgy vágta neki az ajtófélfának, hogy sajtó bal vállával alig bírt visszavezetni Budapestre.

Főnöke némán hallgatta beszámolóját, majd felhívott valakit.

– Várj itt, el ne mozdulj.

Az utolsó

Kolos két órán át várakozott, amikor egy fekete öltönyös, nyakban nyitott fehér inget viselő férfi lépett hozzá, aki még az előző két főnökénél is magabiztosabbnak tűnt. Beültette egy kocsiba, és egy üzemen kívüli téglagyár

udvarába vitte. Szótlanul botorkáltak a nagy rakás téglahalmok között, míg végül megálltak egy nyers agyagtéglából emelt piramis mellett. Itt a férfi egy pisztolyt vette elő, valamit tekert a csövére, Kolos kezébe nyomta, rámutatott egy x-szel jelölt téglára, és azt mondta: – Lőj!

Kolos még sosem lőtt pisztollyal, de úgy gondolta, csak annyit kell tennie, hogy meghúzza a ravaszt. Meghúzta, a pisztoly tompa pukkanással elsült, a golyó eltűnt valahol a repedésekben.

– Újra – mondta a férfi, és Kolos újból lőtt.

Két tárat is kilőtt, mire eltalálta a megjelölt téglát. Rájött, hogy ami leginkább számít, az a fegyver súlya. Hogy mennyire húzza le a kezét, mekkora erőt kell kifejtenie ahhoz, hogy a célra tudja tartani.

A végén jutott csak eszébe, hogy megkérdezze: – Ezt most miért csinálom?

– Majd megtudod – mondta a férfi, azzal elvette tőle a pisztolyt, és elindult visszafelé.

Nyolc-tíz alkalommal megfordultak a téglagyár udvarán, Kolos a végére egész tűrhetően lőtt. Ettől a férfitől azonban tartott egy kicsit. Nem igazította el, nem mondta meg neki, mit miért kell csinálnia, csakis utasításokat kapott tőle. Úgy gondolta, ezeket már nem fogja tudni felhasználni későbbi életében, amikor a nagy biznissz majd, reményei szerint, beüt.

Aztán egy nap megkapta a végső utasítást. Vissza kellett mennie ahhoz az emberhez, aki kidobta. Hóna alatt a stukkerekkel kissé magabiztosabbnak érezte magát, bár ilyesféle magabiztosságot sohasem akart – mintha kettébomlott volna a személyisége, egy akaratától függetlenül cselekvő külsőre és egy idolkeresőtől megbénult belsőre. Most is ez történt: amint a férfi házába lépett, s szembetalálta magát vele, a két énje közti rövid viaskodás elég időt adott ellenfelének ahhoz, hogy pisztolyt rántson, s pontosan Kolos homlokának a közepébe lőjön. És ő ekkor még félúton sem volt ahhoz, hogy előrántsa az övét.

Tanulság

Ha rabszolgának állsz, ne csodálkozz rajta, ha időnként beverik a fejed.

Illegál*

B. a sínek mentén közeledett felénk. Amikor mellém ért, szótlánul megtapogatott, mintha arról akarna meggyőződni, nem kísértet vagyok-e. A vállamhoz ért, mégis azt éreztem, a lábamat fogja. A lányok rémült tekintettel álltak a töltésen. B. ide-oda ingatta a fejét. Látszott, hogy neki is nehezebbé esik lélegezni. Úgy tűnt, kissé sántít is. Supa a földön ült, remegve cigarettázott. Fény szűrődött oda az állomás felől, de akkor valahogy egyikünket sem érdekelt, láthatók vagyunk-e. Ha a zuhanás utáni pár percben arra téved egy rendőr, önként és fellélegezve adtuk volna át magunkat neki. Nem lett volna menekülés, csörtetés a kukoricáson át, de semmi mozgás nem látszott sehol. A szél is elállt. Mintha a saját, rémült némaságunk az egész környéket elhallgattatta volna. Sajgott a lábam, s vagy egy percen át lehunyt szemmel figyeltem, ahogy a testemben hevesen áramlik a vér.

„Egyben vagy?” – kérdezte B. Bólogattam, nyugtatva, hogy igen. Supa elszívott még egy cigit, majd váratlanul föltápáskodott, és elindult a szemközti nyújtózó dombok felé. Követtük. Nem tudtam, hová megyünk. Félelmetesnek tűnt kérdezni, mintha lehetetlenség lenne egyértelmű választ kapni rá.

Átvágtunk a sínek szabdalta térségen, majd megkerülve egy indóházat, kiértünk a széles betonútra, és délnyugat felé mentünk perceken át. Egy kis hídhöz érve aztán átvágtunk a Sión, végül egy murvás úton haladtunk a dombon fölfelé. Oldalt kis földszintes, szőlővel és borostyánnal befuttatott házak álltak egymás után, s ahogy emelkedtünk, egyre ritkásabb lett a tér. Az állomás biztonságos távolba került, és az időnként fölhangzó kutyaugatás is elviselhetőbb volt már. Suttogva kérdeztem B.-től, hová megyünk. Azt mondta, hogy Supa szüleinek van egy telke a közelben, és hogy szerinte oda. Vagy húsz percig mentünk fölfelé, miközben erősödött a fény. Az jutott eszembe, hogy a pályát elhagyva gyalog rögtön errefelé kellett volna venni az irányt. Nem is értettem, Supa miért nem vetette föl, de akkor már mindegy volt. Az út kikanyarodott a sűrűbben lakott területről, majd egy kopott mező után föltűnt néhány prэшázszerű épület följebb a domboldalon.

Kövel kirakott beálló vezetett a földszintes házhoz, s nagyjából ötven méterről látszott, hogy egy hatvanas, erős csontozatú férfi a lépcsőn ülve dohányzik. Egészen előtte jártunk már, de még mindig csak slukkolt. Amikor megálltunk, majd Supa a lépcső alsó fokára ült, akkor szólalt meg, kissé kínjában, mégis nevetve, hogy „kisfiam, mondtam már, börtönbe fogsz kerülni”. Annyira meglepő és találó volt az a mondat, hogy mindannyian felröhögünk. Supa a leginkább, pedig róla volt szó. Nem mondott sok mást az öreg. Nyilván magától is pontosan tudta, mi történhetett, s hogy nem hűsölni jöttünk

---

* A *Mozgó Világ* 2019. novemberi és 2020. januári számában közzeltünk részleteket a regényből. – A szerk.

föl a kis házhoz annyian, hanem mert menedék kell. Azóta sokszor eljártszottam a gondolattal, vajon mit láthatott rajtunk Supa apja, aki minden bizonnal behatóan ismert jó néhány történetet, ami a fiával és másokkal esett meg. Elég szerencsétlenül nézhetett ki, ahogy az a hat szempár ijedten mered maga elé, csapzottan az éjszakázástól, lehorzsolt karokkal, izzadtan és sántán. Az egyik lány könnyezve szipogott vagy egy óra hosszat. Emlékszem, aztán Supát figyeltem, amíg vártunk valamiféle megkönnyebbülésre, ahogy a szétvarrt, nagyhangú srác, aki vagy száz vonatot megfestett szerzte az országban, és az újpesti grundokon izmozott a kigyúrt, amúgy kosarazni egy cseppet sem tudó, drogos állatokkal, gyerek lett ismét, néhány szempillantás alatt. Lesütött szem, óvatos mozdulatok, szinte a dadogás akadozó nehézkedése a témát kerülgető mondatokban. Szerencsére nem kellett sokat magyarázkodni. Amennyire cinikus volt az öreg az első pillanatokban, annyira tapintatos később. A második szál cigaretta után fölállt, majd fröccsel és pálinkával kínált bennünket, és egyetlenegy kérdést sem tett föl. Szerintem azóta sem ittam reggel fél hat körül aznapi első töménytet, de akkor nagyon is a helyén volt. Étetl sehogy sem bírtam volna magamba erőltetni. Mindannyian nem fértünk volna el a kis házban, így végül senki sem ment be. Kint a gangon meg a lépcsőn üldögélve vártuk, hogy nagyjából egyszerre érjen meg bennünk újra az indulás képessége. Ez úgy kilenc óra körül jöhetett el, amikor a hőség is elég súlyossá vált ahhoz, hogy megmozduljunk, s már végigpörgetni is feleslegesnek tűnt magunkban az éjszaka történeteket. Sajgott a lábam. A rövidnadrág szárát följebb húzva láttam, hogy egy hatalmas, lila folt éktelenkedik a combomon. Fölmerült, hogy maradjunk még, és csak délután próbáljunk meg visszajutni Pestre, de B.-t és engem is hasonló érzés mozdított meg, akárcsak hajnalban. Friss fűszagot hozott a szél, és arról eszembe jutott a pálya nyugtalanító sötétje.

Fél tíz felé már keményen tűzött a nap, és az is csak nehezítette az indulást. Nem volt ajánlatos fényes nappal Simontornyán bókászni. Az első száz méter után képtelenségnek tűnt, hogy visszamenjünk az állomáshoz, és aztán a domboldalon való hosszas kóválygás után végül nem is az úton haladva, hanem nyitott kertrészekeken meg egy tágas mezőn keresztül jutottunk vissza a településre. A forró délelőtt a házak hűvösében tarthatta az embereket, mert néhány bicikliző idős asszonyon meg azon a házról házra járó sovány postáson kívül nem sok mindenkit láttunk. Az aszfaltúton sétálva már úgy tapadt rám az összes ruhadarab, mintha be akarnák enni magukat a bőröm alá. A torkomat minden lélegzetvétel tovább szárította, miközben a látásomat egy nedves és sós függöny homályosította el.

Az állomás elé érve aztán olyasmi tárult elénk, amire végképp nem számítottunk. Angelék a kis park közepén ültek, lábat lógatva egy, még a szocialista időkből ott ragadt mászókan. Annyira bizarr volt a látvány, hogy azon tűnődünk, vajon nem csapdáról van-e szó, amit a rendőrök szerveztek meg elég pitiáner módon. Latolgattuk, vajon mivel fenyegethették meg a két srácot, hogy csaliként ott ejtőzzenek. A valahol jogos paranoiaérzés aztán csendesedni kezdett, mégis, bő negyedórának el kellett telnie ahhoz, hogy közelebb menjünk menni.

Kiderült persze, hogy nem csapdahelyzet. Egyszerűen csak lecsúsztak a reggeli vonatról, amivel elmozdulhattak volna Tolnából a főváros felé, s mivel a fél éjszaka meg a délelőtt a koszlott rendőrőrsön telt, kiültek kicsit az árnyékos parkba pihegni. Valószínűleg a kialvatlanság meg a hosszú órákon át rájuk telepedő stressz okozta, hogy gyakorlatilag remegve és röhögve mesélték el az egészet. A várakozás utáni kihallgatást, az ujjlenyomatvételt, a nem csak kutakodó, de nagyon is fenyegető kérdések arzenálját, s hogy az egyik idióta barom blackbookjában megtaláltak egy fényképet a zsaruk, amin az látszik, ahogy egy megfestett rendőrautón ül. Azt akkor még nem tudtunk, hogy a gyors ugrás miatt fönt felejtett cuccokkal pontosan mi lett. A két lány táskájával, Supa és K. irataival. Gyanítható volt persze, hogy a hiányukból házkutatás, pénzbüntetés vagy akár felfüggesztett is lehet később.

A fölfelé vezető úton pedig már a teljes tompaság. Talán csak mi ketten nem aludtunk el B.-vel. Alig ültek a kora délutáni személyvonaton. Legalább harmincszor megállt, majd újraindult, mire följutottunk a hűgyszagú Keletibe, ahol váratlanul gyönyörű látvány tárult elénk. Festés után szokás lefényképezni a rajzot. B. hozott is magával mindig egy kis kompakt gépet, hogy a rögzítés meglegyen. A hetes vágányon ott állt a szerelvény, vagy legalábbis az a darabja, amin a rajzaink fénylettek. A peronon állva vagy tíz percig semmi mással nem törődve figyeltük, ahogy a betűk szinte kidomborodnak, és a színek, a formák működésbe lépnek a hatalmas felületen, hogy végül mégiscsak megkönnyebbült szívvel mozdulhassunk tovább.

Kint már egyetlenegy pokrócba csavart nő sem üldögél a teraszon, amikor kitelepedünk az egyik szabad asztalhoz B.-vel. Párától nyirkosak a zöld műanyag székek. Megint ömlik az eső. A ponyva sem tarthat örökké, gondolom, jócskán meg is sülyedt, majdnem pont fölöttünk. Nagy adag víz gyűlhetett össze a közepén, egyre nagyobb súllyal terhelve le az anyagot.

Az üvegen keresztül látom, hogy folyik a break. Ronnie egy síberrel pont most választja le a falról a tapadó pirosat, amivel számára teljesen megoldotta válik a helyzet a maximumhoz. Talán két perc lehet hátra. Most is nagyon gyorsan játszik. Csupán tizenöt-tizenhat másodperc telhet el két lökés között, mégis úgy érzem, rengeteg minden megtörténik még addig, amíg Ronnie el nem teszi az utolsó feketét. A pult körül sokan álldogálnak. Időnként föltűnik Gyszi feje a párás üveg mögött. Látom, hogy mutogat, magyaráz. Elkapom a tekintetemet, mert még véletlenül sem akarom leolvasni a szájáról a szavakat. Keményen tolhatja a dumát, mert a fehér inges férfi közben kilép a teraszra, hogy nyugodtan folytathassa az olvasást a kék neon egyébként erre alkalmatlan fényében. Tapintatos. Nem szól hozzánk, megjegyzést sem tesz a bent történetekre. A helyváltoztatás nála, úgy látszik, tényleg elengedés is.

B. cigarettát sodor. Golden Virginia. Kérek tőle egy szálát, szinte azonnal ott is van már a kezemben. Kösz, mondom halkán. Bentről közben ordenáré nevetés hallatszik. Lobban a láng, parázslík a szál cafatos vége, és apróbb égett darabok hullanak a szürke műkőre előttem. Megint megrezzen a mobilom. Arra gondolok, hogy Enikő újra írt. Nem lenne meglepő, legutóbb ebéd után váltottunk üzenetet. Az is csupán három mondat volt arról, hogy

a hétvégén akkor elmegyünk-e a szüleikhez mégis. Szó nélkül jelzem B.-nek, miután nagyot slukkolok a cigiből, hogy megnézem, mi jött. Nincs erőm a beszédhez. Beleegyezően bólint, majd a sajátját tekeri tovább. Csak a fönt-ről legörgethető értesítések listáját akarom megnézni, de egy szerencsétlen ujjmozdulattal rányomok a párbeszéd ikonra, és már ott is van az a két szóból álló kérdés, ami az egyszerűsége mellett is mindig zavaró, és kissé számonkérő nekem. „Merre vagy?”

Nézem a fehér felületet a kék betűkkel, és azon töprengek, mit válaszoljak, hogy biztos ne alakuljon ki feszültség. Írjam az igazat, hogy már a negyedik hosszúlépésemet iszom a Tik-Takban, ahol több mint három órája beszélgettünk B.-vel arról, hogyan kaptunk majdnem másfél év felfüggesztettet egy komplett elmebetegség miatt, mely az egyik, ha nem a legnagyobb flow, amit valaha átéltem? Vagy írjam azt, hogy bent kellett maradnom a melóban a projekt miatt – ez egyáltalán nem volna hihetetlen amúgy –, s hogy öt óta egy hirtelen jött megbeszélésen szopok, de hogy most már indulok lassan hazafelé? Vagy írjam azt, hogy a munkatársak péntek lévén sehogy sem hagytak békén, s mivelhogy nem beszéltünk meg estére semmi konkrétumot, remélve, hogy nem baj, beültem velük egy sörre a környéken valahol? Már gondolatban helyesbíték, mert azt biztos nem írom le, hogy mit nem beszéltünk meg. És azt sem, hogy a Tik-Takban ülök, mert ez a hely bizonyos korábbi nőügyeimhez is köthető. És sajnálatni sem akarom magam feleslegesen, mert a végén még el kéne mesélnem azt is, ami meg se történt, ahhoz pedig nem érzem az erőt, és a fegyelmet magamban ezen az estén. Az első változatot leírni nyilván hiba volna, mert ha B.-t szóba hozom, s így azt is, amit az ő említésével gyakorlatilag muszáj lesz, vagyis hogy miről beszélgettünk hosszú órákon át, megmutatkozna egy-két olyan részlete az életemnek, amit már réges-régen fel kellett volna tárnom Enikő előtt. És bár rá kell jöjjenek, hogy mindez feszültségforrás, azt is tudom már, hogy ebben most elsősorban nem félelem rejlik, hanem a beismerés vágya. Mert ahogy önkéntelenül végigfut bennem, hogy hány alkalommal mondhattam volna el ezt a történetet a feleségemnek, szégyellni kezdem magamat. Szóval, egyik változat sem tetszik igazán. És nyilván lehetne még tíz másik, mégsem erőlködöm tovább. „Nem-sokára megyek” – ezt pötyögöm be, majd rányomok a küldésre.

Nem a kérdésre válaszoltam, és ráadásul semmi konkrétumot nem írtam. Ez nem szerencsés, gondolom aztán, amikor újraolvasom a sort, ám az üzenet törlése, jövök rá még időben, csak növelné a félreértés esélyét, mert a szöveg melletti kis kör telítettsége már jelzi, hogy a mondat kézbesítve van.

B. is cigarettára gyújt. Időközben teljesen besötétedett, s mivel a kék neonfeliraton kívül semmilyen más fényforrás nem világít a teraszon, leginkább a belső térből kiszüremlő erőtlen fény kölcsönöz tompa körvonalat a tárgyagnak. B. talán egy méterre ül tőlem, de alig látom. Az arcát így a sötétben nagy fekete folttá tömöríti a szakáll, s csak a két szembogara villan ki néha a mélységből.

Az jut eszembe, hogy vajon mi lehet a többiekkel, akik ott voltak velünk Pincehelyen. Nyilván, ha itt lennének, velük nem értenék olyan könnyen szót, mint B.-vel, mégis izgat a találkozás véletlenszerűsége. A két lányt

azóta egyszer sem láttam. Astart és Angelt is talán csak egyszer-kétszer, de soha többet nem festettem velük. K. és Supa, úgy tudom, nincsenek együtt, bár egyikőjükkel sem találkoztam legalább tíz éve. Amellett, hogy tudom, milyen sokáig volt téma bizonyos körökben a pincehelyi történet, azt is be kell látnom, hogy szétszakított minket.

B. izmosakat slukkol a cigiből, majd a csikkekkel teli hamutál szélére helyezi a szálát. Világít az asztalra tett mobilom. Enikő hív. Föl kéne vennem, de ha megteszem, valami megszakad, és nem akarok úgy elindulni, hogy meg se kérdeztem, mi van Supával. Még ha nem is tartja vele a kapcsolatot B., nálam biztosan többet tud róla. Mielőtt kérdezhetnék, már beszél.

Jó néhányszor jártam abban az újpesti tízemeletes házban. Fel tudom idézni a linóleum sárgaságát, meg azt az émelyítő szagot, amit a nyári meleg oldott ki a műanyagból. Látom, hogy Supa ujjatlan, fehér trikóban magyaráz valamit, aztán ahogy lent áll velem szemben a betonpályán, és egyegyezni kezdünk a kíméletlen napsütésben. Közben B. mondatai kóválygás nélkül áramlanak felém. „Supa meghalt. Tízemeletnyi magasból zuhant le, máig tisztázatlan körülmények között három vagy négy évvel ezelőtt.” Szorít a mellkasom. Időnként hatalmába kerít az azzal összefüggő, nyomasztó és kis sé értelmezhetetlen érzés, hogy valaki, akihez erős szálak kötöttek a múltban, továbbra is ott létezik a világban valahol, s hogy hirtelen most sehol se találom. És mire B. elhallgat, már ugyanaz a fullasztó üresség van bennem, mint amikor kizuhantam a vonat ablakán, hogy belemeneküljek a sötétbe.

A szakadó esőben ázva rohanok a Böszörményi úton. A Kékgolyó utcai megállóval szemközti ház árkádsora alatt két hajléktalan ráncigálja egymást egy általuk is megfogalmazhatatlannak tűnő probléma miatt. Lejjebb, a társasjátékokkal operáló hely előtt pedig néhány suhanc röhögcsél. Elhaladva előttük, gyanítom, hogy füves cigi lehet, ami ott bent a félhomályban kézről kézre jár. Jobb vállamon a táska, a bal kezemben a telefonomat szorítom. Egyfolytában világít. A Tik-Tak óta is hívott már egyszer Enikő. Nem mentem le a bunkerszerű alagsori vécébe, pedig ott bizonyára nyugodtan végighallgathattam volna, amit a feleségem mondani akar, de tudom, Supa halálhíre miatt képtelen lettem volna koncentrálni. Időnként szükségem van a szabad levegőre. Kint az utcán nagy a hangzavar az eső és a még nyolc után is élénk forgalom miatt. Ha most fölvenném a telefont, talán csak minden harmadik-negyedik szót hallanám. Gyorsan leérek a Nagyenyeden az Alkotásig. Jobbra pillantva azt látom, hogy a távolban a baleset utáni helyszínélés szórványosan még mindig tart. Az egyik rendőrautó ott áll a külső sávban, és a keresztbe csúszott szerelvényt egy gép épp akkor kezdi kimozdítani rendellenes helyzetéből. Az Alkotáson még ilyenkor is rengeteg autó húz el vagy hetvennel, és idő, amíg átjutok a Délihez közelebb eső oldalra, hogy aztán az aluljáró felé vehessem az irányt, ahol talán egy fokkal nyugodtabban telefonálhatok majd. Azon töpregek, milyen kényelmes lenne kocsiba ülni, de nyilvánvaló, ahhoz túl sokat ittam. Főleg, hogy búcsúzás előtt még leküldtünk egy-egy Unicumot is Supa emlékére, nem törődve a másnapra várható hatással meg a pult előtt kialakulni képes ocsmány mondatokkal.

Az állomás mellett nyújtózó hosszú buszmegállót elhagyva lebotorkálok a szürke lépcsőn, majd a szantálfaszagú ruhából előtt jobbra kanyarodva bejutok a metrójárat előtti, tágasabb térbe. Teljesen átáztam. Fázok. Rengeteg ember mindenütt. A fehér műmárvány lépcsőn szinte összenőve figyelnek a különféle arcok, akik a fönti vágányoktól ereszkednek lefelé. A pizzaszeletessel is nagy a sor. Vissza kéne hívnom Enikőt, de fogalmam sincs, hová mehetnék, ahol egészen biztosan csönd van. Részeg vagyok, bár ez talán még nem az az eleve vesztes állapot, remélem. A metróra most még nem szállnék föl.

Hiányzik Enikő, és a hangja. Nem is értem, hogyhogy nem aggódtam eddig amiatt, hogy annyiszor hívott. Mi van, ha történt valami? Egyáltalán miért nem vettem föl? Zakatol a szívem. Ketten is nekem jönnek, mire átérek a másik lépcsősorhoz, ahol már jóval kevesebb mozgó testet látok. Föl a lépcsőn. Át a kis kajásbódék között. A hármás vágány elé érve érzem újra a szemerkélő esőt, majd gyors léptekkel elindulok a kihalt peronon a rendező pályaudvar irányába. Jobbra egy alacsony padlós, piros vonat. Balra éppolyan kék vagonok állnak sorban, mint egykor Pincehelyen. Hátral a magasra helyezett lámpák szórt fénye világít, s amint elmarad mögöttem a két szerelvény, a peronból se sok marad, csupán egy kőlapokból kirakott keskeny nyomvonal, ami a Kuny Domokos utca tetejéről induló híd felé vezet nyílegyenesen. Azon haladok tovább. Át a híd alatt. Egészen az első, már a rendező pályaudvar területén várakozó szerelvényig, s szinte kívánom, hogy valaki üvöltve kérdezze meg, vajon mi a fenét keresek itt, de nem történik ilyen. Krómrajz nyomai látszanak az egyik ősrégi vagonon. Nem megyek tovább. Elállt az eső. Itt már egészen értelmes a csönd. Föloldom a billentyűzárát, hogy végre fölhívjam Enikőt. Kicsöng. Nem veszi föl. Kinyomom, majd újra hívom.

– Bocs, a fürdőben voltam! Képzeld, Arvo Pärtet hallgatok – szól bele nagyon is szokatlan módon. Semmi számonkérés, mondjuk azért, hogy miért nem vettem föl. Az ilyen zene mindenképp valami végletet jelez, gondolom aztán. Tehát Enikő vagy nagyon szomorú, vagy épp egy boldog kábulatban lebeg.

– Jól vagy?

– Jól – feleli.

Úgy érzem, ez tényleg nem a szomorúságának a hangja. Várom, hogy folytassa, de csak egy mozdony nyikorgása hallatszik oda.

– Biztos?

– Igen! El szeretnék mondani valamit.

– Én is – vágom rá.

– Akkor kezd te – mondja nevetve.

– Az nagyon hosszú lenne. Jobb, ha te kezded – felelem mosolyogva, bár az nem hallatszik odaát.

– Igazából nem telefonban szeretném. Jó lenne, ha itt lennél velem.

Jólesik, ahogy ezt mondja, miközben kissé zavar, hogy elodáz valamit.

– Hol vagy most? – folytatja váratlanul.

– A Déli rendezőben – felelem gondolkodás nélkül.

– A pályaudvaron?

- Igen.
- Mit csinálsz ott?
- Állok, és veled beszélgetek.
- Hogy kerültél oda? Valami baj van?
- Nem, nincs semmi baj.
- De hát zuhog az eső.
- Igen, tudom.
- Eláztál?
- Kicsit.
- Meg fogsz fázni!
- Nem lesz semmi bajom.
- Merre voltál eddig? Dolgoztál?
- Ötig igen. Aztán az egyik barátommal voltam.
- Tényleg?
- Tényleg.
- Ittál? – kérdezi, egy cseppet se vádaskodóan.
- Pár fröccsöt. Nem vészes – felelem higgadtan.
- Akkor jó – mondja.

Hallgatunk.

- Haragszol azért, hogy ezt kérdeztem? – fúzi még hozzá.
- Egyáltalán nem.

Olyan lány hangsúllyal ejti ki a szavakat, hogy az jut eszembe, ha nagyobb bűnöm lenne, most azt is könnyedén megbocsátaná. Eszembe jut az is, amit az előbb mondott. Hogy kitől is hallgat zenét. Arról pedig egy korábbi beszélgetés, amikor az *Alina* című lemezt mutattam meg neki. Ő pedig azt mondta, akár a lányunkat is hívhatnák így.

– Miért nem lehet telefonban elmondani? – teszem föl a kérdést kissé óvatosan.

- Mert titok.

Játékos a hangja, és abból már biztosan tudom, hogy nem haragszik rám. A háttérben hangosabb lesz a zene. A zongora hangjából meg a váltakozó, hosszabb csöndekből fölismerem, hogy a *Für Alina* szól.

- De akkor már nem lesz az, amikor hazaérek, ugye?
- Nem, akkor már nem lesz az. Hallod a zenét?
- Hallom.

Várom, hogy folytassa, de sokáig csak a lüktető hangok szűrődnek át a háttérből. Ránézek a képernyőre. Látom, hogy a hívásidő még mindig halad előre, vagyis él a kapcsolat.

- Itt vagy? – kérdezem.
- Itt.
- Mióta hallgatsz?
- Néhány órája. Mint egy ismétlődő, kettős szívdobogás, gyönyörű.
- Igen?
- Igen.
- És mit érzel még?
- Hogy mostantól egyre erősebben fogjuk hallani.

Emlékezet és kontextus

Szalai Eszter fotósorozatai

*Itt nincs többé se apa, se anya;
mindaz, amit illúzió formájában a világba
s a tárgyakba kivetített, most fáradtan és kifakultan,
menthetetlenül visszatér hozzá.*
C. G. Jung: Bevezetés a tudattalan pszichológiájába

Szalai Eszter munkáiban mindig a természetes és a mesterséges találkozását keresi. Így például tájképeket készít mesterségesen telepített erdőkről, ahol a fák előre meghatározott számtani rendben állnak, mint oszlopok a templomhajóban. A két ellentétesnek látszó fogalom egybemosódik, egyszerre látható a geometria szigora és a természetes növekedés.

Ennek az ellentétnek a továbbfejlesztése a *Végtelen* című sorozat, ahol a – most már természetesnek ható – erdei hátterek előtt mesterséges fényforrások rajzolják ki az állatövi csillagképeket. A szokatlan látvány mellett a filozófiai mélység sem elhanyagolható; minden csillagkép egyszerre természetes, hiszen nyilvánvalóan emberi beavatkozás nélkül jött létre, és mesterséges (azaz kulturális), mert a benne részt vevő csillagokat ki kellett választani, és egy új logika szerint csoportba kellett rendezni, szó szerint értelmet kellett adni nekik. A képek így nem a földi és az égi szép kapcsolatáról szólnak, hanem a rátalálás, kiválasztás és csoportba rendezés aktusairól, amelyekkel az ember a környezetét értelmezi.

74

Az ilyen típusú analitikus gondolkodás egy idő után mindig saját médiuma felé fordul. Mit jelent a fényképészet, hogyan lehet megmutatni a fénykép működését a háttértéma dialektikáján keresztül? A kérdés megválaszolásában segít, ha végiggondoljuk a fényképezőgép működésének fizikai alapjait; a témáról visszavert fény egy lencsén át összegyűjtve a gépen belül elhelyezett fényérzékeny anyagra érkezik. Ennek a folyamatnak létezik egy szinte tökéletes inverze, a diavetítés. Itt a fényforrás a gépen belül található, és egy külső vászonra vetíti azt a képet, amelyet korábban egy másik fényérzékeny anyagon rögzítettek. A régi rögzített kép és az új vetített kép eltérő idősíkjai sajátosan elegyednek a vetítésről készült fényképen, ami így képes az emlékezés egy sajátos módszerét is megmutatni. A művész szülei által készített képek a gyermekkor médiumán (a diavetítőn) keresztül jelennek meg a jelen képein egy új háttér előtt.

A *Memento* sorozat egy lépéssel még tovább megy. A személyes emlékezet helyébe a kollektív emlékezet és ezzel együtt a történelem – mindenekelőtt a 20. század történelme – lép. A háttér már nem az erdő, hanem a nagyvárosi épített környezet, a Csepel Művek. A vetített képek is ezzel párhuzamosan változtak; csoportképek, híradóképek felvonulásokról, plakátok. A falakon mint szellemképek jelennek meg az elmúlt korok, a szellemtörténet kísérteteket, ami folyton visszatér.

Gárdonyi László

Szalai Eszter: Mementó

Szalai Eszter: Mementó

Szalai Eszter: Végtelen

76

Szalai Eszter: Végtelen

Szalai Eszter: Mesterséges természet

Szalai Eszter: Reflektált múlt

Hónapló

Dalos György

Drónok és ösztöndíjak

Berlin, 2020. január 23.

„Hát megölték a Ferdinándot – mondta a takarítónő Švejk úrnak. – Melyik Ferdinándot, Müllerné? – kérdezte Švejk tovább masszírozva a térdét. – Két Ferdinándot ismerek. Az egyik a Průša drogista szolgája, tudja, aki egyszer megivott tévedésből egy üveg hajszeszt, aztán ismerem még a Kokoška Ferdinándot, amelyik a kutyapiszkot szokta összeszedni a házakból. Egyikért se nagy kár.”

Újra meg újra belenézek a felülmúlhatatlan vígeposzba, a könyvbe, amelyet először tizenhárom évesen olvastam, s amelyet bárhol kinyithatok, otthonosan érzem magam benne. Most megint eszembe jutott egy drámai esemény kapcsán: e hó elején a bagdadi repülőtér közelében halálos dróntámadás végzett Kászem Szolejmáni tábornokkal, az iráni Forradalmi Gárda különleges egységének parancsnokával. A merényletet Trump elnök rendelte el. Az eset felkavarta a közvéleményt, többen helyi háborútól, sőt nukleáris infernótól tartottak, mivel a főszereplők kisebb-nagyobb mértékben atomfegyverek és rakéták birtokában vannak.

Szerencsére a világégés ezúttal elmaradt, én pedig eljátszadotam azzal a gondolattal, miként beszelném el az ügyet *Jaroslav Hašek modorában*. Próbálkozom. „Hát megölték a Szolejmánit – mondta a takarítónő Švejk úrnak. – Melyik Szolejmánit? – kérdezte Švejk tovább masszírozva a térdét.”

Innentől a játék nem folytatható. Másik Szolejmánit nem ismerek, a perza tábornokot is csak a vastag betűs újsághírből. A szarajevói napról, a merénylet végrehajtóiról és áldozatairól számtalan krónika szól, könyvek, filmek készültek róla, a derék katonáról világszerte kocsmákat neveztek el, a merénylő Gavrilo Principnek pár éve szobrot emeltek a bosnyák fővárosban. A trónörökös halványuló emlékét csupán a róla elnevezett benešovi Ferdinand Sörfőzde hirdeti. Az akkori tetteshez és áldozatához annyiban van személyes közöm, hogy nagyapám a trónörökös meggyilkolása ürügyén kitört háborúban esett orosz hadifogságba, ahonnan nem tért vissza többé. Szolejmánihoz még ilyen közvetett viszonyom sincs, sajnálni semmiképpen sem sajnálom – munkahelyi baleset –, de a halálának sem örülök. A hazai nyilvánosságban zajló vita is legföljebb annyiban foglalkoztat, hogy az egyes véleményekből kisejtem, mely kormánypárti vagy ellenzéki áramlat szólal meg bennük a nálunk szokásos szellemi árukapcsolásként. Engem valójában az egészből a drón foglalkoztat leginkább. Ez a pilóta nélküli repülő szerkezet lehetővé teszi, hogy a kiszemelt célpontot több ezer kilométernyi távolságból el lehessen találni, és ehhez elég

egy íróasztal, rajta a képernyős készülékkel és billentyűzettel, no meg egy kiképzett személy, aki kényelmes fotelben ülve egy vagy több kattintással gondoskodik arról, hogy a megadott objektum, esetleg személy valahol Szómáliában vagy Afganisztánban néhány perc múlva a levegőbe repüljön. Ehhez nem kell az ellenséget ismernie vagy gyűlölnie, buzgalmát főleg hazafias harci dalokkal fokoznia, ő maga nincs veszélyben, kivéve persze azt az esetet, ha tőle szintén több ezer kilométerre egy hasonlóan felkészült szakember őt és tartózkodási helyét veszi célba. Egy bizonyos: az „íróasztali tettes” fogalma immár szó szerintivé válik, nincs szükség lövészárkokra, megerősített településekre, kimerítő előnyomulásokra, visszavonulásokra. Csak ellenség legyen, a többi logisztika kérdése.

Ami kicsi hazánkat illeti, a politika által generált gyűlöletkultúra kísértetiesen hasonlít ehhez a drónhadviseléshez. A színhely jobbára itt is az íróasztal, a fegyver lehet egyszerű laptop, a robbanóanyag, névvel vállalt vagy névtelen, igaz vagy hazug állítás, hiteles vagy annak tűnő lejárató közokirat, szélső esetben fél- vagy egészen meztelen fénykép az ellenfélről. Ugyanígy fotelből küldhetők a célzott vírusok, barátságos meleg szobából indulhatnak csatába a hackerek, bárkit bárhonnan érhet támadás, akinek nem tetszik, forduljon a bírósághoz, az majd post festum vagy post mortem eldönti, hogy tényállítás vagy véleménynyilvánítás esete forog-e fenn. Különben a vélemény szabad, már csak ilyen a demokrácia klímaválság idején. Legföljebb a közélet levegője telik meg szén-dioxiddal, metánnal, fluorozott szénhidrogénnel, és mi magunk kapkodunk egyre sűrűbben a hiánycikké váló friss levegő után.

*

Bartók Imre 34 éves regényíró munkáit nem ismerem – az utóbbi években sajnos valamelyest meglazult a kapcsolatom az otthoni irodalmi élettel. Most azonban eljutott hozzám egy nyilatkozata, amelyben visszautasítja a Térey Jánosról elnevezett írói ösztöndíjat. Azzal érvel, hogy a juttatás körülményei nem tisztázottak és Demeter Szilárd, a PIM főigazgatója, az ösztöndíj átadója számára nem elfogadható referencia, lévén ő az áldatlan „kultúrharc” egyik fő kezdeményezője.

Mindenekelőtt megjegyzendő, hogy a napokban 45 középkorú szerzőnek megítélt ösztöndíj az eddigi legbőségesebb személyre szabott irodalmi támogatás. Összege – havi bruttó 320 ezer forint – meghaladja a Móricz Zsigmond- és az Örkény István-stipendiumét, időtartama pedig nem egy, hanem öt évre biztosít megélhetést a jutalmazottaknak. A díj kiadásának módszerét valóban lehet kifogásolni: a bírálóbizottság névsora nem nyilvános, az ajánlásra hivatott intézmények túlnyomóan a kormány oltalma alatt működnek. Kényesnek találok azt a feltételt, hogy az ösztöndíjban részesülők két év múlva beszámolni tartoznak időközben végzett munkájukról, Demeter Szilárd vétőjoga pedig szerintem abszurdum. Mégis: havi 320 ezer forint a magyar irodalom több mint hét szűk esztendejében valóságos áldás lehet annak, aki kapja. A díjazottak listája elfogadható – számos idősebb író van benne, akiknek műveit régebbiről ismerem és kedvelem. Főleg azonban minden megértésem azoké, akik a hivatalos kultúrpolitikával szembeni fenntar-

tásaik dacára elfogadták az ösztöndíjat. Isten ments, hogy ezt a döntésüket politikai vagy erkölcsi szempontból elbíráljam vagy akárcsak mérlegeljem is. Éljenek (meg) és írjanak.

Más a helyzet Bartók Imre lépésével. A tisztességnek vannak fokozatai. Az az érve, amely a juttatás körülményeire vonatkozik, természetesen megfontolandó, és a Demeter Szilárd szerepével kapcsolatos fenntartásai is érthetőek. Legfontosabb mégis nyilatkozatának az a mondata, amely a vele együtt jutalmazott Orbán János Dénesre, az Előretolt Helyőrség írócsoport vezetőjére, a kultúrharc emblemikus alakjára utal. „Lehet nézegetni a díjazottakat innen, onnan, de hát mégiscsak OJD az, aki az elvbarátaival egykét éve még más írók, többek közt a barátaim ellen uszított a pártlapban (vagyis a *Magyar Nemzet*ben és az oda beolvadt *Magyar Idők*ben – D. Gy.)” Ez az első olvasásra akár szeszélyesnek is vélhető indoklás nem másra, mint a barátokhoz való hűsége hivatkozik, amelyért érdemes odadobni öt éven át bruttó 320 ezer forintot. Megvallom, ez a személyes, régimódi gesztus tetszik nekem.

*

Mint említettem (*Mozgó Világ*, 2019. október), egy felnőttképzésre szakosodott erfurti kiadónak írok brosrúrát a Párizs környéki békeszerződésekről. Ezek főleg a francia fél által megszabott forгатókönyv szerint készültek. 1919. április közepéig a vesztes államok egyetlen diplomatáját sem hívták meg tárgyalni, s ekkor is csak azért, hogy átadják nekik az ultimátumszerű békefeltételeket. Elsőként a weimari köztársaság képviselőit szólították fel, hogy záros határidőn belül jelenjenek meg Versailles-ban a szerződéstervezet átvételére. Az Hôtel de Reservoirs-ban és a környékbeli villákban szállásolták el őket, ugyanott, ahol fél év múlva a magyarokat. A száznyolcvan főnyi küldöttséget igyekeztek teljesen elszigetelni a külvilágtól, és a Berlinnel fenntartandó távirati és telefon-összeköttetésük is akadozott. A ceremónia pedig egyre csak váratott magára, s a küldöttek megfigyeltnek, kikémleltnek érezték magukat. Végül május 7-én eléggé megviselt idegekkel és rossz előérzetekkel jelentek meg az Hôtel Trianon nagytermében, ahol a szövetséges és társult hatalmak képviselői, valamint újságírók és különleges meghívottak fogadták őket. Clemenceau rövid megnyitóbeszédében vázolta a németek háborús bűnösségét, majd megkérdezte, kíván-e még valaki hozzászólni. Gróf Brockdorff-Rantzau német külügyminiszter jelentkezett szólásra. Szemben a francia elnökkel, hosszabb szónoklatot tartott, amit még a mondatról mondatra történő tolmácsolás is lassított, így csökkentette érvelési erejét és retorikai értékét.

Ami azonban minden jelenlévőnek feltűnt: a német küldöttségvezető beszéde alatt mindvégig ülve maradt, és ezt még a németek is felrötták neki, valamint a sajtóban is minimum fauxpasként, a diplomáciai udvariasság mellőzéseként értékelték. A történészek máig vitatkoznak azon, hogy a nemesi neveltetésű Brockdorff-Rantzau valóban az elszenvedett megaláztatásért akart-e ezzel a gesztussal bosszút állni, vagy mint mások vélik, teljes idegkimerültsége folytán egyszerűen képtelen volt szólásra emelkedni. Valóban: a szertartás hazafiként és emberileg olyannyira megviselte a grófit,

hogy amikor évek múlva szélütést kapott, azt mondta: „Nem félek a haláltól, én már Versailles-ban meghaltam.” Ám ha mégis az ülő bíróság előtt álló vádlott látszatát akarta elkerülni, a gesztus így is tiszteletre méltó lett volna. Mellesleg a későbbi békefeltételeken sem változtatott az, hogy Renner osztrák kormányfő ékes franciasággal, Apponyi gróf pedig többnyelvű filippikával próbálta elkápráztatni a győzteseket. Vannak olyan helyzetek, amelyekben a tiszteletlenség vigaszát megengedhetjük magunknak.

Hargitai Miklós

Azt írja az olvasó

Minden újságírónak van kedvenc olvasói levele. Nekem is, jó tizenöt éve kaptam, a népszabadságos években, de mostanában nincs olyan hét, hogy eszembe ne jutna. Erről természetesen nem a feladó tehet, hanem az idő, amelyben élünk. Voltaképp a kedves olvasó éleslátását dicséri, hogy ő már másfél évtizede megsejtett valamit a mából. Mielőtt ismertetem az igen rövid olvasói levelet, sok minden másról is mesélek.

Az újságíró és a közönség kapcsolata olyan szelete a médiában dolgozók munkájának, amelyről ritkán esik szó. Pedig akadnak szép történetek. Hogy mást ne mondjak, a *Népszabadság* bezárásának napjaiban számolatlanul kaptam a leveleket és a telefonhívásokat olyan emberektől, akiknek addig a létezéséről sem tudtam. Akkor viszont kiderült: személyes veszteségként élik meg, hogy kedvenc lapjuk kedvelt szerzői, akik addig hozzátartoztak a mindennapjaikat komfortossá tevő szellemi ökoszisztémához, a továbbiakban nem lesznek velük. Én addig nem néztem ilyen szemmel a saját tevékenységemet, a közönséggel való kapcsolattartásom leginkább a hol gyalázkodó, hol – ritkábban – dicsérő, hol pedig információkat közlő, legtöbbször feladó nélküli üzenetek fogadására korlátozódott. A fent említett levél, illetve benne az örökbecsű mondat is névtelen szerzőtől érkezett. Olyan tömör és sokrétegű, akár egy Ady-verssor. Benne van egy egész korszak – nem csak a tizenöt évvel ezelőtti, a mostani is –, az alul és felül lévő viszonyrendszere, a hatalom és a nyilvánosság, a tartalomgyártók és a befogadók korrelációja, meg még annyi minden, amit behallunk/beleolvasunk. Sajnos az alkotóval nem tudtam kontaktusba kerülni, és őszintén szólva azt is kevéssé tartom valószínűnek, hogy rendszeres olvasója lenne a *Mozgó Világnak*. Ha mégis, akkor ezúton szeretném jelezni neki, hogy a mag, amit elszórt, termékeny talajra hullott. Merthogy minden betűvető erre vágyik: hogy a gondolatai tovább éljenek, túléljék esetleg őt magát is, megtermékenyítsék más emberek gondolkodását, segítsenek a világ megértésében, rejtett összefüggéseket láttassanak. Én ezt mind megkaptam attól az egy mondattól. Az ismeretlen mester nem dolgozott hiába.

Most azonban elsősorban arról szeretnék beszélni, ami miatt a már-már közmondáserejű népi bölcsesség visszatérően eszembe jut. Természetesen a sajtóról és a média működésének friss turbulenciáiról van szó. Két egykori népszabadságos – a közelmúltig a *168 Óránál* dolgozó – kolléga, egy szakújságíró és egy szerkesztő is hírhamisítás gyanújába keveredett a minap, amiről volt alkalmam polémiát folytatni az ellenoldali sajtóban dolgozó munkatársakkal. Egyikük, Ágoston Zoltán részletes Facebook-bejegyzése előzőleg, mondjuk úgy, erősen árnyalta az eleinte szimpla sajtóműhibának tűnő esetet. Akik esetleg kimaradtak belőle: a *168 Óra* online verziója leadott egy riportot a miskolci kórházból, ahol állítólag kéretlen, ám etnikai színezetű sterilizációs műtétet hajtottak végre egy roma hölgyön, amit a kórház hazugságnak nevezett, mire a hetilap főszerkesztője, elismerve úgymond a vétéséget, eltávolíttatta az inkriminált cikket, minek következtében az érintett újságírók felhagytak a *168 Óránál* történő munkavégzéssel. Az ügy minden elemében ritkaság: unikális a téma, az álláspontok kibékíthetetlen ellentéte, a részletes dokumentáltság, a főszerkesztő radikális közbeavatkozása és a sztori utóélete is. Abban a pillanatban, amikor mindezt megpróbálom naplóbejegyzéssé formálni, ember legyen a talpán, aki a rendelkezésre álló publikus információk alapján üzembiztosan el tudja dönteni, hogy mi történt. Én magam inkább a szubjektum felől közelítettem, azt a magánvéleményt osztva meg a jobbra író szaktársakkal, hogy a szerkesztő és a szerző is a *Népszabadságnál* nőtt fel, ahol az álhírgyártás és a sajtópervesztés nem volt a szocializáció része, emiatt tehát abból indulnék ki (ez csak vélelem, nem állítás), hogy alapvető sajtószakmai hibát nem vétettek. Amire természetesen megkaptam, hogy ahol az ominózus Teller-levél belefért, ott ne legyünk olyan nagyra a pedigrével.

Nos, halotról vagy jót, vagy semmit – nem Teller Edére, hanem a *Népszabadságra* értem –, mindenesetre, ha a 2016 októberéig létező napilap tisztességével szemben egy olyan 2003. szeptemberi eset hozható föl ultima ratióként, amelynek ráadásul a maga idejében nagyon súlyos személyi és szervezeti konzekvenciái voltak, akkor hadd maradjak büszke az ottani normákra. Válaszoltam, és nem voltam rest megjegyezni azt sem, hogy 2018-ban 109 helyreigazítási pert bukott a kormánymédia (2019-es adat még nem áll rendelkezésre). Egyben fölidéztem egy szintén mostanában történt skandalumot, amikor az MTI, vagyis a közpénzmilliárdokból üzemelő nemzeti hírügynökség híre szerint egy egyházi elöljáró azzal vádolta meg a Helsinki Bizottságot, hogy gyufásdobozokban szállít csótányokat a börtönökbe, így segíti az elítélteket a kártérítések kieszközlésében. Itt utóbb az derült ki, hogy a lelkész még csak hasonlót sem állított (a szóban forgó MTI-anyagot mindenesetre elmentettem az utókornak; tankönyvi példának jó lesz). A nyugalmazott püspök mindenesetre helyreigazítást kért, a Helsinki Bizottság perel, az igazságot pedig majd megtudjuk (vagy nem).

Turbulenciákat emlegettem, merthogy nem csak ez a két eset van, hanem számos, már-már számtalan. Nagy erők dolgoznak azon, hogy a sajtó minél inkább hitelvesztetté váljon; én még azt is meg merném kockáztatni, hogy

ha a sötét oldal – döntse el ki-ki tetszése szerint, hogy melyik az – rendszeresen lebukik is, az még mindig nem túl nagy ár azért, hogy a közönség a zsigeri ösztönökre ható, „ismét rabolt a migráns” típusú közléseken kívül lehetőség szerint mindent kételkedve fogadjon, vagy elengedjen a füle mellett. Egy olyan közegben, amelyben már senki sem hisz el semmit, fölértékelődnek a saját hangú megszólalások. Konkrét példát idézve, ég és föld a különbség aközött, hogy a főpolgármesterről valakik valamit mondanak, vagy ő maga mond valamit élőben, kamerák és mikrofonok előtt. Karácsony Gergely látszólag egy gondosan fölállított csapdába sétált be, amikor bement a közmédia stúdiójába interjút adni: mint láttuk, az volt a szerkesztői (?) koncepció, hogy megalázott, hitelvesztett politikai hullaként fog onnan kikullogni. A mindannyiunk adójából működő médiagólem mindent meg is tett azért, hogy így legyen – az, hogy végül másként alakult, és nemhogy az erkölcsi, de a kommunikációs babért is Karácsony aratta le, a legkevésbé sem az elvileg a sokszínű és pártatlan köztájékoztatásra fölesküdtött sajtókatonákon múltott.

Arra viszont mindenképpen jó volt a médiatörténeti jelentőségű interjú, hogy megtudjuk: képesek ők így is kérdezni – kíváncsian várom, mikor csilantják meg ezt a képességet mondjuk Orbán Viktorral az Orbán család vagyonosodása, Rogán Antallal a volt feleségének kilapátolt állami pénzek, netán Mészáros Lőrincsel a Mészáros és Orbán családok egymásba fonódó üzleti érdekeltségei tárgykörében. Abszurd a föltételezés? Tessenek utánanézni, mit ír elő a Közzolgálati Kódexnek nevezett szabálygyűjtemény. A ma még sajnos nem törvényi szintű, de így is kötelező érvényű szabálykönyv szerint a közmédiának nem az a feladata, hogy véleményt alkosson helyettünk bármiről, hanem az, hogy semleges nézőpontból ellásson minket minden olyan releváns információval (érveket ütköztetve, különböző álláspontokat bemutatva, vitahelyzeteket teremtve), amelynek alapján mi magunk ki tudjuk alakítani a véleményünket. Releváns információ, hogy mennyivel lett gazdagabb a miniszterelnök családja 2010 óta, és hogy a gazdagodásnak milyen mértékben volt a forrása a közvagyon? Érdekli az embereket? Fontos lenne tudnunk ahhoz, hogy megalapozottan hozhassunk politikai döntéseket? Kíváncsi lenne a közönség egy ilyen műsorra? Biztosítottak egy ilyen műsor elkészítésének technikai és pénzügyi feltételei a közmédiánál? Van bármi elfogadható ok rá, hogy ezt a műsort még nem láttuk?

A válasz az utolsó kérdésre nyilvánvalóan az, hogy nem, én mégis biztos vagyok benne, hogy 2022 májusáig ilyen vagy hasonló műsorszámot nem fog leadni a köztvé. Simán lehet persze, hogy mindezt csak az elfogultság mondatja velem, ami egy újságírótól nem korrekt hozzáállás. Ezért is veszem elő sokszor az elmém kredencéből az anonim olvasómtól ajándékba kapott szentenciát, hátha inkább neki van igaza: „Ne prejudikáljunk, várjuk meg, mit hazudnak!”

Az erdélyi maffia

Hosszú évekig nyöggük még, azt hiszem, az idei Térey-ösztöndíj körüli vitát. Január elején jelentették be: a „középnemzedékhez” tartozó negyvenöt író, költő kap legalább kétéves, öt évre hosszabbítható, magyarországi léptékkal mérve jelentős támogatást. A Térey-listán felbukkantak a kormány emberei, olyanok, akik politikailag nem tagozódtak be, és olyanok is, akik nyíltan szembefordultak eddig a kormánnyal. Mivel évek óta nincs, illetve alig van ellenzékiek számára (vagy a kurzusba be nem tagozódók számára) hozzáférhető forrás, mivel a magyar írók zöme rendszeres jövedelem nélkül rendkívül nehéz anyagi körülmények között él, az ösztöndíj példátlan segítségnek és lehetőségnek tűnhet. Feltéve, ha nem veszünk tudomást azokról a méltatlan, heves vitákról, támadásokról, amelyek a kultúrpolitikában folynak, vagyis a hivatalos, elitcserével fenyegető propaganda megnevezésével: a kultúrkampfról. Ha viszont ezt az elitcserét célzó stratégiát komolyan vesszük (és miért ne vennénk), akkor a Térey-ösztöndíj legalább akkora fenyegetés, mint amekkora lehetőségnek tűnik.

84

Sokan sok szempontot felvetettek: azt, hogy a pályázat nem is volt pályázat (hiszen a jelöltek nem nyújtottak be pályázatot, sokan azt sem tudták, hogy a szakmai szervezetek jelölték őket), hogy sokáig nem volt ismert, ki és milyen szempontok alapján dönt a díjazottokról, hogy ugyanazon a listán kaptak helyet elismert írók, költők és dilettánsok. Arról, hogy a pályázat hogyan illeszkedik be a Petőfi Irodalmi Múzeum eddigi működésébe, a kurzus „irodalompolitikájába”, kevesebb szó esett. Talán azért, mert a teljes, több éve tartó folyamatot az írószervezetek megszüntetésétől, ellehetetlenítésétől, a magyar sajtó leépítésétől, az írók, szerkesztők, kritikusok marginalizálásán át az értelmiség általános megbélyegzéséig nem is látják át. Túl sok a feldolgozandó trauma, információ, túl sok az olyan konfliktus, amelyet fel kellene vállalni, amibe bele kellene menni. A deklarált cél a nemzetállami kultúra felfrissítése, megújítása, az új elit kialakítása, helyzetbe hozása. Ez pedig már túl elvont és ugyanakkor riasztó is ahhoz, hogy valaki azt firtassa, a nagyképbe hogyan illeszkedik bele a Térey-ösztöndíj. Hogy azt feszegesse, miért kelti ez a díj az irodalmi elitek megbékélésének illúzióját, holott valójában épp az ellenkezője zajlik: a kurzust eddig kritizálók vagy a kurzustól magukat távol tartók hiteltelenítése, megvásárlása, megfélemlítése folyik.

Ha igazi, szabad, tartalmas vita bontakozna ki a Térey-ösztöndíjről (és a mögötte álló irodalompolitikáról, politikáról, hatalomról), a magyar közélet egyik legfontosabb dialógusa indulna el, amely önreflexióra kényszeríthetné a hatalmat és az ellenzéket egyaránt. Ehhez azonban számos olyan, nehezen kezelhető kérdésről kellene nyíltan beszélni, amelyhez sem elég ismeretük, sem elég elszántságuk nincs a résztvevőknek. Szóba kellene hozni például a magyar irodalmat művelők egzisztenciális kiszolgáltatottságát is.

Nincs erő, akarat és tudás a tiszta beszédhez. Azonnal beindult az öncenzúra. „Ne hagyjuk, hogy a hatalom egymással szembefordítson bennünket”

– lehetett hallani többektől ezekben a hetekben. „Őrizzük meg a méltóságunkat” – javasolták mások. Egy olyan országban hangzottak el ezek az intelmek, amelyben a társadalom folyamatos megosztása és szembeállítása, a méltóság megvonása kormányzati cél.

A negyvenöt író többsége elfogadta a havi támogatást. Január végéig öten mondtak nemet: köztük először Bartók Imre és Csehy Zoltán. Lemondó nyilatkozatuk felért egy kiáltvánnyal. Bartók Imre arra kérte író társait, „ne tegyenek úgy”, mintha a Térey-ösztöndíj mögött lévő problémák, dilemmák, kifogások nem léteznének. Csehy Zoltán elutasította a dilettantizmust, az ösztöndíjszerződés diktálta függőségi viszonyt. És kisebbségiként azt a nyomást, amit a (politikai) többség ezzel a támogatással gyakorol rá. Csehy szlovákiai magyarként tiltakozott, és így mutatott rá a nemzetállami irodalompolitika csapdáira.

Arról, hogy az „erdélyi, illetve határon túli maffia” megszállta a magyar irodalmi, színházi és úgy általában a teljes magyar kulturális életet, sokszor szó esik a felszínes, ám indulatokkal teli vitákban. A számok és a nevek szintjén tényleg azt látni, hogy az erdélyiek aránya a különböző kuratóriumokban, intézményekben, döntési fórumokon – és igen, a Térey-ösztöndíj díjazottjainak listáján is – magas. Ez a felülreprezentáció illeszkedik abba a képbe, hogy a magyar kormány kedvez az erdélyieknek. „Megvásárolta” őket a könnyített kettős állampolgársággal, az emelt összegű erdélyi támogatásokkal, befektetésekkel. És ennek a tranzakciónak a része az is, hogy az új elit kedvezményezettjei között is több az erdélyi. És minél több az erdélyi, annál erősebb az erdélyi hálózat. Egymást segítő, egymást helyzetbe hozó emberek szövetségét látjuk. A hálózati logika valóban ezt diktálja.

Ez a véd- és dacszövetség, a beépülés, a klientúra építése követhető, tetten érhető. Egyvalami hiányzik a rendszerből, ebből a képletből: Erdély. És Erdély hiányát nem érzékeli az, nem is érti az, aki a nemzetállam felől közelít, aki a nemzetállamban él. Ebben az Erdély-vakságban szenvednek a kormánypártiak és az ellenzékiek egyaránt. Ha csak az utóbbi évek irodalmi, irodalompolitikai folyamatait tekintjük, azt látjuk, hogy Erdély ebben a túlfinanszírozott, protekcionista rendszerben megfakult, sematikussá vált. Az erdélytelenítés első korszaka az irodalmi kultuszok versenyeztetése volt. A Wass-kultusz kormányzati felvállalásával, támogatásával kezdődött, a Nyiró-kultusz kiépítésével folytatódott. Amellyel párhuzamosan eltűnt számos, korábban Magyarországon is ismert erdélyi életmű: a kortárs magyar irodalomból Sütő Andrásé a leglátványosabban. Ma már alig említik a rendszerváltás emblematikus figuráját, a fekete március hősét és áldozatát.

A második fázisban a kortárs erdélyi/székely irodalom imitálása következett – jelentős kormányzati tőkebefektetéssel. Nem lapokban, irodalmi körökkel, irodalmi „élettel”. Hanem cégekkel, alapítványokkal, társulásokkal: bármivel, amibe pénz fektethető be, ami pályáz és elszámol. Ami az irodalmat üzleti vállalkozásként működteti. A csíki sör mellett megjelent a piacon a székely regény, a vers, a kispróza, a „székely punk irodalom”. A brand sokkal inkább a „székely”, mintsem az „erdélyi” volt ebben az időszakban, a tízes évek második felében. Egyrészt azért, mert a hálózatépítés a Székelyföldön (illetve a székelyföldiek részvételével Kolozsváron) működött hatékonyan. Másrészt azért, mert

az „erdélyiség” kevésbé fért bele a nemzetállami logikába, kevésbé volt értékesíthető ezen a nemzeti kulturális piacon, mint a „székelység”. Székelyföldről ugyanúgy kezdtek el beszélni, gondolkodni, Székelyföldet ugyanúgy kezdték el képviselni, mint a nemzetállam egy még megmenthető részét, kiemelt terét. Azt a vidéket, ahol a „többszámú magyarok” élnek, ami még vagy már megint „igazi”. És miután a „székely” mint irodalmi brand megerősödött, a „székely irodalom” mint irodalmi vállalkozás jövedelmezőnek, pontosabban támogatásra érdemesnek bizonyult, eljött a pillanat, hogy a teljes magyar irodalmat a Székelyföldön már kipróbált modell szerint szervezzék újjá. Ez a Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft. létrejöttének, majd a Petőfi Irodalmi Múzeum átszervezésének időszakára esik. Ma már a PIM pont úgy működik, akár egy székelyföldi „irodalmi” kocsmában, amelyben az számít, ki kinek a barátja, ki kinek fizet egy sört, és ki kivel megy ki verekedni aóra. Informális, külön alkukon alapuló rendszer jött létre, amelynek célja a bevételmaximalizálás, és ami akkor sikeres, ha minden szellemi, kreatív energiáját a profitot hozó brandépítésnek rendeli alá. Körülbelül ennyit jelent ma az „erdélyiség”, illetve a „székelység”, és ennyire „erdélyi” a közforrásokat leszívó erdélyi maffia.

És mi történt mindeközben a magyar hatalmi struktúrákba be nem tagozódó erdélyi magyar kultúrával? Ugyanaz, mint a magyarországgal. Aki nem akart részt venni a kultuszépítésben, a sematizálásban, aki túl autonóm ahhoz, hogy bármilyen közös brandet átvegyen, aki nem követi a nemzetállami logikát, aki több nyelven és regiszteren beszél, aki nem veti magát alá a kontrollnak és a hierarchiának, aki ellenáll, az marginalizált lesz. Kimarad a lexikonokból, lemarad az ösztöndíjlistákról, visszamondják a felkérését, kivágják a műsorból. És ugyanúgy, mint a magyarországi ellenkultúra, külföldre kényszerül, vagy legalábbis arra, hogy ne magyarul, ne csak magyarul szóljon, ne csak a magyar közönségnek. Erdélyben ez könnyebb: a román színházak, kiadók, lapok barátságosak, megértők. Mindenki érzékeli, hogy milyen harc folyik a magyar frontvonalon. Szerencsésebb pillanatokban inspiratívnak tűnik ez a helyzet, mert meg lehet tapasztalni, hogy van élet a hatalmi logikán túl. Kevésbé szerencsés pillanatokban bénítónak és fullasztónak tűnik, mert erdélyiként könnyű megbélyegzetté, gyanússá válni.

Mindeközben az ember kénytelen azzal szembesülni, hogyan házalnak székely, erdélyi mimikrival a hatalom emberei. Hogyan szidalmazták az erdélyi maffiát a kétségbeesett, kiábrándult ellenzékiek. Hiába tudja, milyen messze van mindentől Erdély. Tehetetlen. Ezekben a vitákban, helyzetekben Erdély csupán ürügy, alibi vagy szitokszó. Mi az, ami menthető? Semmi. Erdélyt nem kell megmenteni, mert ez a korrupciós folyamat, a kultúrájának ez a devalválódása Erdélyt nem érinti. Ez a kultúravesztésre és kulturális vesztegetésre épülő rendszer összeomlik majd, és maga alá temeti a saját közhelyeit, a klientúráját. Ha van tanulsága az elmúlt évek székelyföldi irodalmi kocsmabizniszeknek, akkor az az, hogy ezek rövid életű, kis tartamú kis seftelések. Amelyeket elvisz majd az átláthatatlanság, a dilettantizmus, a szabálytalankodás és a tartalmatlanság. Addig pedig állni kell a sarat, és állhatatosan ismételtetni „kívülről”, „kisebbségiként”, hogy ez a (nemzetállami) rendszer nem elfogadható. Nem sértheti a szellemi autonómiát. Az integritást.

Akárhány milliárdból, akármilyen ösztöndíjjal sem vehetik meg Erdélyt.

A Trianon-diskurzus kollaterális sérültjei

Sejtem, hogy ez az év Trianon jegyében telik el.

Fogalmam sincs arról, hogy a történészek mi újat tudnak mondani róla. A legfontosabbat mindenki tisztázta: a vesztesnek bűnhődnie kellett, ezáltal azonban a bűnhődésnek nem volt határa. Életemben nem találkoztam egyetlen emberrel sem, aki a trianoni békét igazságosnak találta volna. Napjaink Trianon-vitája nem is az igazságosságról szól, hanem az előzményekről és a következményekről. Trianon lett a múltba bezárt jövő, ebben teljesül ki a magyar trauma. A magyar szellemi élet abszurduma a temetetlen múlt, mivel nincs elég erő és akarat, hogy méltósággal temessük el a múltat. Minél harciasabb cikket olvasok Trianonról, annál jobban kiérződik belőle a nemzeti dekadencia.

Pár évvel ezelőtt éppen a *Temetetlen múltunk* című regényem írása közben az újvidéki *Matica srpska* olvasótermében a korabeli újságokat lapozgattam. Nem a politikai konklúziók érdekeltek – ezeket az emlékezetpolitika széljárása újra meg újra átértelmezi, vagyis ahány politika küzd egymással a közéletben, annyi Trianon-kép születik – hanem hogy kifürkésszek valamit annak a kornak az átlagemberéről.

Nem kívántam mazochista módon nyalogatni a sebeket, ezért nem az átpolitizált Trianon-trauma foglalkoztatott, hanem – a lehetetlenre vállalkozva – az emberek lelkiállapota. Íróként a *condition humaine* csábított, amely újabban az uralkodó irodalmi kánonok szerint elavult dolog, mert a sorsok szétporladtak, többé nincsenek sorsok, csak töredékek. A kallódó sorsok nyomába szegődve nem vagyok kíváncsi arra, hogy mit mondtak és mondanak a politikusok meg az ideológusok, sokkal inkább arra, hogy mit érzett az utcám népe, amikor hallotta azt a katonadalt, hogy „*Boszniának hegyei, / A fekete kövei / Az magyar királyé. / Mégis az a Szerbia, / Az a kutya Szerbia / El akarja venni*”. Mire gondolt a nagyapám Szenttamáson 1914-ben? Mire gondolt a szerb szomszédjával találkozáskor? Voltak-e titkos aggályai, fenntartásai, amikről nem mert beszélni, nehogy rossz magyarnak nevezzék? Mit gondolt a trianoni békepaktum után a poszttrianoni nemzedék tagjaként a nagyapám, aki arra kényszerült, hogy újrakezdje az életét? Miközben Magyarországon azt harsogták, hogy „nem, nem, soha!”, ő új nyelvvvel, új szokásokkal, másféle modorral szembesült. Gondolt-e arra, hogy a magyar urak végzetesen utat tévesztettek, vagy csak az járt az eszében, amit a hivatalos propaganda szuggerált, hogy az egész világ a magyarok ellen van? Mit gondolhatott az átlagos magyar ember egy elhagyatott bácskai faluban? A békekötés után ugyanis Budapesten gyászolták a veszteséget és szónokoltak, Szenttamáson pedig dadogva tanulták az új nyelvet, amelyet rájuk kényszer-

rítettek. Sajnos, ezekről a hétköznapokról nem találtam hiteles személyes dokumentumokat.

Emlékezni kell rájuk, de hogyan és miért? A magyar közéletben két egymással szemben álló felfogás él. Az egyik szerint legjobb lenne megfedkezni Trianonról, mert a történeteket, az igazságtalan békét úgysem lehet jóvátenni, ezért a Trianon-diskurzus előbb vagy utóbb öncélú nacionalizmusba torkollik. A másik pedig annyira azonosítja magát a békekötés tragikumával, hogy képviselői lassan-lassan trianoni ámokfutókká válnak. Nem erre a vitára utalok, de nem is a szélsőségesekre, a Trianont politikai kitzúzóként használó demagógokra, akikről Németh László még idejében megállapította, hogy kard nélküli kardcsörtetők. Nem rájuk, hanem a Trianon-diskurzus kollaterális sérültjeire gondolok.

Kik azok?

A késő őszi napokban Budapesten jártam, s egy alkalommal A pontról B pontra kellett volna eljutnom. A budapesti városi közlekedés nagy tisztelője vagyok, élvezem, hogy az internet segítségével megtaláljam a megfelelő közlekedési eszközöket és útirányokat. Ezúttal azonban csődöt mondtam, s kénytelen voltam taxit rendelni. A sofőr rendes volt, vezetés közben szívesen elbeszélgetett velem. Kiderült, hogy nem heves kormánypárti, de nem is meggyőződéses ellenzéki. Inkább tépelődő, helyét kereső, jó szándékú, tanácstalan ember. A célhoz érve kikapcsolta a taxiórát, és felém fordulva feltette a kérdést: Mivel Újvidékről jött, csak ezt szeretném kérdezni, hogy visszanyerjük-e valaha azt a várost? Látva ártatlan tekintetét, megsajnáltam, és a lehető legdiplomatusabban elmagyaráztam neki, hogy erre nincs többé remény. Gondterhelten bólogatott. Nem ellenkezett, de látszott rajta, hogy rosszul esett neki a válaszom. Bizonyára igaza van az úrnak, de mégis nagyon nehéz ezt elfogadni, mondta.

Mindezt nem említeném, ha az utóbbi években nem találkoztam volna Trianon effajta kollaterális sérültjeivel a Vajdaságban is. Ezek az életérzések a jugoszláviai háborúk után egyre gyakrabban feltűnnek a Vajdaságban. Nem fűtik őket irredenta ambíciók, nem a gyűlölködők hangját hallom vissza, hanem a reménytelenekét, s ez éppen akkor erősödött fel, amikor a közélet prominens képviselői mind hangosabban szónokolnak a nemzeti egységről, ám nem akarnak tudni arról, hogy a peremvidéken, a kisebbségben az erősen centralizált, homogén nemzeteszme megfelelési válságot idéz elő, ennél fogva a Trianon-narratívát hallva végzetes pesszimizmus keríti őket hatalmába. Ezt a nemzeti melankóliát érzékelve, az első poszttrianoni nemzedék szívóssággal párosult drámai helytállására gondolok, amelyről a Trianon-biznisz függvényében tevékenykedő üzletmagyarok (Németh László kifejezése) nem vesznek tudomást. Ha így haladunk, akkor lassan-lassan egy Trianon-rockopera szenvelgő statisztái leszünk.

Ennél többet érdemelne az első szívós poszttrianoni nemzedék, amely nem vész el a „Trianon-dekadenciában”, nem ragadta magával a szenvedéstörténeti eposz és pátosz, hanem elsősorban az alapozás foglalkoztatta, vagyis az, hogy elviselhetetlen és lehetetlen körülmények között miként eresszenek mély és erős gyökeret, hogyan váljanak versenyképes kisebbségi

polgárokká. Lehet, hogy akkor született meg az a kisebbségi krédó, hogy a kisebbségi embernek kétszer annyit kell teljesítenie, hogy egyenrangú legyen saját államának többségi polgáraival, de az anyaországiakkal is. Mert a kisebbségi itt is, ott is kisebbségi.

Az akkori idők vajdasági magyar közhangulatáról nem kis tanulsággal olvasom ifjabb Dévavári Zoltán remek, az „új otthonteremtés” energiáját feltáró, *Új partok felé* című könyvét, amelyből kiderül, hogy a szabadkai *Bácsmezei Napló* című napilap színvonalas vitáiban olyan kérdések merültek fel, amelyekre ma sincs következetes válasz. Valódi viták zajlottak. Fájdalommal gondolok arra, hogy az alapozó nagyapák racionálisabbak és szívósabbak voltak. A jelenlegi kisebbségi közélet távolról sem olyan sokszínű, mint az „új otthonteremtés” idejében. Volt benne méltóságtudat, és vállalták a hiteles párbeszédet. Legjobban a saját erejükben bíztak, nem voltak az anyaországi „hírmondók” tapsoncai. Igaz, ehhez olyan színvonalas napilap kellett, mint amilyen a Bácsmezei Napló volt. Hogy napjainkban miért nincs ilyen párbeszéd, miért nincs olyan színvonalas napilap, azon érdemes elgondolkodni.

A *Bácsmezei Napló* természetesen nem számított kivételnek. Hunyady Sándor – olvasom a *Családi album* című önéletrajzi regényében – a trianoni békekötés után visszatér szülővárosába, Kolozsvárra, ahová már bevonultak a románok, tehát világos volt előtte, hogy kisebbségbe kerülnek. És mivel találkozott? Pezsgő közélettel, gazdag színházi élettel, a nagy példányszámú újságok színvonalas cikkeivel. „Bőség és szellemi föllendülés volt, a magyar kisebbség minden kulturális és gazdasági megmozdulása fölött valami tiszta komolyság lebegett. Méhmunka folyt, mézgyűjtés.”

Mindezek után elégedetten veszem a kezembe Hunyady Sándor *Feketeszárú cseresznye* című darabját. A kolozsvári születésű író drámájának helyszíne Bácska. Felfigyeltem benne azokra a „titkokra”, amelyeket a *Matica srpska* könyvtárában kerestem. A cselekmény a Nagy Háború végén játszódik, felvonulnak a jellemes magyarok és szerbek, de velük együtt a hasonlesők, a képmutatók is. Hunyadi Sándor Irina személyével megalkotta a szerb drámairodalomban is ritkaságszámba menő szépséges szerb hősnőt, akiben több volt a nemzeti büszkeség, mint a nagyszerb demagógokban, de erkölcsi érzéke a büszkeségénél is nagyobb és tisztább volt. Ez már dráma, és nem propaganda. Megjelenik a magyar főbíró is, aki a többségbe került nemzet előtt példát mutatott a másság megbecsülésében és erkölcsi tartásban. Nagyon sajnálom, hogy ezt a drámát nem a vajdasági magyar és szerb színházak mutatták be, de amint olvasom, Szócs Artur rendezésében nagy sikerrel vitte színre a miskolci Nemzeti Színház. Sajnos, Miskolc messze van, s nem tekinthetem meg az előadást, de nagy kár, hogy a budapesti József Attila színházi vendégszereplése után ez az előadás nem jutott el a Vajdaságba. Bizonyára a magyar és a szerb nézők is döbbenet távoztak volna az előadásról, és igazi Trianon-katarzisznak lettek volna részesei. Sokkal nagyobb hatású lett volna, mint a sokmilliós támogatást élvező Mága Zoltán vendégszereplése, aki többek között ügybuzgón húzta a nótát a kisebbségi pártvezetők fülébe.

A nemzet melege s a tények hidege

Semmi nem lehet annyira nem igaz, hogy ne lehessen tömeglélektanilag funkcionális. Ha pedig egy funkcióhoz nincs is más, ami funkcionális, akkor tömeglélektanilag csak az működik, ami nem igaz. Ha pedig ez a dolog veszélyesen nem igaz, akkor tömeglélektani veszélyhelyzettel állunk szemben.

És állunk.

A tömeglélektani funkció: legyen alapja az életünket keretező államhoz és állampolgári közösséghez való kötődéshez: tudjuk, miért a miénk. Mitől vagyunk mi? Miért vagyunk éppen így együtt? Miért éppen ott vannak a mi államunk és állampolgári közösségünk határai, ahol? Mitől helyes vagy helytelen, hogy ezek a határok ott vannak, ahol? Mi adja országunk és állampolgári közösségünk létjogát? Van-e valamilyen érték, szempont, tartalom, ami megmagyarázza, miért alkotunk mi, Magyarország (vagy bármely ország) polgárai egy egységet.

Bárhogy variáljuk ezt a kérdést, nem ismerünk más hatékony választ, mint a nemzetet. Nincs más, kevésbé veszélyes válasz.

A feudális-patrimoniális világ válaszlai érvényüket veszítették, amikor a politikai közösség kiterjedt a társadalmak egészére. Akkor született meg a mai fogalmaink szerinti nemzet, akkor kötődött hozzá fogalmilag az állam, és ennek a kötődésnek azóta sincs megközelítőleg ekkora érzelmi kötőerővel bíró alternatívája. Miközben valósága sincs. Sohasem

volt, és egyre kevésbé van, miután a nemzetek alkotóelemei, az emberek, egyre gyorsabb és egyre nagyobb mértékű mozgásban vannak, a határok pedig nem mozognak velük.

Azok a politikai tényezők, amelyek tekintettel vannak a tényekre, az említett tömeglélektani igényt nem tudják kielégíteni, és nem tudják a kielégítetlen tömeget érzelmileg kellő szorossággal magunkhoz kötni. Ezt olyan nemzetközpontú elméletekkel lehet megtenni, amelyek a tömeglélektani szempontból alkalmatlan tényeket alkalmas fikciókkal helyettesítik. Ilyen műként üdvözölte a nemzetközpontúság nemzetközi szellemi és politikai közössége azt a művet, amely 2018-ban New Yorkban jelent meg, elnyerte az USA-ban az Év Konzervatív Könyve díjat, és a Századvég iziben kiadta magyarul is (Yoram Hazony: *A nacionalizmus erénye*, Századvég Kiadó, 2019, 224 o.).

Az (egyébiránt kétes minőségű) fordítás erénye, hogy nacionalizmusnak fordítja azt, ami az. Amit mindenhol így neveznek, csak nálunk szokták nemzetinek becézni. Iránymutatónak szánt könyvről lévén szó, ez egyben előre is jelezheti, hogy a nacionalizmus fogalma rehabilitálásra kerül, alkalmas lesz arra, hogy így nevezze meg magát az eddigi önmeghatározása szerint nemzeti politikai tábor. Ezzel végleg kikerül a forgalomból az az Illyés Gyula általi mesterkélt megkülönböztetés, miszerint „nemzeti az, aki jogot véd, nacionalista az, aki jogot sért”. (Ez

a megkülönböztetés azért mesterkélte, mert nemzeti alapon a jogsértő nacionalista is védi a jogot. A nacionalista jogvédelem fölött csak a jogszórtak nemzeti hovatarozásától független jogvédelem emelkedik, azt pedig nincs ok nemzetinek nevezni.)

A mű alaptézise, amelyből minden további következik, az, hogy kizárólag két ellentétes elv létezik, amely a földi világ politikai rendjét meghatározhatja: a nacionalizmus és az imperializmus. Harmadik lehetőség nincs. A nacionalizmus elve szerint az embereknek egymástól teljesen független, egymás életébe be nem avatkozó, államuk rendjét a maguk módján, külső befolyás nélkül kialakító nemzetállamokban kell élniük. Az imperializmus pedig birodalmi elv, amely valamilyen egyetemesnek kikiáltott értékrend alá kényszeríti a nemzeteket, és uralkodik rajtuk.

Az univerzalizmus és az imperializmus egy és ugyanaz, minden univerzálisnak mondott elv, érték imperialista diktátum.

Az 1964-ben született izraeli Hazony neve (az Arcanum keresője szerint) húsz évvel ezelőtt bukkant fel először a magyar médiában. A nemzetstratégia megalapozásáról írt dolgozatában hivatkozott a Tőkés László köréhez tartozó Borbély Imre, az RMDSZ legnacionalistább szárnyának egykori vezetője a jeruzsálemi nemzetstratégiai központ (Shallem Center) alapítójának, Benjamin Netanjahu bizalmas tanácsadójának és szerzőtársának a megállapítására, miszerint az izraeli fiatalok „univerzalista szellemben nevelt generációja” már „nem tudja, hogy a zsidó államnak miért is kell léteznie, leginkább konfliktusforrást lát benne” (*Valóság*, 1999/1.).

És valóban, ez a probléma lényege, amelyről fentebb beszéltünk. Vagy nacionalista szellemben szocializáljuk az ifjúságot, vagy nem fogja tudni, mert mi sem tudjuk, hogy miért kell az országunknak léteznie.

Hazony elmélete szerint az „amerikai világregend” bevezetésének kísérlete és az Európai Unió napjaink imperialista, birodalmi projektjei, melyek célja „a döntéshozatal elvétele a független nemzeti kormányoktól, s átadása a nemzetközi kormányoknak és testületeknek”. Az EU-val „a birodalmi múlt tért vissza Európába”. Az EU kormánya birodalmi kormány, amely lényegében tetszése szerint veheti át a döntési jogosítványokat a nemzeti kormányoktól. „Nincs egyéb akadály a nemzeti tagállamok autoritásának folyamatos csökkentése előtt, mint ugyanezen hivatalnokok önmérséklete”, amelynek azonban nyoma sincs. Az EU-nak „erős központi kormánya van, amelynek irányelvei az európai nemzetek és az egyes tagok számára kötelező érvényűek”.

Az az Európai Bizottság lenne ez az erős birodalmi kormány, amely semmilyen döntési jogosítványt nem vehet át senkitől, mivel ilyen jogosítványai nincsenek. A tagállamok által jelölt és a tagállamok küldöttei által megválasztott tagokból és vezetőből álló kormánynak döntéselőkészítő feladata van. A tagállamok megválasztott vezetőiből álló Európai Tanácsnak és a tagállamok polgárai által megválasztott képviselőkből álló Európai Parlamentnek vannak döntési jogosítványai, s a lényeges döntéseket vagy teljes közmegegyezéssel, vagy nagyon nagy minősített többséggel lehet meghozni. Egy szerény kisebbség vagy

egyetlen tagállam is képes megakadályozni azoknak a javaslatoknak az elfogadását, amelyeket az „erős birodalmi kormány” meg sem tesz, ha nem lát reményt a tagállamok igen nagy többségének egyetértésére.

Az EU-ba minden állam szuverén döntése alapján léphet be, ha befogadják. Ez olyan „birodalom”, amelyből nem kiszabadulni, hanem amelybe bekerülni nehéz, és azért kell megküzdeni; amelyben nem a gyengébbet sarcolja az erősebb, hanem az erősebb pénzeli a gyengébbet. Amelyből, mint Nagy-Britannia példája mutatja, bármely állam bármikor kiléphet.

Ezek triviális tapasztalati tények, amelyeket azonban politikai okokból könnyen el lehet fedni, és az elfedést érzelmi okokból könnyű elfogadni. Ha ez az EU is imperialista, és olyan, mint egy birodalom, akkor nincs és nem is lehet olyan államok feletti döntéshozó intézmény, amely ne lenne birodalmi és imperialista. Amely ne lenne ily módon a nemzetek szabadságának ellensége.

És valóban. Az ENSZ is, a NATO is ilyennek minősül, s Hazony nem is utal rá, hogy létezhetne másmilyen természetű nemzetközi instancia. Egyszerűen nem foglalkozik azzal, hogy vannak kizárólag államok feletti szinten megválaszolható kérdések és megoldható feladatok a Föld nevű bolygón, amennyiben azon az emberi faj boldogulni kívánna. Hazony rendszerében nemzetek feletti normák sincsenek egy politikai rendszer értékeléséhez. Nem létezhet legitim és kívánatos nemzetfeletti védelem a nemzeteken vagy országokon belüli elnyomás ellen. Pontosan az nem létezhet tehát, amire feltette az életét a Hazonyt felfedező „nemzet-

stratéga”, az erdélyi Borbély Imre, aki a Magyarok Világszövetsége Kárpát-medencei régiójának elnöként olyan globális magyar katasztert tervezett fölépíteni, amilyennel a Csoóri Sándor által is terjesztett teljesen alaptalan mítosz szerint a Jad Vasem rendelkezik a világ összezsídójáról, hogy ha bármelyiket sérelem éri, föllármázhassák a világot. Hazony szellemében ezt a nemzetállamok belügyeibe beleszóló föllármázást imperialista aktusnak kell tekinteni. Annak is tekint ő minden ilyen esetet, amelyben hasonló sérelmek okán Izrael ellen föllépnek. Egy egész fejezet szól itt erről.

Vannak tehát alapvető Föld- és embervédő, világgazdaság-szabályozó funkciók, amelyeknek ezen nacionalizmus szellemében nem lehet megfelelni, és ugyanakkor van az az előjáróban említett tömeglélektani funkció, amelynek viszont csak ezen nacionalizmus szellemében lehet megfelelni.

Ez a probléma lényege.

Hazony világtörténelmében a családok álltak össze nemzetségekké, azok törzsekké, azok pedig önkéntesen (!) nemzetekké, és itt van az ember természetének megfelelő közösségi szerveződés határa. Ezért aztán a világrendről alkotott két lehetséges vízió közül a nacionalista megfelel az emberi természetnek, az imperialista pedig nem felel meg neki. „A korábbi generációkban az első vízió jelent meg olyan nemzetek esetében, mint India, Izrael, Japán, Norvégia, Dél-Korea, Svájc.” Ezek tehát mind nemzetek, méghozzá példásan nacionalista nemzetek. De mi a nemzet? „Amikor nemzetet mondom, akkor olyan törzsek összességére gondolok, amelyeknek közös a nyelvük vagy a

vallásuk, s amelyek közös múltjuk során együttesen küzdöttek a önvédelemért vagy más nagyszabású vállalkozásért.” Az indiainál több vallású, több nyelvű és több nemzetiségű népeiséget elképzelni sem lehet. Svájc lakosságát a német, a francia, az olasz és a rétoromán nemzet adja össze. A koreaiak abban a hiszemben élnek, hogy egy nemzet alkotnak, egy nyelvet beszélnek, és nincs külön dél-koreai nemzet és nyelv.

Ellenben a világtörténelemben elég sokszor előfordult, hogy nemzetek birodalmak keretében vagy azokkal szövetségben, azokkal együtt „küzdöttek az önvédelemért vagy más nagyszabású vállalkozásért”. Például a magyar (is) két világháborúban. Vagy ellenünk horvátok és románok 1848–49-ben. Lengyelek a 19. és 20. század számos háborújában a világ különböző pontjain. A példák száma végtelen.

Hazony fent említett mintanemzeteinek csak az államnemzet (politikai nemzet) fogalmából kiindulva van értelmük. Az államnemzeti fölfogás szerint egy adott állam polgárai tartoznak egy nemzethez. Az állampolgári és a nemzeti közösség egybeesik. A Genfben élő francia az államnemzeti fölfogás szerint a svájci nemzet tagja, a kultúrnemzeti fölfogás szerint a franciáé. Az államnemzeti fölfogás keretében a nemzetállamiság, nemzet és állam összekötése nem lehet aggályos, mert

hiszen a kettő definíció szerint egybeesik.

Csakhogy Hazony idézett nemzetfogalma ennek ellentmond, és könyvében egy egész fejezetet szán az állampolgári állam, a „semleges” állam „mítoszának” elutasítására. („Nincsenek semleges államok. Ami egy szabad államot összetart, az a többségi nemzet vagy törzs tagjainak kölcsönös hűsége, és a hűségük az államhoz.”) Ezt el is kell utasítania egy zsidó nacionalistának, aki leszögezi, hogy Izrael zsidó nacionalisták alapították, mert az államnemzeti fölfogás értelmében Izrael nem is tarthatná zsidó államnak, mivel aszerint az ott honos muzlimok, keresztények és zsidók együtt alkotnák az izraeli nemzetet, éppúgy, mint a franciák, németek, olaszok, rétorománok és ál-

lampolgárrá lett bevándorlók, például magyarok a svájci. (Az arab állampolgárok aránya Izraelben kb. akkora, mint a franciáké Svájcban.) Ebben az esetben Hazonyval nem példálózott volna Borbély Imre sem, mert önmagát a román politikai nemzethez kellett volna sorolnia.

Hazony számára viszont kulcsfontosságú az Egyesült Államok példája, amely pedig a legtipikusabb államnemzet. Nem tartoznak bele az országon kívül élő angolok, még a kanadaiak sem, viszont beletartoznak az országban élő legkülönbözőbb nyelvű és vallású emberek. Hazony azonban ezt nem így tudja. Hanem

úgy, hogy az Egyesült Államokat mint nemzetet az angol nyelv és a protestáns vallás tartja össze. Az angol nyelvű protestánsok képviselnék tehát a többségi nemzetet, miközben a lakosság 49 százaléka tartja magát protestánsnak, és ezek aránya, akárcsak az angol anyanyelvűeké, folyamatosan csökken. Hazony ezzel ki is vette az amerikai nemzetből az ott élő zsidókat. A magyar nyelvű amerikai lapokból egy csomó cikket dob föl az Arcanum, amelyben az ott élő magyarok panaszkodnak, hogy milyen nehezen fogják föl az amerikaiak, hogy nálunk mást jelent a nemzet, mint náluk. A romániai magyar nem a román nemzet része, tehát lehetnek és vannak is neki nemzetiségi sérelmei.

Hazonynak csak abban van igazsága, sajnos, hogy a nemzeti közösség átélését, annak érzelmi erejét nem fogja átvenni a Jürgen Habermas által propagált alkotmányos patriotizmus, vagyis az állam alapdokumentumaihoz és szimbólumaihoz való hűség.

Egy zsidó nacionalista természetesen nem hirdetheti a nacionalista elv feltétlen felsőbbrendűségét úgy, hogy közösséget vállaljon a náccal. Ezért Hitlert ki is veszi a nacionalisták köréből, és átteszi őt a birodalomépítő imperialisták csoportjába. Kétségtelen, hogy a náciizmus lényegéhez tartozik a birodalomépítő ambíció, de az imperialistáknak Hazony rendszerében az a sarkalatos tulajdonságuk, hogy valamilyen nemzetfeletti, univerzális eszme jegyében kívánják maguk alá rendelni a nemzeteket azzal az ígérettel, hogy ezen eszme jegyében elhozzák mindenki számára a világbékét és a világboldogságot. Ez Sztálinra ráhúz-

ható, na de a fajok hierarchiájára, az uralkodásra és szolgaságra született nemzetek megkülönböztetésére épülő náci eszmére?

A könyv közepe felé azért csak kiderül, hogy a birodalmi elv és a nemzeti elv össze tud kapcsolódni. Sőt igazából „az írott történelem hajnala óta a birodalmi állam kormánya és fegyveres erői az egységes nemzet tagjait összekötő kölcsönös hűség kötelékére épülnek az uralkodó nemzetére, amelyen a birodalmi állam alapul”.

Ha pedig ez így van, és az uralkodó nemzet számára ez bizonyára így jó, akkor miért ne vezethetne ilyen birodalomépítő törekvésekhez a jelenben a saját nemzet érdekét minden más elé helyező nacionalizmus, melynek dicséretes és ígéretes példaként olvassuk mindjárt a könyv legelején Donald Trump szónoki fordulatát: „Amerika az első.” Eről Hazony csak ennyit mond: „Egy nemzet, amely képes megteremtteni a békét a különböző törzsei között, ellenáll annak a kísértésnek, hogy az erőforrásait más nemzetek meghódítására tett kísérletre fordítsa.” Talán az lehetett a baj a náci Németországgal, hogy nem tudta megteremtteni a békét a teuton törzsek között.

Az a tényező, hogy egy országban nem csupán egy nemzet tagjai élnek, a következőképpen férnek össze a nemzeti állam ideájával: „Nem is az a helyzet, hogy csak azok vehetnek részt a nemzeti állam által lehetővé tett kollektív szabadságban, akik a nemzet tagjai, és akik eredetileg közös nyelvet beszélnek, közös a vallásuk és a történelmük. A független nemzeti államok gyakran fogadhatnak be új törzseket és nemzetsé-

geket, melyek hajlandók a nemzet iránti kölcsönös hűség kötelékét kialakítani... Így az angolok befogadták a skótokat, a walesieket és az északireket a szélesebb brit nemzetbe... és Izraelbe a zsidó többség hasonlóképpen befogadta a drúzokat és beduinokat és más közösségeket, melyek együtt szolgáltak velük a hadseregben.” Az pedig „megválaszolatlan kérdés marad, hogy ezeket a muszlim közösségeket mennyire lehet teljesen integrálni”. „...ezek a befogadott törzsek részt vehetnek a nemzet szabadságában, amit sajátjukként élnek meg mint a nemzet többi törzsének tagjai”.

Tehát: ha a romániai magyarok befogadást kérnek a román nemzet-től, miként a skótok, a walesiek és az északír írek nemzeti függetlenségük felszámolása után az angol nemzet-től, hajlandók a román nemzet iránti közös hűségben osztozni, s teljesen integrálhatók lesznek, akkor részt vehetnek a román nemzet szabadságában, amit sajátjukként élhetnek meg, mint a román nemzet többi törzsének tagjai.

A befogadás akkor is megtörténhet, ha nem kéri. A francia nemzet „az évszázadok során az összetartozását az okcitán vagy más, a francia nemzet egységét aláásónak vélt nyelvek kiirtását célzó agresszív, olykor rémisztő kampányok révén érte el; és ez elmondható az angol nemzetről is, amely évszázadok alatt kovácsolódt össze a kelta népeket a perifériára szorító háborúk során.” És ennek így is kellett történnie. Mert: „Ha valamit meg kell tanulni ezektől az államoktól, akkor azt, hogy egy államon belül egyetlen nemzet ellenállhatatlan fölénye teszi lehetővé a szabad intézmények kialakulását,

beleértve az egyéni jogokat, szabadságokat, és a belsőleg megosztott állam – azaz a nemzeti állam – általában ezeket nem tudja kialakítani vagy fenntartani.” Ha tehát Romániában vagy Szlovákiában nem érvényesülnek kellő mértékben az egyéni jogok és szabadságok, arról jelentős részben a magyar kisebbségek tehetnek, amelyek belső megosztottságot idéznek elő, tiltakoznak ezen országok egységes nemzetállamként való meghatározása ellen, és akadályozni próbálják a román és a szlovák nemzet ellenállhatatlan fölényének kialakulását.

Ami a szabadságot illeti, abból Hazony rendszerében kétféle van: egyéni és kollektív szabadság. Ez a kettő teljesen más, az egyikből nem következik a másik. A nemzet mint kollektívum szabad lehet akkor is, ha tagjai egyénileg nem azok. „Az amerikaiak kifejezték nemzeti szabadságukat és önrendelkezésüket, amikor a történelmük nagy része során eltűrték a rabszolgaságot és a szégyenletes faji törvényeket.” Az egyéni önrendelkezéstől teljességgel megfosztott rabszolga tehát a nemzet tagjaként átélhette az önrendelkezés élményét. Ám hiába vélik egyesek, hogy nem nemzetállami keretben könnyebb biztosítani az egyéni szabadságot. Azzal érvelnek emellett, hogy nem nemzeti keretben „a nyelvek és a vallási tradíciók sokaságának egyfajta egyenlőséget lehet biztosítani – olyat, ami nem létezhet egy nemzeti államban, ahol egy egységes nemzet nyelve és vallási tradíciója elsőbbséget élvez”. Noha a különböző nyelvű és vallású állampolgárok egyenlőségéről ezek szerint nemzetállamban szó nem lehet, mégis nagyobb mértékben biztosíthatják

az egyén jogait és szabadságát, sőt csak azok biztosíthatják, mert a nem nemzetállamok birodalmak, a birodalmak pedig autokráciák az EU-ig bezárólag...

Hazony a nemzetállamok példás rendszerének azt tekinti, amely a harmincéves háború utáni Európa protestáns államaiban kialakult. E protestáns berendezkedés alapelvei az Ótestamentumból erednek, ami nem csoda, mert a nemzetállam ősi, mérvadó példáját is az ókori Izrael szolgáltatta. Ezen alapelvek szerint a legitim kormányzás erkölcsi minimuma többek között az egy Isten tiszteletének fenntartása. Hazony másutt is utal rá, hogy az állam és az egyház éppúgy nem választandó szét, mint az állam és a nemzet. A vallás a nyelvvel egyenrangú, azzal mindig együtt említett összetartó eleme a nemzetnek. Következésképp a vallásvesztés vagy vallásváltás nyilván éppúgy nemzetvesztést jelent, mint a nyelvvesztés, nyelv-váltás.

Eszerint Yuval Noah Hararit nem is igen tekintheti nemzettársának Hazony, mivel az izraeli történész ateista, és a vallást a mítoszok körébe utalja. Ellenben igen sokat ír arról, hogy a globalizáció során miként lett a háború, a járvány, az éhínség az emberiség sorsát meghatározó tényezőből marginális jelenség a 20. század második felében. A háború eme térvészteséről Hazony nem tud, s pláne nem arról, hogy a nemzetközi (tehát „birodalmi”) intézményeknek ebben milyen szerepük volt. Ő azt állítja, hogy a nemzetállamok kis háborúkat csinálnak, a birodalmak pedig nagyokat. „Általánosságban tehát a nemzeti államok törekvései olyan kis háborúkat hoznak létre,

amelyek célja a közöttük lévő hatalmi hierarchia kiigazítása, vagy hogy a közöttük húzódó határokat illetően változásokat érjenek el. Ezzel ellentétben a birodalmi államok egyetemes törekvése olyan hatalmas, idelógiai háborúkat idéz elő, ami megpróbálja örökre jó útra téríteni a világot, és ennek megfelelő mértékű pusztítást hoz.” E tétel védelme érdekében megpróbálja kimagyarázni a nemzetállami érdekeket még az első világháborúból is, amelynek keretében a Török Birodalom utáni Balkánon, az Osztrák–Magyar Monarchiában és környékén fel a Baltikumig és le Olaszországig nemzetek tömegei harcoltak a maguk nemzet érdekeiért. A második világháborúban úgyszintén, viszont a világ boldogításáról szóló legellentétebb ideológiákat képviselő felek speciel szövetségesek voltak, amikor pedig a háború utáni évtizedekben ideológiai alapon a legélesebben szemben álltak egymással, Európa leghoszszabb békeidejét tartották fenn.

Hazony szerint három dolog ösztönözheti az embereket arra, hogy valamilyen intézmény, például egy állam keretében együttműködjenek a csak közösen elérhető célok érdekében. Az egyik az érdek, a második a kényszer(ítés), a harmadik pedig az, hogy a közösséget és annak céljait magukénak tekintik. E motivációk közül az érdek a leggyengébb, a kényszer már erősebb, de a harmadik a legerősebb. „A tartós és ellenállóképes intézmények azok, amelyeket főként a kölcsönös hűség kötelékével hoznak létre.”

Ez a kölcsönös hűség a legnagyobb erő, mert az emberi természetben rejlik. A családban alakul ki, aztán kiterjed a nemzetségre, majd a törzs-

re, azután „a törzsfőnökök összefoghatnak, hogy egy nemzetet alkossanak”. Még az egymáshoz közel álló nemzetek családjára is kiterjedhet ez a kölcsönös hűség. „Amit azonban sosem látunk, az a minden ember közötti kölcsönös hűség iránti őszinte törekvés – ami valami olyan, ami csak azon feltételek mellett lehet kialakítani, amikor az egész emberiséget közös megpróbáltatások érik.”

Ilyeneket azonban Hazony nem lát. A földi környezet állapota, a multinacionális monopóliumok, a nemzetközi terrorizmus, a nagy migrációs és demográfiai folyamatok stb. – ezek a szerző szemével nem érzékelhető méretű „megpróbáltatások”. De amit még nem lát, az az emberiség egészét átfogó világnézetek híveinek tábora. Például a keresztényeké meg a zsidóké és a mozlímoké. Miként lehet keresztény, zsidó vagy mozlím az, aki nem érzi át a kölcsönös hűségre kötelező, rokoni közösséget az Úr által a saját képére teremtett, közös őstől, Ádámtól és Évától származó emberiséggel? És mit tartanak fenn vallási hagyományként, az Egy Isten tiszteletéért „a nemzeteknek a legitimitásuk erkölcsi alapfeltételeit teljesítő vezetői”, ha nem a teremtett emberiség egészéhez való hűséget? Hogy mit? Hát a hittől függetlenül vallási hagyományt. Azt, amely nem az Úrról szól, hanem a nemzetről. A nemzeti vallásfenntartó hittagadás meglehetősen hétköznapi jelenség.

Még elszórakoztathatnánk az olvasót a könyv állításaiból levonható érdekes következtetésekkel. Részletezhetnénk, mennyire távol áll a valóság világától egy olyan rendszer, amely nem tud gazdaságról és társadalomról, egyre hatalmasabb tömegek folyamatos mozgásáról a nagyvilágban, a világot összezsugorító technikák villámgyors előretöréséről, a társadalmakat határokon innen és túl megosztó tényezők sokaságáról, a társadalmi státusz, a munkamegosztásban elfoglalt hely és egy sor más tényező által kialakított, nemzetek és országok határait átmetsző csoportokról, frontvonalokról, konfliktusokról.

De inkább térjünk vissza oda, ahonnan elindultunk. Mert a helyzet mégiscsak az, hogy mindazt, ami a világunkban történik, nálunk és a környékünkön különösen, nem tudjuk megmagyarázni a nemzeti összetartozás átélésére vonatkozó igény ereje nélkül. Ez nagyon is valóságos erő, amely a politikai erőviszonyokat és a választási eredményeket, a diktatórikus és autokratikus rendszerek életképességét is nagymértékben meghatározza. Mégpedig destruktív módon határozza meg, mert olyan állítások és törekvések következnek belőle, amelyekben nincs koherencia, szemben állnak a tényekkel és egyáltalán a jelennel.

Érzelmi erő nélkül nincs a racionalitásnak ereje. Ahol pedig az érzelmi erő van, ott nincs racionalitás.

Jól nézünk ki!

Filmtározó

Két nagy blokk adja e szinte tömény filmkatalógust, ami nagyjából az elmúlt két évtized filmterméskritikájának ívét hordja. A majdnem hatvan műalkotást keretbe foglaló kötet két nagy fejezetre oszlik: *Magyar film* és *Világfilm* címet viselő blokkra. A *Világfilm* ugyan talányos fogalom, de a szerző kezén otthonosan ül. Én az ezredforduló előtt szkeptikus voltam a világfilm minőségi túlélőképességét illetően. Nem hittem abban, hogy a képkultúra abszolút dominanciája, miután felváltotta az írásos kultúra vezető szerepét, képes lesz önmaga megújítására, le tudja győzni a képdömping, a tévé, a videó, vagyis a digitális világ elemi erejű offenzíváját. Tévedtem persze, igaz, csak fél lélekkel kotlottam szkeptikus gondolataimon, hisz láttam közben születni a kultfilmeket, a tömegeket megmozgató elit alkotásokat. Mégis makacszkodtam valamiért. Aztán rá kellett jönnöm, hogy Antonioni meg a cseh és a grúz fénykorszak után is robbantak nagy művek, s ma már jókat derülök akkori kétkedéseimen. Győrffy Iván most szinte hónapról hónapra mutatja be az újabb és újabb, jó, kevésbé vonzó vagy épp gyengus, ám mozgóképnek nevezett alkotások kulturális életképességét. Igaz, a moziba járást lassan kiszorítja az otthoni szórakozás, a laptop, a CD-s megjelenés, a lopott mozik (a torrentezés) titkos/tiltott izgalma vagy a mobilos mozizás (ez utóbbi nem nemcsak a szemet rongálja, a filmes élményt is tönkretette). Mindegy, a dolog él.

Belevágnék: a magyar filmblokk szemlélésével kezdem. (Korábbi könyvében, *Az élet kísértésében* már eljutott a *Saul fia* című zseniális mű elemzéséig.) Itt fontos filmek elemzése sorakoznak: Török Ferenc *1945*, Gárdos Péter *Hajnali láz* és Nemes Jeles László legfrissebbje, a *Napszállta*. És persze vígjátékok, bűnügyi filmek külön csoportban, meg még egy kas izgalmas celluloid. Én most mégis, némileg önkényesen a számomra felsőfokot jelentő filmet emelem ide, Enyedi Ildikó *Testről és lélekről* című alkotásáról beszélek. Úgy veszem észre, a szerző is kiemelt szerepet szán neki, bár röviden elintézi. Rám iszonyú hatással volt. A nyitó képsorok a vágóhíd köznapiságával, vérfolyatásával, döglődésével, combok, háta tömegével majdnem kivitt a moziból. De mikor már behunynám a szemem a vér láttán, akkor felcsillan valami, ami hihetetlen erővel köt le. *Borbély Alexandra* és (a nem profi színész) *Morcsányi Géza* első, közönyös, szinte elutasító találkozási, szóváltása, majd szűkszavú kergetőzése, kerengenek egymás körül. Mellel Morcsányi, a „civil” (könyvkiadó, dramaturg, fordító) lemossa a profi színészeket...

Győrffy azonban kimutatja, hogy a filmnarratíva többre tehető. A szerelmét kifejezni képtelen, kicsit autista nő (a vágóhídra minőségellenőrként küldték) és a sok mindenben csalódott férfi (a véres cég főnöke) mögött ott dolgozik a tudat alatti vonzalom, a kimondhatatlan szerelem. A

vásznon csodálatos szarvasjelenetek utalnak erre, máig szívemben horodom e hirtelen bevágott állatmesét, de mégis, a kimondható-kimondott szerelem csak a film utolsó pillanataiban válik nyilvánvalóvá. Borbély Alexandra nem véletlenül lett a 2017-es berlini fesztiválon a legjobb európai színésznő. Győrffy munkája pedig mesteri elemzés.

Aztán itt van Török Ferenc *1945* című filmje, ami unikum a magyar filmtörténetben, és Győrffy ennek megfelelő mélységben vizsgálja a sztorit. Török „legfőbb erénye, hogy az áldozatok helyett ezúttal a bűnösöket állítja fókuszba... ők sem születtek együtt a bűnnel, inkább megragadtak egy kínálkozó lehetőséget”. (Lefordítom: a falusiak szétlopták az elhurcoltak javait.) Győrffy jó kritikusként belemegy a film bírálatába: jobb lett volna kisfilmként, a történetvezetés nem bírja végig szuflával a sztorit – mondja. Amivel nem értek egyet, mert Török épp a befejezésnél zárja a sztori indító ívét, mintegy a westernmitológia *mesekezelését* idézve (a sztori elején a cowboy bejön, óriási cirkusz támad, majd a végén magányosan lovagol ki a városból). Szóval gyenge pontokat talál, de szerintem dicséretes, hogy bele mer (bele tud) nyúlni egy szenzitív történet kritikájába. Könyvében másutt is találsz ilyen beszélőket, a világfilmek kritikájában is: ez adja a szerző és elemzése rangját.

A *Világfilm* című blokk az elmúlt két-három év szinte minden jelentősebb alkotását szemlézi. Most csak Tom Hooper 2010-es filmjét, *A király beszédét* említem. VI. György dadog, így nem mondhat trónbeszédet, felkeres egy szadista, ám zseniális beszédtanárt (akit Geoffrey Rush ala-

kít). Győrffynek nem nagyon tetszett ez a játszma, bár a filmben szereplőket és főképp a rendezést igen nagyra tartja. Nekem viszont bejött: egy herceget (királyt) kell dresszírozni, amihez alapfeltétel, hogy közrendű létére tegeződhessen őfelségével, mert csak egyenrangúként tudja beidomítani (sikerül neki). Szóval ez a demokratikus gesztus, a szadizmus és a nyelvpedagógiai lelemény zseniális filmbéli megoldás volt. Maradandó hatása máig kísér. Ugyanakkor nem baj, hogy ez a filmbreviárium kissé lehúzza, mert tényleg sok töres van benne, háttérinformációi hiányosak. Ez a dadogós király némi náci szimpátiát hordozott a fejében – szóval a kritikusnak sok mindenben igaza van, én meg díjazom elfogulatlan bátorságát.

Mellékszalat választottam a könyv bemutatásához, mert itt, a *Világfilm* blokkban óriások is szerepelnek. Közülük csak egypárat említek példaképp: kritikái közt rálelhetsz Quentin Tarantino *Becs-telen brigantyk* című, 2017-es zseniális művének elemzésére, Menzel *Őfelsége pincére voltam* című (2006-os) csodájának vizsgáztatására vagy Jim Jarmusch kultfilmé vált *Paterson* (2016) című filmjének körbejárására. (Zárójelben: Brad Pittet imádom, de a film véres, skalpolós jeleneteit nehezen bírtam...) Azért választottam *A király beszédét*, azaz egy közepkategóriás filmet és a kritika bemutatását, azaz a mellékszalat, mert Győrffy *kritikai módszerére* voltam kíváncsi. Mindent tud az elemzett filmek születéséről, szereplőiről meg a sztori háttéréről, ilyen totális rálátással fog bele olykor istenkáromláshoz hasonló kritikájához. (Ezalatt azt

értem, hogy számára a nagy nevek nem jelentenek sokat, elemzéseinek kritériuma a film művészi minősége. A szakmai, filmtörténeti, műhelytitkokbéli mindent tudás és az esztétikai elemzés párosítása a könyv legfőbb erénye. Mindezt kiegészíti a filmcsinálás „kézimunkájának” profi ismerete: hogyan készül egy-egy alkotás, milyen szerepet játszik a helyszín, miért oly fontos motívumválasztás, a világításkezelés, a hangtechnika, a vágás tudása és e szakmai titkok kritikus alkalmazása. Ez azt is jelenti, hogy Gyórfy nem az a fajta kritikus, aki beül a moziba, aztán egy cigi után odakanyarítja a zaftos letolást. Nem, Gyórfy alapos kutatásokat végez a film környékén, kíváncsi a keletkezésre, a téma előzményeire, filmtörténetileg belemegy az operatőri munka elődökkel való összevetésébe. Egy szó, mint száz: kritikáit tudományos alapossgal írja. Ezért használhatod e munkát akár az elmúlt két évtized kézikönyvének, értékvezetőjének, főképp ha kiegészítéd a szerző 2017-es *Az élet kísértése* című munkájával. Kezdenél lehet a legkorszerűbb filmlexikon és esztétikai elemzés-sorozat.

A belső fejezetek közül érdekes gyűjtemény a Coen testvérek műveinek csoportja a *Derűs önkínzás – a Coen fivérek Amerikája* alcím alatt

– hét film elemzésével. Gyórfy jól látja, hogy ez a csokor megérdemli a külön fejezetet, mert ugyan darabjai látszatra Hollywoodra hajaznak, mégis jócskán elütnek a filmváros üzleti dramaturgiájától. Az alfejezetből egy mozi kritikáját említem, a *Nem vénnnek való vidék* (2007) című világhírű alkotást. Laza sivatagi kincstalálással indul, de aztán bevadul. Vagy ahogy annak idején a *The Guardian* jellemezte, „tájalapú western” lett belőle, pénz, kábszer és három ember véres koreográfiája, amit a főszereplő, az öreg ember, Tommy Lee Jones vezényel. A texasi sivatagban vagyunk, minden kelék ismerős Hollywoodból, és mégis más, mert emberi történet van a western hagyománya mögött, a filmben az idős seriff históriája különösen érdekes.

A könyvnek lesz helye könyvespolcodon, mert ilyen filmes kézikönyv, kitekintés, elemzés akkor is kell neked, ha a százhatvan filmnek csak a felét vagy a negyedét láttad. Bele kell lapoznod, mert más szemével is rá akarsz tekinteni a látottakra. Hidd el, megéri.

Gyórfy Iván: Képpé vált gondolat. Budapest, 2019, Gondolat Kiadó. 393 oldal, 3400 forint.

Szomorú évforduló

Ha csak az egykori történéseket nézzük, a rendszerváltás 30. évfordulóján lett volna mit ünnepelni, de a különféle megemlékezéseket nehéz volna ünneplésnek nevezni. A magyarázat adódik: bár az akkori felnőttek egy része eufóriaként emlékszik arra az évre (a Capa Központban *Eufória* címmel nyílt tavaly december közepén egy 1989-re visszatekintő fotókiállítás), a fordulat nem választható el az utána következő három évtizedtől, így ki ezért, ki azért nem sok ünnepnivalót talál. (Az említett kiállítás képeinek egy része valóban felszabadult örömet tükröz, de a látottak egésze messze van az eufóriától.)

A Napvilág Kiadó a 30. évfordulóra esszégyűjteményt állított össze. A szellemi élet tizenkét szereplőjét kérték fel, írják meg, hogyan látják a világ, hazánk elmúlt három évtizedét, milyen tanulságai láthatók ennek az időszaknak, milyen következtetéseket vonnak le, hogyan vélekednek a jövőről. Az bizonyos, a kötet mai és majdani olvasói sok mindent megérthetnek abból, hogy miért nincs ünnep.

A legtöbb ilyen összeállításnál felmerül: miért éppen azok szerepelnek, akik? A kérdés itt nem a megszólalók illetékességét vitatja, hanem például azt tartja szem előtt, hogyan lehet, hogy a tucatnyi írás közül csak kettőnek a szerzője nő, vagy miért nem kapott helyet az elmúlt harminc évben felnőtt generációk hangja? Szomorú tény, a messze legfiatalabb megszólaló, Térey János, aki húszévesen éppen csak nagykorú lett 1989-ben, már

nem élte meg a kötet megjelenését. Egyébként *Három ősz* címmel három egymáshoz kapcsolódó magánéleti „pillanatot” idéz fel a téma apropóján, így az ő írása áll legtávolabb a nyilván közügyre koncentrációt váró felkéréstől. Műve műfaji alapon inkább illene az *Ezentúl lesz banán!* című, a szintén a rendszerváltás évfordulójára készült novellagyűjteménybe, igaz, annak szerzői a Téreynél is fiatalabb generációból kerültek ki. Az esszégyűjtemény alkotóinak egyike viszont közel jár a 90. évéhez, a döntő többség az ötvenes években született, vagyis ők – mondjuk így – nem pályakezdő, fiatal felnőttek voltak 1989-ben. Három szerző túljárt a 40. életévén a rendszerváltás idején, közülük ketten, Nádas Péter és Beer Miklós már közelebb járt az 50-hez. De a két közel egyidős ember életútjának, világszemléletének különbsége egyúttal azt is mutatja, az évek száma csak relatív fontosságú. A velük egy évtizedben született Spiró György már nem sokkal a háború után látta meg a napvilágot.

Aki ismeri valamennyire az esszéírók tevékenységét, nyilvános megszólalásait, már a névsor alapján is sejtheti, hogy nem éppen önfeledten ünneplő dolgozatok várnak rá. A két egyházi ember közül az egyik, a katolikus püspök Beer Miklós, egyháza azon kevés hazai vezetőinek egyike, aki több megszólalásában bírálta a kormány úgynevezett migránspolitikáját, és elkötelezetten foglalkozott a cigányság tarthatatlan helyzetével. A

másik, az evangélikus lelkész Donáth László, az MSZP parlamenti képviselőjeként hosszabb ideig közvetlen politikai szerepet is vállalt, ezúttal részben felekezete szempontjából taglalja a témát. Bod Péter Ákos és Gyurgyák János azon néhány, egykor a Fideszhez közel álló személy közé tartozik, akik konzervatív alapról nyilvánosan fordultak szembe a közel tíz éve regnáló hatalmi rendszerrel. Ferge Zsuzsa szociológus a hazai szegénység, a közjólét aspektusából mindvégig igen kritikus hangon viszonyult a rendszerváltás óta működő kormányok szociálpolitikájához. L. Ritók Nóra tanárként, szociális munkásként a legelesettebbeken igyekezve segíteni, eleve a társadalom működésének fonákjával szembesül, alapítványi vezetőként ráadásul az utóbbi években a kimondottan ellenséges kormányzati politika következményeivel is számolnia kell. Gyurgyák János mellett a további két történész szerző közül az egyik, a kötetet egyébként szerkesztőként is jegyző Földes György, a Politikatörténeti Alapítvány élén állva több fronton is ütközött a jelen kormányzattal, egyrészt intézetének vegzálása, másrészt vállaltan baloldali, szocialista elkötelezettsége alapján. Írása a kötetben azonban távolabb a napi politikától, a globalizációval foglalkozik, erkölcsi aspektusból. Romsics Ignác általában kerüli a direkt politikai állásfoglalásokat, de megszólal a múltat átíró hivatalos emlékezetpolitika megnyilvánulásaival szemben, bírálja a demokratikus intézmények felszámolására irányuló törekvéseket, az Európai Unióval szembeforduló politikát. A négy irodalmi alkotó közül Térey János Romsicséhoz hasonlóan távol tartotta magát a napi politikától, egyáltalán, a politikai felhangú

megszólalásoktól, de írásainak ismerői nyilvánvalóan nem számíthattak ünnepi hangra. Az Antall-kormány egykori minisztere, Bod Péter Ákos mellett a költő, publicista Markó Béla töltött be a szerzők közül a vizsgált időszak egy részében kormányzati pozíciót, az RMDSZ elnökeként, a romániai kormánykoalíció tagjaként miniszterelnök-helyettes volt. Politikai tárgyú írásainak tónusa, amióta ismét civil, visszafogott, de elsősorban romániai magyar kisebbségi aspektusból, egyaránt kritikus a romániai, a magyarországi és az európai uniós politikával szemben. Nádas Péter és Spiró György más és más módon, de mindig igen szigorúan, távolságtartással szemlélték az elmúlt harminc év politikai praxisát és közállapotát, hangjuk erőteljes volt, szembenállásuk az elmúlt kilenc év hivatalos törekvéseivel egyértelmű.

Az tehát, hogy az írások nem ünneplik a harminc évet, nem lepheti meg az olvasót. Előzetesen még talán az is feltételezhető, hogy a tanulmányok és a jövőt illető következtetések sem éppen szívderítők. Mégis, végigolvasva a műfajnak, az esszének megfelelően többnyire szubjektív hangú, igen-igen eltérő szemléletű írásokat, a kötetet, az összbenyomás minden előzetes várakozást felül-, pontosabban alulmúlóan szomorú. Ennek oka nem utolsósorban az, hogy a szerzők többsége nem lát semmi felemelőt az elmúlt három évtizedben, és nagyobb részük nyilván ezért a harminc év előtti fordulatban sem. Van, aki arról ír, megalapozatlannak látja utólag, hogy egykor bizakodott. Más azt mutatja fel, soha nem hitte, hogy a társadalom viselkedésében érdemi változás következhet be. Megint mások elsősorban a jelenről, az ezzel

azonosnak tekintett elmúlt tíz évről szólnak elkeseredetten. És vannak, akik látszólag szenvtelenül tényeket vonultatnak fel, vagy saját tevékenységüket mutatják be, nem kevésbé lehangoló végkicsengéssel, mint az érzelmeiktől fűtöttebb hangú írások. Nyilván az olvasó beállítottsága, ha tetszik, normarendszere határozza meg a reakciókat. Sokan láthatják a látteleket egészében pontosnak, vélekednek a szerzőkhöz hasonlóan, érezhetik úgy, helyettük fogalmazták meg életérzésüket. Közülük jócskán lehetnek, akik vallják, az életérzés az övék, de mások iránymutatásában bízva úgy vélik, a szellemi élet tekintélyeinek mindenkori feladata a közember számára reményt adni, így biztatást várnának. És persze nem lehet megfeledkezni azokról, akik hiszik, hogy az elmúlt kilenc évben jó irányba ment az ország, egészében elégedettek, vagy legalábbis úgy vélik, ez a legjobb, amire telik. Ők minimum torznak mondanák az összképet, szélső esetben feltehetően Soros-ügynökökről, migránssimogatókról, levitézlett '68-asokról, mindig a nemzetre rárontó balliberálisokról beszélnek.

Aki nem csak minősítő jelzőkkel reagálna az írásokra, az talán felróná, hogy nem, illetve alig esik szó az eredményekről. Bár Ferge Zsuzsa és Romsics Ignác számtalan adattal mutatja be a társadalom állapotát, nyilván lenne, aki kifogásolná: az Orbán-rendszer autoriter vonásai, züllöttsége mellett vagy éppen helyett miért nem említik az elmúlt pár év gyors gazdasági növekedését, a külföldi befektetések lendületét, a munkanélküliség korábbi adataival szembeállítható munkaerőhiányt, a béremelkedés tempóját, a családtámogatási törekvéseket, a térkövezett

felületek nagyságát stb. Miért nem méltányolják a határokon túli magyarokat támogató jelentős programokat, hogy a kormányzat ismét a keresztény Európa védőbástyájává tette az országot, miközben végre sikerült eltávolodni a hanyatló, idejétmúlt liberális Nyugattól, és közben nem vesztettük el a tőlük kapott igen jelentős pénzügyi forrásokat, dicsérnék a kiskakas- és a pávatánc-világbajnokságon egyaránt induló, előkelő helyet elérő Orbán Viktor teljesítményét stb. A kötet szerzői azonban más dimenzióban fogalmazzák meg véleményüket, keserűségüket, elégedetlenségüket, amire sem a gyűlölködő hang, sem a „van még teendők, de jelentősek az eredmények” jellegű reakció, sem másik oldalról az őszi önkormányzati választások eredménye, az elfogadhatatlan kormányzati törekvésekkel való szembe fordulási hajlam felmutatása nem érdemi reflexió.

A szerzők szövegeinek az ország, a világ állapotáról alkotott véleményét nem módosítja egy-egy biztató hazai fejlemény. Ennek érzékeltetésére és a kötet hangulatának jelzésére álljon itt néhány idézet, mindegyik mástól, a szerzők nevének mellőzésével, hiszen bár természetesen az álláspontok individuálisak, szubjektívek, e helyen a szándék éppen a sokféle regiszteren szóló hangok közötti harmónia érzékeltetése. „Visszatekintve az elmúlt 30 évre, valóban úgy látom, hogy ölünkbe pottyant egy nagy lehetőség, de nem tudtunk élni vele.” „Amikor a magyar viszonyokkal elégedetlenkedünk, látnunk kell, hogy világjelenségek itthoni megnyilvánulásai van dolgunk. Ez nem csökkeneti felelősségünket.” „A magyarok azóta viseltetnek nemtörődomséggel a saját modern nemzetállamuk iránt,

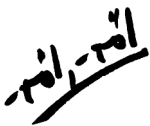
amióta léteznek. Ez az, ami páratlan, és a jövőre nézve rémisztő.” „A magyar társadalom elemi modernizálásának másfél évszázados kísérlete harmadik nekifutásra sem sikerült. [...] Az állam polgárai nem az élet észszerű megszervezésével, hanem túlélési stratégiákkal foglalatostkodnak. Aminek főleg mentalitástörténeti okai lehetnek.” „Súlyos mentalitásbeli gondokkal küzd tehát a magyar társadalom. Itt ugyanis mindig erős volt az igazodási hajlam, jobb szó híján a jobbagyi mentalitás.” „Jó lenne tudni, hogy az első húsz esztendő volt-e a történelem rövid kitérője, vagy ellenkezőleg, ami most van, az a deviancia.”

A legoptimistább végkicsengésű szöveg talán L. Ritók Nóráé, aki jórészt saját tevékenységéről beszélve azzal zárja írását: „Túl sok a harc, az

ellentétes érdekek ütközésének frontvonalában vagyunk, miközben biztosan látjuk, a megoldáshoz hosszú távú összefogás kellene. De egyszer biztosan eljön, hogy a kormányzati szinten is felismerik ezt. Mindenesetre én abban a szellemben dolgozom továbbra is [...]” Vagy bizakodóbb lenne Bod Péter Ákos, aki azt írja: „Nem állunk jól, de a helyzet nem reménytelen.” Inspirációt nyerhetünk a 30 év előttiékből, hogy „feltűnhetnek olyanok, akik elszánták magukat a hamis viszonyok felszámolására [...]” Esetleg Gyurgyák János, aki *A reménytelen reményről* című írását azzal fejezi be: a legjobbak által elképzelt „igazi Magyarországot feladni: soha már!”?

±30. Esszék a közelmúltról és a közeljövőről. Szerkesztette **Földes György**. Napvilág Kiadó. 252 oldal, 3500 forint.

Csepeli György

A közelség leküzdhetetlen távolsága

A ma élő emberek életének új színtere a földkerekség egészét behálózó kommunikációs hálózat, mely mindent megjegyyez abból, ami valaha egykor rákerült. Nincs olyan földrésze a világnak, ahol a lakosok többségének zsebében ne lenne egy telefonhoz hasonló eszköz, mely a hálózatra csatlakoztatva tulajdonosát összeköti mindenkivel, akinek hasonló eszköze van. Mindenki mindenkivel mindenütt mindig képes kommunikálni. A lélektől lélekgig tartó üzeneteket egyként viheti célba hang, kép, videó, szöveg. Még pár év, s lesz olyan technológia, melynek jó-

voltából a magányos testek akár meg is érinthetik egymást, érezhetik és élvezhetik egymás testének friss izzadságszagát.

Nem meglepő, hogy a ma készült művészfilmekben egyre többször látjuk, hogy a filmek szereplői szerelmet, barátságot keresve a mobiltelefonjukat nyomkodják, miközben ügyet sem vetnek arra, aki kéznyújtásnyi távolságban ül mellettük. Paolo Genovese nemrég bemutatott filmjében egymást jól ismerő barátokról derül ki, hogy titkaikat már nem a Freud által felfedezett tudattalanjuk, hanem a mobiltelefonjuk memóriája

őrzi. A megcsalatos szerelmi történetek elválaszthatatlan dramaturgiai fogása az akaratlanul elfogott SMS-, kép- vagy hangüzenet, mely rádöbbeníti a megcsalt felet a kapcsolatát mérgező hazugságra.

Az új kommunikációs technológia kiváltképpen alkalmas arra, hogy rádöbbenesse az egymás közelében élő embereket elválasztó messzeségre, Tóth Árpád írt erről csodálatos versében. A távollevő Másik kommunikációs technológia által teremtett álságos közelsége azonban többnyire csak kiegészítő, színesítő elem, mely a tényleges közelségben lévő emberek egymás közti viszonyainak zavarait mutatja meg, részint tragikus, részint komikus színekben. Safy Nebbou újítása, hogy egy banális, semmi újat nem ígérő szerelmi történetet teljes egészében a virtuális térbe helyez, ahol Claire, egy művelt, szép, ám mélységesen magányos nő a nálánál fiatalabb, nem túlságosan okos, de szerfelett jó külsejű Alexet magába bolondítja, akibe ő maga is fülíg beleszeret.

Az üzeneteket először csak rövid írott mondatok viszik ide-oda, majd következik a beszéd, amikor Claire és Alex már hallják egymást hangját. Egyre gyakrabban és egyre többet beszélnek, szavakkal ajzva egymást. Óhatatlanul bekövetkezik a nő által rettegett pillanat, amikor a fiú látni akarja szerelmesét, először csak képen a virtuális valóságban, utóbb szemtől szembe, a fizikai valóságban. Macska-egér játék zajlik a szemünk előtt, hiszen a magát fiatalnak hazudó nő nem vállalhatja a lelepleződést. Mindez a nő és a pszichológusa közötti terápiás párbeszédbe ágyazott flash-backek sorozatában bontakozik ki a nézők előtt.

A történetnek nem lehet boldog vége. A visszafiatalodás a virtuális világ vágyott, ám hazug valóságában lehetséges, de a fizikai valóság próbáját nem állja ki. Claire többször is kísérletet tesz rá, hogy felismertesse magát, de a fiú közömbösen megy el mellette, ügyet sem vetve a középkorú nőre, hiszen ő azt a fiatal bombázót várta, akinek a képét látva felébredt benne a szerelem.

Az első történet véget ér, de a film folytatódik. A nő úgy értesül, hogy szerelmese bánatában öngyilkos lett. A büntudattól hajtva a képzelet világába menekül. Elképzeli, hogy mi lett volna, ha a fiúval összejön, aki beleszeret, s szerelmük beteljesül. Szenvedélyesen szeretik egymást, ám a nőben ott a kétely, hátha a fiú még mindig azt a fiatal lányt szereti, akinek egykor magát hazudta. Önmagára féltékeny, s gyanúja be is igazolódik. Alex a másik Claire-t szereti, aki persze ugyanaz, mint ő, miközben mégsem az. Ez a történet sem érhet boldogan véget, a lelepleződés pillanatában Claire kilép az úttestre, s elgázolja egy autó.

A harmadik történetben a szerelmesét gyászoló, büntudattól gyötört nő szembesül az igazsággal. Alex él, megnősült, gyermeke született. A pszichológus sürgetésére Claire bevallja, hogy a lány, akinek képével a fiú szerelmét a Facebookon elorozta, a saját unokahúga. A férje beleszeretett, miatta szakadt rá a csillagok magánya, melyek mint ő és Alex, mérhetetlen távolságon át üzennek egymásnak.

A filmben többször is megidézett, Choderlos de Laclos-tól tanult elbeszéléstechnika virtuóz elsajátításáról tanúskodó történet azt bizonyítja, hogy a hálózatos kommunikációs

technológia újdonsága nem változtatja meg az emberi kapcsolatokat. Az emberek egymás közötti viszonyába beékelődő internet a szeretet és viszály Empledoklész által leírt dinamikájából semmit nem vesz el, és semmit nem tesz hozzá. Az algériai anyától, francia apától Németországban született francia rendező-forgatókönyvíró azt mondja, hogy a magánynak ugyanaz az arca a virtuális térben, mint a fizikai valóságban.

A magány, mellyel a filmben találkozunk, mégis különleges. Azzá teszi az elhagyott, kétgyermekes irodalom-professzort alakító Juliette Binoche, aki képtelen elfogadni, hogy a fizikai valóságban látható, tapintható teste, arca már nem az, mint ami volt. A rafináltan előadott történet az öregeddéssel való szembenézés elviselhetetlenségéről szóló esettanulmányként is felfogható. A feministák talán kifogásolhatják, hogy miért éppen egy nőről szól az esettanulmány, miért nem egy férfiről, akit éppen úgy zavarhat vonzerejének megcsappanása, akár a maga neméhez, akár a másik nemhez tartozók körében keres szerelmet. Juliette Binoche a szépsége elmúlásába bele nem nyugvó nőt alakítja, de a nő bárki lehet, akit nyomasztanak a visszafordíthatatlan testi változások, a ráncok, az izmok ellanyhulása, a szemekben égő tűz kihunyása.

A filmet Juliette Binoche alakítja, sa teszi feledhetetlenné. Amikor egy 24 éves lány álcájában Alexszel a Messengeren csetel, maga is megfiatalodik. Mosolya lenyűgöző, szeme csillog, arca teljesen kisimul, teste erotikusan megfeszül. Erre a mutatóvanyra már nem lesz képes, amikor a tapasztalat nélküli virtuális valóság védettségétől megfosztva szemtől

szemben találkozik szerelmével. Szeme könnyes, arca ráncos, tartása merev és reménytelenséget sugárzó lesz.

A történet végig terápiás kontextusban játszódik. Nicole Garcia zseniálisan játssza a pszichológust, aki kőkeményen elhárítva páciensének a terápiás kapcsolat oldására irányuló kísérleteit, nem tesz mást, mint figyel, dermesztően néz, és tőmondatokban beszél. A pszichológussal folytatott beszélgetésekből csak annyit derül ki, hogy Claire belebolondítja magát Alexet, s maga is belebolondul Alexbe, miközben soha egy pillanatra nem tapasztalják meg egymásban a társat, akinek érintéséből valódi, testi szerelem születne. A pszichológus felszínre hozza a tünetet, melynek nem a magány, nem az elhagyatás a lényege, hanem a hiány.

A pszichológus nyomoz, utánajár Claire történetének, nélküle nem derülne ki az igazság. Segíteni azonban nem tud. Nem gyógyít, és páciense nem gyógyul. A néző választhat, hogy melyikkel azonosul, de akkor jár el helyesen, ha rádöbben, hogy ő mindkettő. Az új technológiai környezet, amelyben élünk, nem feledtetheti, hogy a problémák, melyekkel meg kell küzdenünk, a régiak.

Claire életéből nem a szerelem, hanem az értelem hiányzik. Hiába tanítja, nem tudja az irodalmat. Nem ismeri magát, nem tud szeretni, s ezért őt sem tudja szeretni senki. Safy Nebbou filmje azt mondja, hogy az internetre lépő ember előtt megnyíló virtuális realitás ugyanolyan, mint az internet előtti korban a képzeletet kizsákmányoló nappali álmodozás, az ital, a kábítószer, a kényeszeres evés, a lélektelen szex hamis valósága.

Claire baja a függőség, nem tud belőle felépülni, mert nem ismeri önmagát. A roppant, jeges úr, melyről Tóth Árpád beszél, nem a valós és a virtuális térben van, hanem őbenne, saját magában. A pszichológus tudja, hogy a függőségből csak az tud felépülni, aki vissza akarja nyerni a függetlenséget, a maga életét akarja élni, nem akar más lenni, mint aki. Ez lenne a történet boldog vége.

Claire a film utolsó jelenetében, amikor már minden kiderült, újra csak hívja Alexet. A telefon kicsöng, de nem tudjuk, mi lesz a hívás sorsa. Alex talán válaszol, talán nem.

Szerelemre kattintva. Rendező: **Safy Nebbou**, forgatókönyvíró: **Safy Nebbou, Julie Peyr**, operatőr: **Gilles Porte**, zene: **Ibrahim Maalouf**. Főszereplők: **Juliette Binoche, Nicole Garcia, François Civil**.

Körizs Imre

Florent-Claude szomorú evangéliuma

Ha Michel Houellebecq nyolc év után jövőre esetleg ismét hazánkba látogat – erre személyes véleményem szerint mikroszkopikus az esély –, akkor már ingyen használhatja a tömegközlekedést. (Könyvei főszereplőinek minden politikai korrektséget nélkülöző modorában szólva: hagyjuk ezt a „közösségi” dolgot, a karám még egyetlen nyájából sem csinált közösséget.) Szóval 2021-ben betölti a hatvanötöt, vagyis olyan magyar írók kortársa, mint Garaczi, Németh Gábor vagy Sajó László. A *Szerotonin* már a magyarul megjelent kilencedik könyve, ezen belül a hét és feledik regénye. A szám úgy jön ki, hogy kiadták a filozófus Bernard-Henri Lévyvel közösen írt *Közellenségek* című beszélgetőkönyvét és a *Lanzarote* című regénykijét is – az utóbbira nyilván az a magyarázat, hogy 2013-ban a könyvfesztivál idején, amelynek akkor díszvendége volt, hirtelen épp nem akadt semmi más kiadható.

Illetve ez a furcsaság egy apró rejtélyre is rávilágít. Hozzáértők szerint a fesztiválra csak olyan könyvet érdemes megjelentetni a díszvendégtől, amelyből várhatóan legalább ezeröttszáz-kétezer példány elkel, a versek és tanulmányok tehát (ezekben a műfajokban Houellebecq szintén alkot) szóba se jöhetnek – éppenséggel viszont kiadhatták volna az első regényét. A *harcmező kiterjesztése* már 1994-ben megjelent franciául, de magyarul valami megfoghatatlan okból csak több mint két évtizedes késéssel, 2016-ban látott nyomdafestéket. Pedig ez az első könyv elég jó, sőt kitűnő, csakhogy nyelvileg, motivikusan és világszemléletileg sok mindenben folytatása a következő három – és azok még jobbak.

És akkor lássuk a részletes bibliográfiát, elvégre az egyik legolvasottabb európai és messze a legolvasottabb francia íróról van szó.

Magyarul először, mégpedig 2001-

ben a második regénye, egyben főműve, a csodálatos *Elemi részecskék* jelent meg (franciául: 1998), utána jött *A csúcson* 2003-ban, a 2001-es francia megjelenést két évvel követve, hogy ezután már csak egyévnyi tempóhátránnyal érkezzenek a könyvek: *Egy sziget lehetősége* (2005/2006), *A térkép és táj* (2010/2011), egészen az irodalmon kívüli szenzációt jelentő *Behódolásig* (2015), amelyet Tótfalusi Ágnes, aki kezdetektől fogva Houellebecq remek magyar hangja, már a francia eredeti megjelenésének évében lefordított. (Az első regény, *A harcmező kiterjesztése*, amint szó volt róla, óriási késéssel jelent meg; a *Lanzarote közjáték*; a *Közellenségek* nem szép-irodalom.)

A térkép és a tájra tehát az előző kötet után öt évet kellett várni, és ez volt a leghosszabb idő, ami az akkor már nagyon híres író két regényének megjelenése közt eltelt: nem csoda, ha gyorsan oda is adták neki a Goncourt-díjat. Pedig a saját személye felléptetésének külsődleges gesztusa és a kissé laposan elégikus befejezés a könyvet szerzője addigi leggyengébb regényévé teszi – de hát nincs mese, már így is késő volt, és a díjat négy nagyszerű regény és közöttük legalább egy remekmű után akkor is Houellebecqnek kellett volna adni, ha épp szakácskönyvvel vagy kifestővel jelentkezik.

Az *Elemi részecskék* a nyugat-európai vagy szűkebben francia társadalom második világháború utáni évtizedeinek nagyszabású panorámája, rendkívül nagyvonalú koncepcióval és izgalmas befejezéssel. A magyar kiadó, úgy tűnik, ekkor még nem bízott az íróban, és a regényben elsősorban a botránykönyvet látta: az

első kiadást csúnya, sárgás papíron, hatásvadász borítóval, burkoló nélkül és emlékeim szerint „Az európai *Amerikai psycho!*” feliratú papírszalaggal jelentette meg.

A csúcson inkább kortárs keresztmetszet, az *Egy sziget lehetősége* pedig (megint a Houellebecq-hősök hangján szólva: mióta tilos azt mondani, hogy „a *Sziget lehetősége*”, mióta kell megerőszkolni a nyelvet a névelők kötelező halmozásával, ezzel az „az *Egy sziget...*” formával?) két idősíkon futó disztópia. Mindhárom könyv nagyon jó, és a stílus, illetve szereplők alkati hasonlóságán túl koncepciójában és szerkezetében bravúrosan különbözik egymástól. A szerkezetük valóban olyan, hogy a befejezésükről semmit sem mondhatok anélkül, hogy ne tenném tönkre a későbbi olvasók élvezetét – annyit talán mégis, hogy az írónak szinte védjegye, hogy a könyvek története nem ér véget a megírás jelenében, magyarul valahol az akkori jövőben fejeződnek be. Az utolsó előtti regény, az addigiakhoz képest eléggé összecsapottnak tűnő, kétdimenziós figurákat mozgató, minden finomabb árnyalatot nélkülöző *Behódolás* sikere is nyilván ebben rejlik. A könyv, amelynek története szerint Franciaországban parlamentáris módon, választások útján hatalomra kerül az iszlám (erről az író korábban azt nyilatkozta, hogy a legbutább vallásnak tartja), éppen a *Charlie Hebdo* elleni véres terrortámadás napján, 2015. január 7-én került a boltokba.

Már *A térkép és a táj* sem volt olyan jó, mint a korábbi könyvek, bár a hanyatlás az ötletek látványos volta miatt ebben a regényben még nem volt olyan feltűnő, a lapos, publicisztikus *Behódolás* pedig, legalábbis e

sorok írójának, egyértelműen csalódást okozott. Az íróról is elég szörnyű képek jelentek meg: mintha nem volnának fogai, sőt, többnyire mintha a műfogsorát se tenné be. Arról nem is beszélve, milyen katasztrófálisan szűkszavú interjúkat szokott adni. Szóval aggódni kezdtem, és csak az jelentett némi reménységet, hogy a képek alapján úgy tűnik, hajbeültetés van – vagyis akkor mégsem lehet teljesen nihilista.

Most megnyugodtam. A *Szerotonin* ismét jó könyv, kicsit lazább, sőt slamposabb, mint a korábbiak, de a tendencia határozottan emelkedő, és aki még semmit sem olvasott az írótól, bátran kezdheti itt. A főszereplő most is középkorú, magát öregedőnek, sőt öregnek látó férfi, az ő felnőttkori történetét, a többi Houellebecq-hőshöz hasonlóan meglehetősen iránytalanul vergődő életét mutatja be a könyv én-elbeszélés formájában. Florent-Claude olyan mélységesen depressziós, hogy a pszichiátere szerint Belgiumban vagy Hollandiában már engedélyeznék neki az eutanáziát. Ezt a problémát kezeli a Captorix nevű, szertonintartalmú, elképzelt gyógyszer. A könyv címszereplője egy ingerületátvivő anyag, úgynevezett neurotranszmitter (ahogy helyenként *A térkép és a tájat* író Houellebecq, úgy itt én is a *Wikipédiára* támaszkodom, csak remélem, ebből nem lesz botrány), és a hiánya nagy szerepet játszik a depresszió kialakulásában. Szerencsés esetben megtermeli a szervezet, máskülönben, a könyv fikciója szerint, a kitalált Captorix formájában kívülről kell bevinni.

Az egy idő után örökségéből kényelmesen megélő, amúgy mezőgazdasági végzettséggel rendelke-

ző, hivatalnok főhős depresszióját a gyógyszer elviselhető szinten tartja, viszont teljesen tönkreteszi a libidóját. Márpedig úgy tűnik, a férfi a szerelmet tartja az emberi élet egyetlen értelmének. A szerelem, vastagon beleértve a szexualitást, az író eddigi könyveiben is óriás szerepet játszott, de most helyenként olyan szépségesen ír róla, ami már a giccshatárt súrolja: ha az ötvenéves Florent-Claude öregszik, mit mondhatunk a hatvanöt éves íróról? (Egyébként is furcsa, hogy Houellebecq, legalábbis az utóbbi időben, magánál lényegesen fiatalabb főhősökről ír: mintha művészileg nem tudna mit kezdeni azzal, hogy még él.)

A könyv tehát szerelmek és a rájuk való visszaemlékezés története, megspékelve egy barátsággal, és az egyetlen komoly kifogás az lehet vele kapcsolatban, hogy nehéz elképzelni, hogyan képes egy ilyen súlyos depresszióval élő ember ilyen átgondolt műalkotás létrehozására, miközben korábban semmi jelét sem adta írói velleitásoknak.

A könyvben különben nem ez az egyetlen következetlenség: az egyik nőről, gyermeke fogantatásának körülményeiről olyan apró részleteket közöl az elbeszélő, amelyekről egyszerűen nem lehet tudomása. De talán ezzel az ordító nemtörődomséggel vagy a képzelet észrevétlen bekapcsolásával jelzi, hogy ezt az egészszet nem kell olyan véresen komolyan venni. Azzal, ha nem tudnánk elfogadni, hogy létezhet ilyen könyv, mindenesetre csak magunkat fosztanánk meg az igazán magasrendű műélvezettől. Másrészt Houellebecq a furcsa, teljesen valószínűtlen epizóddal mintha arra is utalna, hogy nem hisz a mosogatást,

takarítást vagy zöldsepcuolást oldalak tucatjain részletesen taglaló mikrorealista autofikcióban, amelyről Jonathan Franzen is azt nyilatkozta a *Literának*, illetve a *HLO*-nak, hogy az ő szemében – hacsak nem zseniális szerző műveli – „leginkább egyet jelent a regény kapitulációjával az internet jelentés nélküli, énközpontú világa előtt”.

Az említett fogantatásnak az elbeszélő számára egyszerűen megismerhetetlen körülményein kívül még egy gyerek játszik különös szerepet a könyvben: egy tizenöt éves lány, akit egy külföldi pedofil turista használ ki. Ez a hamar elvágott szál viszont egyáltalán semmilyen módon nem kapcsolódik a könyv történetébe, teljesen szervesen és külsődleges, pedig a könyv nagyon jól van szerkesztve: több puska is előkerül benne – természetesen van, amelyik el is sül (és olyan is, amelyik nem).

Houellebecqnek nincs szüksége külsődleges eszközökre – például a perverz németre – sem a társadalomrajzhoz, sem a jellemábrázoláshoz, mert mindkettőnek mestere. A tömegturizmusról, az informatikai fejlődésről és a bevándorlásról például annyit írt korábban, hogy ezekre az új könyvben szinte már egy szót sem szán. A *Szerotonin*ban – ez egy kicsit furcsán fog hangzani, de hát így van – a főhős magánélete a francia, illetve uniós mezőgazdasággal, különösképpen a robbanásig, sőt azon is túl feszült tejágazattal fonódik össze. Azt hiszem, a szerző összes eddigi könyvében nem szerepelt annyi állat, mint itt, az apály által hozzáférhetővé tett tengeri csigáktól, kagylóktól és rákoktól a madarakon át a tehenekig.

És itt kell szót ejteni a fordításról, amit évtizedes rutinja birtokában most is kitűnően készített el Tótfalusi Ágnes, de itt-ott mintha felfedezhető lenne az utolsó simítás hiánya. A franciák például az említett tengeri ételekhez nem muskotályt isznak, mint a 224. oldalon olvasható (az túl illatos, nem illik az ilyesmihez), hanem a muscadet nevű halbort, amint az eredetiben is áll. A könyv elején feltűnő spanyol lányok autója ezzel szemben a magyarhoz hasonlóan a franciában is Volkswagen Coccinelle, csakhogy ennek, a borral ellentétben, van bevett magyar neve: Bogár. Amikor a spanyolországi turizmus Franco alatti fejlesztéséről olvashatunk, akkor nem arról van szó, hogy az ország általában a „gazdasági fejlődéshez” (37.) nem tudott csatlakozni, hiszen a szolgáltatói szektor is a gazdaság része: a francia az „ipari” (industrielle) fejlődésről beszél. Militáns még van magyarul, de „militantizmus” (31.) nemigen (inkább militarizmus), ahogy a könyvben sokszor előkerülő „moldován” lány is inkább moldáv vagy moldovai lehetne. De ezek csak apró tévesztések. Igaz, mellettük vannak olyan megoldások is, melyek kissé elszietettnek tűnnek. „Úgy terveztem, éjszaka viszem véghez a műveletet, hogy ne tartson vissza a ház előtti betonplacc látványa, nemigen bíztam meg a bátorságomban” (350.) – itt kissé bizonytalan a tagmondatok viszonya, a harmadik elég szervesen illeszkedik az előzőekhez, nem világos, hogy az elsőhöz vagy a másodikhoz tartozik. Nem bíztam a bátorságomban, hogy ne tartson vissza a betonplacc... – nem, hát nyilván az elsőhöz: bátortalan voltam, ezért éjszaka terveztem csi-

nálni. Csakhogy a franciában ez rögtön teljesen egyértelmű, ott ugyanis csak két tagmondat van, a középső rész helyén igeneves szerkezet áll. Talán az lehetett volna megoldás, ha a fordító megcseréli a tagmondatok sorrendjét, valahogy így: „Hogy a ház előtti betonplacc látványa ne tartson vissza, úgy terveztem, éjszaka viszem véghez a műveletet, nemigen bíztam a bátorságomban”. De az is lehet, hogy elég lett volna a „nemigen” elé vessző helyett pontosvesszőt tenni.

Valamik „egyformasága olyan szintre emelkedett, hogy” (341.) – ezek magyar szavak, de az egész valahogy nem igazán magyaros, kicsit fordítás ízű. Esetleg jobb lenne az „arra a szintre emelkedett”, vagy „elérte azt a szintet” esetleg „már olyan szintre hágott”. Ugyanez a helyzet a „majd én segítek benne magának”-kal (325.). Persze, az ember „valamiben” segít, de a „benne” alak mégis furcsán hangzik itt, talán mert egy másik névmás, a „magának” követi, és a kettő már sok együtt.

A mozaikcsaládokról írja a francia, hogy az nem más, mint „une propagande pure, optimiste, post-moderne, décalée, dédiée aux CSP+ et CSP++”. A fordítás remekül oldja fel a magyarul ismeretlen marketinges rövidítést: „menő vállalatvezetőket és topértelmiségieket megcélzó optimista és posztmodern csúsztatott propaganda” – de azt sehogya sem értem, hogy a „csúsztatott” jelző itt mit jelent.

De ilyesimből nincs különösebben sok, és ahol mégis előfordulnak, rendkívül érdekes módon ott sem igazán zavaróak, sőt bizonyos értelemben megfelelnek a regény intenciójának. A szövegnek, az elbeszélő

szövegének ugyanis van valami élőbeszédre jellemző fesztelensége, sőt slampossága („mindig keverem őket”, „nem értem, miért hozom ezt most szóba”, „szóval oda akarok kilyukadni”, „pillanatnyilag nem jut eszembe a neve”), amibe ezek a megoldások már-már természetesen simulnak bele. És különben sok a telitalálat is, egy-két esetben pedig a magyar szöveg talán hatásosabb is, mint az eredeti: a tehenek táplálására vonatkozó kérdésre adott válasz – „Hát azt én honnan tudjam” – mindenestre karakteresebbnek tűnik annál, hogy „Eh bien je ne sais pas, moi”. Finom gesztus az is, ahogy a fordító beilleszti az „áldozat” szó elé a „szent” jelzőt abban a mondatban, ahol a franciában csak „sacrifice” áll: „a szent áldozat második része is bevégeztetett”, mert így rögtön világos, hogy metaforáról van szó, és nem valami konkrét dologról, ami áldozatul esett valaminek.

De az elbeszélő nemcsak slampos, ami újdonság, hanem okos és kissé cinikus is, ahogy Houellebecqtől már megszokhattuk. A könyv bizonyos tekintetben a szomorúságról szól, de a boldogság pillanatai annál fényesebbek, a humor annál jobban csillog: „a sportcsatorna kínálata egyre kevésbé érdekelt, most, hogy öregedni kezdek, nem voltam már olyan sportos, mint fiatalon.” És persze előkerülnek az író mániái is: vannak dolgok, amelyeket a főszereplői nagyon szeretnek, illetve vannak, és ezekből van több, amelyekről lesújtó a véleményük. Florent-Claude a Houellebecq-hősökhöz hasonlóan imádja például a jó szupermarketeket, és utálja (a teljesség igénye nélkül) a francia államvasutakat, a magára hagyott, vagyis ember által karban nem tar-

tott természetet, a mozaikcsaládokat, a dohányzás betiltását nyilvános helyeken, valamint Freudot, Goethét és a románokat.

Még egyszer: jó könyv a *Szerotonin*, talán arról szól, hogy hogyan lehet élni, amikor nem is lehet. Reménytelensége annyira sötét, hogy az olvasó a nem is ritkán megcsillanó humortól sem képes felderülni. A főhős végül mindenestre azt sugallja, hogy egy társ boldoggá tétele az élet értelme, és a szeretetfellángolások a jelek, hogy Isten rajtunk tartja a szemét. De

valahogy mégsem ezek a kissé prédikációnak tűnő igazságok maradnak meg az emberben, hanem a regény esztétikai minőségének, irodalmi értékének az érzete, amely önmagában olyan erős, hogy képes ismét – az előző szintnél talán kissé magasabbra is – felemelni letaglózott olvasóját.

Michel Houellebecq: Szerotonin. Fordította: **Tótfalusi Ágnes.** Budapest, 2019, Magvető Kiadó. 356 oldal, 4299 forint.

Fáy Miklós

Shaxi bébi

112

Tizenhatos karika van az előadáson, és persze, erről kinek mi jut az eszébe. Nekem a Zeffirelli rendezte *Rómeó és Júlia*-film londoni díszbemutatója, ahová nem engedték be a Júliát játszó Olivia Hussey-t, mert meztelen női mell is látható a vásznon. Igaz, hogy az véletlenül pont az ő melle, de a szabály az, hogy tizenhat éven aluliak ilyesmit nem nézhetnek.

Eljárt az idő, ma már olyan filmet nem lehetne forgatni, ahol ennyire fiatal lányok pucérkodnak. Mindenestre a Zeffirelli-film Bodó Viktor-nak is eszébe jutott, úgy kezdődik a nehezen követhető című *Kertész utcai Shaxpeare-mosó*, hogy megszólal a Zeffirelli-filmzene, Nino Rota szép és elégikus szerzeménye, és ha nem is Laurence Olivier, de valaki azért csak belekezd a szép Veronáról szóló narrációba.

Ez az, ami nem megy. Nem lehetnek fiatalok a fiatalok, mert a mai

fiatalok másképp fiatalok. Júlia huzsonhat éves, és az anyja sem tartja rosszul magát. A tartása mindenképpen szörnyű, vagy szexi, vagy nem is tudom. Maga a két lábon járó, fél lábon álló közönségesség. Hámori Gabriella! Kis időbe telik, amíg rájövök, hogy ő az, a máskor oly lírai lény, aki most rágózik és domborít, és ha megszólal, akkor világos, hogy túltöltötték az ajkait, nem tud beszélni vele, csak szöszögni. Az ember kényelmesen hátradől, és tudja, hogy már a pénzénél van, már megérte, ha mostantól kezdve csakis meztelen férfiak illegetik magukat, akkor sem volt elvesztegetett idő eljönnie, mert látja ezt a Kapuleknét, és jobban érti azt a másikat, azt a lassan ötszáz éveset, hogy egy kicsit nehezen viseli az öregedést és az asszonyorsot.

Láss csodát: innentől mást se látni, csak hogy meztelen férfiak illegetik magukat. Na jó, csalok, hazudok, de

mégis így fog megmaradni az előadás, hogy az a *Rómeó és Júlia*, amelyikben letolt gatyával mesélik el, hogy mi történt. Így is kezdődik az egész, Shakespeare-ről lemossák Shakespeare-t a Kertész utcai autósóban, le a haját, a fekete köpenyt, a térdnadrágot és minden egyebet. Nem érdeklí itt a stábot, hogy mi történt Veronában. Lehet azt is mondani, hogy hiszen Shakespeare-t sem érdekelte, ha még a nevetek is megváltoztatta, Capulet és Montague lett a Cappellettiből és a Montecchiből. Miért ne tehetné azt Závada Péter, amit annak idején Shakespeare tett, helyi érdekűvé változtatja a családnevetek: Kapulek és Montág. Milyen név az, hogy Montág, teszi föl a kérdést Júlia az erkélyen. Hétfő? Rihi, röhi.

Nem is tudom. Erre vártunk? Hinni az igaz szerelemben? De nyilván az igaz szerelemben úgy már nem lehet hinni, ahogy Shakespeare tette, úgy meg végképp nem, ahogyan Zeffirelli tette. De talán így: a szerelem olyan, mint valami Hit Gyülekezete, a szerelem gyülekezete. Nincs köze a szexhez, vagy nem sok, úgy értem, elválík a kettő, sem Rómeó, sem Júlia nem ártatlan. Van itt akkor egy kis zökk, mert ha túl vannak a nagy csodálkozáson, akkor ugyan mi szükség van a papra és az esküvőre. A nagyobb baj az, hogy tudja az ember: jönni fog itt még egy nagyobb zökk is: Kapulek papa kitagadja a kislányát. Rendben van. De ebbe ma már nem kell belehalni. A problémát túlhaladta az idő, lehet élni családi támogatás nélkül. Nem kellemes, de megoldható. Nem kell hozzámenni Páriszhoz.

Nem csak nekem tűnik föl a dolog, az alkotóknak is, így aztán, amikor a biciklikereskedő és droglabor-üzemeltető Lőrinc barát a tetszhalált

okozó méreggel kezében elmélkedik a rigor mortisról és a pallor mortisról, Júliában fölébred a józanság: te vén, aberrált fasz, idd meg magad. Meg is issza. Aztán, amikor kigördítik a fagyasztóból, boldogan kiabál: működik, működik.

És Júlia? Mint egy rendes, mai, értelmes leány, a szabadság helyett a kényelmet választja. És Rómeó, mint egy rendes, mai, buta fiú, a halált választja. Volt egy pillanat az életben, amikor úgy tűnt, a drog helyébe beülhet a szerelem. A pillanat elmúlt. Nem muszáj túlélni. Az miért balszerencse, hogy az öngyilkosság legszebb módja a drogtúladagolás, így a szerelem helyébe csak másodfokon ül be a halál. Előbb visszaül a drog. Mit lehet csinálni, ha egyszer az élet annyira unalmas.

Erről szól az előadás? Jól értem? Visszajövünk a mába, a hetedik kerületbe, a herceg az Herczeg, motorral érkező bünszövetkezeti vezető, aki nem túri a csetepatét, a bizonytalanság árt az üzletnek. És jönnek a fiatalok, akik egyszerűen unják magukat. Nem jobban, mint az öregek, így aztán a bál a közös nagy kihágás ünnepe. Vagy berúgsz, vagy beszívsz. Vagy mindkettő. És ordítasz és énekelisz, és Montágné agyvérzés után, kerekesszékekben elénekli az *I will always love you*-t. Szépen, szívvel, de nehéz elképzelni róla, hogy közben a férjére gondolna. Van egy eszme, úgy hívják: szerelem. Kell hozzá egy másik ember, legalábbis általában kelleni szokott hozzá, de lehet, hogy megoldható nélküle is. Szerelmesnek lenni – mintha ez volna az egyetlen emberhez méltó állapot. Amikor több vagy, mint tenmagad, több, mint a másik, talán több, mint ketten együttvéve. Montágnának a jelek szerint nem jött össze, de talán ezért tud olyan szépen beszélni róla.

Az ifjabb Montágnak meg össejőn. Elég sokára, mert ahogy elnézem, harminc felé közelít. Júlia korát pontosan tudjuk: huszonhat. Mindketten megnézhetnék a velük készült előadást. Kár volna ezen felháborodni. Tolnay Klári negyvenegy éves volt Júliaként. Ami a mostaniakat illeti: vártak elég sokáig, élték az életet, Júlia futott mindennap, hogy formában tartsa magát, Rómeó szívott mindennap, hogy ne maradjon formában. És züllött a hülye haverjaival, hallgatta a poénjaikat, de mégsem fogott rajta annyira a szer és a társaság, hogy át ne vegye az anyai örökséget. Mármint ezt a hitet az örök szerelemben. Talán nem is az örökben, csak a szerelemben, hogy mégis ébren kell maradni, nem teljesen, csak annyira, hogy ha jön az a másik, akkor észre lehessen venni.

Észre is veszik egymást. Egy szörnyűséges bálban, stroboszkóp fényénél, mindenki jelmezben, mindenki ordítva énekel, és nem ám Nino Rotát, hanem azt, ami ma az akusztikus környezet, tuc-tuc és Magyarország halszagú. Azon az előadáson, amelyiken én voltam, a közönség jó része beszállt a buliba, ugyanúgy szeltek meg köröztek a karok, mint a színpadon. Nem is tudom eldönteni, hogy ennek most örülni kell-e, vagy sem. Úgy értem, örülök, de mit jelent? Felszabadult végre a nép, nem az van, hogy jaj, csak meg ne szólítsanak valahogy a színpadról, vagy csak egyszerűen nem veszik észre, hogy róluk van szó. Hogy mi vagyunk a negatív hősei az előadásnak, Kapulekek, Montágok, vagy még azok sem. Statiszták a saját életünkben.

És csak most jön a függöny, első rész vége. Valaminek történnie kell, mert túl sok van hátra a történetből,

ha marad ez a tempó, jön egy pillanat, amikor gyorsan le kell zárni az egészet. Nagyon elszabadult a szerző, és még jobban elszabadultak a színészek, addig játszanak, improvizálnak és vannak, hogy a végén éjfélig itt kell maradni. Kibírom, nem arról van szó, mert szórakozok, de biztosan föl kell tenni majd a kérdést: miért?

Miért vagyunk itt, miért ez a mi *Rómeó és Júliánk*, úgy értem, mit kapunk cserébe, hogy elveszítjük a halhatatlan szerelmeseket? Nem kevés ez, nem túl kicsi a felzaklatódás, nem túl józan a Bodó-Závada-megoldás? Kis élet, kis halál?

Azt mondanám: van három perc. Ebben a nagy, szemérmetlen, péniszlengető előadásban mégis van három (lehet, hogy csak kettő) szemérmes pillanat, ez a máskor pacsirtás-csalogányos vita, hogy reggel van, vagy még éjszaka, és ott a két felnőtt, aki hirtelen visszaváltozik két gyerekké, *Rómeó és Júlia*, Patkós Márton és Kókai Tünde, ott mászkálnak pucér popsival. Ártatlanok, még ártatlanabbak, mint Ádám és Éva a paradicsomban. Ez a három vagy két perc áll szemben az egész előadással, de én hiszek benne. Hiszek nekik. Egy másik klasszikust idézve: köszönet, köszönet ezért a szerelemért, mert emlékezetembe vésődött, mint egy édes álom, amely sokáig eszünkben marad még ébredés után is.

Kertész utcai Shaxpeare-mosó. William Shakespeare Rómeó és Júlia című drámája **Závada Péter** átirata és a társulat improvizációi alapján. Örkeny István Színház. Rendezte: **Bodó Viktor**. Díszlet: **Schnábel Zita**. Jelmez: **Nagy Fruzsina**. Zene: **Keresztes Gábor**, **Kákonyi Árpád**. Szereplők: **Kókai Tünde**, **Patkós Márton**, **Máthé Zsolt**, **Nagy Zsolt**, **Polgár Csaba**, **Hámori Gabriella**, **Csujja Imre**, **Gálffi László**, **Csákányi Eszter**, **Mácsi Pál**.

Változatok irányításra

A zenetörténet nagy B betűs zeneszerzői: elitklub. Olyanok tartoznak ide, mint Bach, Beethoven, Brahms. A legnagyobbak, a megkérdőjelezhetetlenek. Hogy Bartókot közéjük sorolhatjuk-e? Mi, magyarok régóta úgy hisszük, hogy igen, de nem biztos, hogy ebben a nagyvilág is igazat ad nekünk, lehet, hogy elfogultak vagyunk a szívünknek oly kedves és emberi portréjának számos vonása által – tisztaság, tisztesség, kérelmetlenség – is rokonszenvessé tett honfitárs-géniusz iránt. Van olyan külföldi zenetörténeti összefoglalás, amely az utóbbi évtizedekben azzal szerzett kellemetlen meglepetést a Bartók iránt elkötelezett magyar szakembereknek, hogy a 20. század nagy alakjainak értékelésekor szerepüket, jelentőségüket, hatásukat taglalva Bartókot nem egészen úgy ábrázolta, ahogyan azt mi elvárnánk, Stravinskynak, Schönbergnek nagyobb jelentőséget tulajdonítva – és lássuk be, Stravinsky, Schönberg valóban felmérhetetlenül nagy hatású. Meg aztán mostanra sokan úgy gondolják (e sorok írója is), hogy Sosztakovics semmivel sem csekélyebb jelentőségű szerző, mint Bartók. Merte volna ezt valaki kimondani magyar muzsikuskörökben, mondjuk, a nyolcvanas években! De jobb, ha elejtjük el ezt a szálát, földhözragadt dolog szellemi téren méricskélgni.

Mindenesetre Bartók örült, ha művei „B betűs” társaságban szólaltak meg: Bach, Beethoven nagyon

fontos volt számára, Brahms nagyságát is elismerte, mivel azonban karnyújtásnyira volt tőle az időben (Bartók tizenhat éves volt Brahms halálakor), értékelése kényesebben vetődött fel, hiszen pályakezdként Bartók egy ideig Richard Strauss elkötelezettje volt, az ő gondolkodásmódját próbálta folytatni a *Kossuth* szimfóniai költemény idején (és nem Brahmsét, akihez viszont a fiatal Dohnányi vonzódott). Aztán szerencsére Bartók felhagyott a Strausskövetéssel, megtalálta igazi hangját. Azt a hangot, amely oeuvre-je legjavát alkalmassá teszi arra, hogy egy koncerten szólaljon meg a nagy B betűsök műveivel, ahogyan ez legutóbb történt a Zeneakadémia nagytermében *Baráti Kristóf* hegedűművész és az *Anima Musicae* kamarazenekar közös estjén. Beethoventól a két *Románcot* hallottuk (ezek szólóhegedűre és zenekarra írt, egytételes művek: *G-dúr*, op. 40; *F-dúr*, op. 50), Bartóktól a *Divertimentót* (BB 118), Brahmstól a szünet után a *4. szimfóniát* (e-moll, op. 98). A három darabról és előadásukról szólva ezúttal nem a zeneszerzők gondolkodásmódja közötti hasonlóságokat vagy különbségeket szeretnénk firtatni: a művek megszólaltatása sokkal inkább egy zenei produkció irányításának három lehetséges változatát, s ily módon a vezető és a keze alatt dolgozó muzsikusközösség közötti kommunikáció háromféle módját példázta.

Beethoven két *Románcában* *Baráti Kristóf* a hegedűszólót játszotta,

egyszersmind irányítva is a karmester nélkül muzsikáló kamarazenekart. Bevett gyakorlat ez, amelyet sokszor alkalmaznak versenyművek szólistái, akik a kísérő zenekar játékának összetartását, tempóinak, karaktereinek, ritmusprofiljainak, dinamikájának és hangszíneinek kontrollját is magukra vállalják. Márpedig ilyen szempontból a két *Románc* valóban úgy funkcionál, mint két miniatűr versenymű, pontosabban két egytételű szólódarab, amely középtempójával és mérsékelt gesztusvilágával valahol a gyors versenymű-nyitótétel és a vallomásos lassú tétel között helyezkedik el. Baráti letisztult értelmezésben tolmácsolta a két darabot, kristályos hangon, éneklő dallamformálással, makulátlan intonációval, s olyan, minden szélsőséget mellőző olvasatban, amely kétségkívül nagyon illik e két békés, beethoveni szempontból „nem jellemző” kategóriájú – a viharos beethoveni indulatokat nélkülöző – kompozícióhoz. Ami a szólista és a kamarazenekar kommunikációját, az irányítást illeti, az ebben az esetben szinte csupán jelzésszerű volt: Baráti néhány tekintettel, mozdulattal megoldotta, hogy a zenekar kövesse, nem volt szükség semmi többre, hiszen a két művet jellegzetesen kamarazenei értelmezésben együttműködve játszották.

Hasonlóan kamarazenei profillal szólalt meg Bartók *Divertimentója*, de itt a vezető és a vezetettek közötti kommunikáció a zárt áramköröket feltételező bensőségesség értelmében már jóval intenzívebbnek mutatkozott. Hogy is ne mutatkozott volna annak, hiszen Baráti azt a megoldást választotta, hogy nem karmesterként vezényelte a pro-

dukciót, hanem beült az együttesbe koncertmesterként, s onnan, a hangversenymesteri kottapult mögül irányította a kamarazenekart, részben ösztönző vonó- és törzsmozdulataival, részben azoknak a kisebb szólóknak a körvonalazásával, amelyek a műben olykor a koncertmesternek jutnak. Klasszikus, lekerekített, egyszersmind igen dinamikus olvasatban szólalt meg a Paul Sacher megrendelése nyomán komponált Bartók-mű, élénk hangsúlyokkal, markánsan értelmezett disszonanciákkal, azzal az érdességet és csiszoltságot ötvöző hangzással, amely ezt az alkotást jó értelemben vett ambivalenciát teremtve helyezi a klasszikus hagyomány és a modernség metszéspontjába. Népiesség és európaiság hasonlóan érzékeny egyensúlyát teremtette meg Baráti és a kamarazenekar értelmezése. Nem újraértékelő olvasatot hallottunk, inkább olyat, amelyben a karakterek körvonalazása, a mű kontrasztrendszere és hangsúlykészlete erőteljesebb a szokottnál, s ezáltal maga a kompozíció is élénkebben hat hallgatójára.

A szünet után, a műsor második részét kitöltő Brahms-darab, a *4. szimfónia* hallgatásakor a zenekar élén versenyművet játszó szólista és a kamarazenekarban szerepet vállaló koncertmester magatartása és eszköztára után egy harmadik módját tapasztalhattuk a zenekar-irányításnak: a legegyszerűbbet, legszokványosabbat, azt, amikor a karmester odaáll az együttes elé a pulpitusra, és pálcával a kezében elvezényel egy művet. Ennek az előadásnak két érzékeny mozzanata volt. Az egyik az, hogy a karmester feladatát ezúttal olyan személy vállalta, aki ezt

a tevékenységet eddig ritkán gyakorolta a nyilvánosság előtt, tehát nem tekinthető rutinos dirigensnek, miközben nyilvánvaló, hogy jelentős muzsikusként, nagy művészként érdemi mondanivalója lehet bármiféle zenéről, értelemszerűen olyanról is, amely nem hangszerére, a hegedűre fogalmazódott. A másik érzékeny mozzanat az, hogy a zenekar, amely Baráti Kristóf keze alatt a Brahms-szimfónia – tehát egy nagy apparátust igénylő, igazi romantikus szimfonikus mű – partitúráját megszólaltatta, kamarazenekar, vagyis kis létszámú együttes, amelynek törzstagsága csak vonósokból áll. Természetesen bevett szokás, hogy egy-egy Mozart- vagy Haydn-szimfónia megszólaltatása kedvéért a kamarazenekarok néhány vendégfűvóst hívnak meg, ezúttal azonban nem csupán „néhány” muzsikussal kellett kiegészíteni az Anima Musicae Kamarazenekart, hanem az együttes – szemérmérték alapján úgy becsültem – eredeti létszámának legalább a kétszeresére duzzadt, és nemcsak vendégfűvósok, de vendégvonósok is jócskán érkeztek, hiszen e nélkül a Brahms-mű hangzása nem lett volna a műhöz és a korhoz illő. Így azonban létrejött egy olyan együttes, amely állandó társulatként nem létezik, csak erre az alkalomra szövetkeztek tagjai, s amely ily módon az igazi összeszokottságot teljes mértékben nélkülözte.

Ami az első mozzanatot, Baráti vezénylését illeti, arról elmondhatjuk, hogy bár a manuális eszközöket, az úgynevezett taktírozást figyelve olykor kétségtelenül észrevehettük a gyakorlottság hiányát, ugyanakkor minden, ami a tempóvételekkel, a ritmusprofilokkal, a hangsúlyokkal,

a karakterek megformálásával, a mű dramaturgiájával, fokozásaival, kontrasztjaival kapcsolatos, világosan mutatta, hogy Baráti Kristófnak hiteles és vonzó elképzelése van Brahms 4. szimfóniájáról, s ez a koncepció a mű értelmezésének legtisztább, legnemesebb hagyományait folytatja. Ugyanakkor ami a zenekari összjáték csiszoltságát illeti, e téren nem lehetett nem észrevenni, hogy Baráti számára sem bizonyult megoldható feladatnak az alapvetően minden szellemi gyakorlati koherenciát nélkülöző együttes máról holnapra történő összekovácsolása. A hangzás sokszor volt nyers, máskor darabosnak hatott a kidolgozás, olyan részletek sikkadtak el, amelyek rendszerint megszólalnak, és olyan részletek „szóltak ki” az összhangzásból, amelyeknek egy kellőképpen profi előadásban bele kell simulniuk a kísérszövet egyenletes felületébe. Mindez nem a karmester zenei értelmezését minősíti, hanem a kedvezőtlen helyzettel függ össze: Baráti Kristóf akkor mutathatott volna meg mindent hitelesen saját elképzeléseiből, ha alkalmi együttes helyett egy valóban létező zenekart vezényelhetett volna, olyan együttest, amelynek tagjai régóta ismerik egymást, megtanultak alkalmazkodni egymáshoz, s amely rendelkezik saját kiérlelt stílussal, megszólalásmóddal. Bízunk benne, hogy legközelebb egy ilyen együttes élén találkozhatunk Baráti Kristóf sokat ígérő karmesteri teljesítményével.

Baráti Kristóf és az Anima Musicae kamarazenekar Beethoven–Bartók–Brahms-hangversenye. December 14., Zeneakadémia. Rendező: Zeneakadémia Koncertközpont.

Ötkarikás Aréna

Miután az Uruguay–Magyarország mérkőzéssel november végén felavatták a Puskás Arénát, talán megbocsátható emlékezni elődjére: az eredetileg csak bővítésre szánt, végül a puszta földig lebontott Népstadionra. Hiszen az új létesítmény tervezője – Skardelli György – szintén ezt teszi: pilonjain azokkal a lépcsőházi takarórácsokkal, amelyeken a keresztben áthúzott körök Fecskés Tibor műkő csipkedíszzeinek beton parafrázisai. E rokonszenves tisztelgés láttán néhány futballmeccs és atlétikai verseny mellett az is felbukkan emlékezetemben, hogy egyszer – nyolcéves lehettem – magam is kifutottam a zöld gyepre: a Vörös Meteor csapata élén, valamilyik nagy állami ünnepen rendezett spartakiádon a küzdőteret teljes egészében megtöltő tornászok közé vezetve a mieinket.

Hogy a Dávid Károly és társai (statikus: Gilyén Jenő) által életre hívott épület nem kizárólag sportrendezvények helyszíne volt, ily módon már régóta tudom, noha az ilyen események tudatmódosító szerepe csak később és fokozatosan tisztázódott bennem. Miként a magyar társadalomban is, amely három évvel a stadion 1953. augusztus 20-ai (zászlóparádéval kezdődő, labda-, bot- és karikagyakorlattal körített, majd szalagtáncsal záruló) ünnepélyes átadása után nemet mondott a kötelező felvonulásokkal és harsány népünnepélyekkel leplezett nyílt diktatúrára. Egyszersmind szakított a neoklasszicista formavilágba öltöztetett szocialista realizmus alsá-

gos boldogságvíziójával is, amelynek a stadion mögött ránk maradt emléke a Pátzay Pál javaslatára kialakított dromosz, vagyis a díszút – két oldalán az ifjúság relaxációit kedélyes zsánerjelenetekben megörökítő tizenhat szoborcsoporttal. Még dolgoznak rendbe tételén, parkosított sétakertré alakítva nyílik meg majd a nyáron.

A Népstadion 1948 és 1953 között készült, a nemzeti stadion gondolata azonban – ahogy a fővárosi blog összeállításában is olvasható – jó fél évszázaddal korábról keletkeződik. Először az ezernyolcszázados évek végén vetődött fel, hogy a gazdasági gondokkal küszködő görögök helyett esetleg a millenniumára készülő Magyarország legyen a gazdája az újkori olimpiák máig tartó sorát megnyitó sporteseménynek. Az ötlet azonban elhalt: a korabeli nagy állami építkezések mellett egyedül a Millenáris kerékpáros versenypályára jutott akkor pénz. A továbbiakban meg – az első világháború és következményei miatt – a potenciáljában lényegesen meggyöngyült országban egy ekkora beruházás finanszírozása fogyatkozó szép reményre olvadt. Elsősorban a helyszín kiválasztásáról folytak viták, mert a nagy stadionálmnak korántsem vetett véget a körülmények gyökeres megváltozása. Nem csupán jeles építészek (Maróti Géza, Hajós Alfréd és Borbíró Virgil) tervei tanúskodnak róla; Klebelsberg Kunó személyében még egy nagy formátumú és (ami nem kevésbé lényeges) kivételes hatalommal bíró politikus is foglalkozott a megvalósításával.

A gazdasági világválság és a második világháború miatt végül csak a felszabadulás utáni újrakezdés eufóriájában és az ország újjáépítésének látványos sikerei nyomán vált reálisá az 1848 jubileumára utaló (akkor még) Centenárius(nak nevezett) stadion megépítése. Nem utolsósorban az ügy mellett egyértelműen felsorakozó (hatalmát fokozatosan kiépítő) kommunista párt támogatása jóvoltából. Minthogy a két háború között nyíltan baloldali modern építészek az új politikai berendezkedésben vezető pozícióba kerültek, magától értetődő volt, hogy a frissen megszervezett állami tervezőiroda, a KÖZTI munkatársa, ifj. Dávid Károly személyében a kör (CIAM magyar csoportja) tagjaként egy olyan építész kapta a megbízást, akinek mindemellett a stadiontervezésben is volt már némi tapasztalata. Műegyetemi tanulmányait követően a harmincas évek elején a huszadik század egyik legautentikusabb építészeti műhelyében – Le Corbusier párizsi irodájában, az egyetemi negyed svájci kollégiumának munkálataiba bekapcsolódva – vált a modernizmus szellemiségének értő képviselőjévé. Ekként alkotta meg a Népstadiont is. Csak bizonyos részleteiben, a határidő és a pénzsűke szorításában tizenháromról négyszintesre csonkított kváderköves toronyház dór oszlop bejáratával, az öltözők és a reprezentációs belsők Németh Istvánnal közös kialakításában téve engedményeket a felavatásakor már egyeduralgó szocreál ízléseszménynek. Gondosan felújítva és ízlésesen megtoldva ebben az épületben kap majd helyet a készülő sportmúzeum.

Az ötvenes évek első felében nem csupán a stadionálom vált valóra. Azal a lehetőséggel kecségtetve az or-

szágot, hogy az 1960-ban netán Budapestben rendezendő olimpiának itt lesz majd az ünnepélyes megnyitója. 1950 és 1956 között az aranycsapat – a futballsztrók között az aréna majdani névadója – régen várt világgraszoló győzelmeket aratott. A helyszínnek aligha volt – nem lehetett – köze az eredményekhez, hiszen a sikerek korábban kezdődtek és hasonló szinten a következő évtizedekben egyáltalán nem – legfeljebb egy-egy fellángolás erejéig – folytatódtak. Mint ahogy átfogó felújítás híján a Népstadion műszaki állapotának fokozatos romlása sem függ össze a hazai klubok mérkőzései iránti érdeklődés radikális csökkenésével, illetve a nemzeti válogatott olykor csapnivaló szereplésével – ha csak azt nem vesszük, hogy időközben jelentősen megrendült a politika és a társadalom értékhierarchiájában a sportfinanszírozás pozíciója. A források elapadása pedig kedvezőtlenül hatott a Népstadion sorsára is. A korhadó szerkezet potyogó beton-elemei miatt a tribün életveszélyessé vált, felső karéját húsz éve le kellett zárni. 2014-ben még sor került benne egy válogatott meccsre, noha a meggyöngyült intézmény a korábbinál kevesebb, legfeljebb ha feleannyi nézőt fogadhatott.

Ekkor már (újra) a futballrajongó és a stadion Puskásra keresztelését nevét (még 2002-ben) hivatalból megtámogató Puskásra javasoló Orbán Viktor a miniszterelnök, aki – a 2008-as gazdasági válság lecsengését követően és az uniós támogatások potenciálját felhasználva – nagy ambícióval látott hozzá a költségvetés szerkezeti átalakításához leglátványosabban talán a sport javára. Azért nem teszem hozzá, hogy a korrekció az oktatás és az egészségügy kárára történt, mert

ez olyan közhely, amellyel populista és demagóg dolog volna érvelni. Maradjunk csak az idevágó adatoknál: 2010 és 2020 között 32 stadion újult vagy újul meg, mintegy 350 milliárd forintból. S bár a pénz igencsak aránytalanul oszlik meg: több mint felét viszi a Puskás Aréna, csaknem százmilliárd jut nyolc nagyobb és közel ötven 23 kisebb beruházásra; feltétlenül hozzá kívánkozik, hogy az állam nagyvonalú költése mellett nem kevésbé jelentős a taotámogatás. A *24.hu* közlése szerint 2011 és 2017 között több mint 500 milliárd ment társasági adóból a közös büdzsé helyett a sportszervezetek és klubok kasszájába, ennek közel felét a futball kapta. A pénz mögött valójában világváltozás sejlik, amelynek politikailag értékelhető első eleme az új nemzeti stadion felépítéséről hozott 2011-es kormányhatározat. Ezt követte 2013-ban a Budapesti Olimpiai Központ rekonstrukciójának bejelentése, majd 2017 tavaszán a Nemzeti Olimpiai Központ létrehozatala. A folyamat logikus lezárásaként került sor az év őszén arra a fővárossal egyetértésben hozott döntésre, miszerint Budapest megpályázza a 2024-es nyári olimpiai játékok megrendezését.

Hiba volna az akciót kizárólag a jelenlegi kormányfő nyakába varrni. A budapesti olimpia gondolatát először a Népstadion építéskor élesztették újra, majd – el ne felejtjük – többpárti konszenzussal a kétezres évek közepén, amikor a javaslatot főpolgármesterként Demszky Gábor is támogatta. Az előbbi a nemzetközi politikai erőviszonyok, az utóbbi a nálunk állami csóddal fenyegető globális pénzügyi válság következtében vetélt el. Másképp alakult a harmadik felvetés sorsa. 2017-ben a Momentum Nolimpia

népszavazási kezdeményezése csak látszólag készítette meghátrálásra a kormányzatot: a NOB-hoz benyújtott pályázat visszavonása dacára napjainkban is egyre-másra épülnek a rendezvényhez szükséges létesítmények. Közülük a legnagyobb volumenű és a legújabb a Puskás Aréna.

Ahogy az ilyen jelentős beruházások esetében minden civilizált országban illik, sőt kötelező, az olimpiai stadion elhelyezésére és környezetének rendezésére már 2006-ban nyilvános ötletpályázatot hirdettek. A 11 pályaműből egy érvénytelen volt; több munkát díjaztak és néhányat megvételeire javasoltak, noha a zárójelentés szerint „kevés esetben sikerült letisztult javaslatot tenni (...), teljes értékű megoldás nem született.” A második pályázatra – a világválság múltával – 2011-ben került sor. Amikor szakmai körökben felröppent a hír, hogy az Orbán-kabinet új nemzeti stadion építésén gondolkodik, a Népstadiont pedig lebontják, a Budapesti Építész Kamara elnöke kifakadt: „A Puskás Ferenc stadion nem bontható el! Még akkor sem, ha mind a tízmillió magyar ezt követeli, mert nemcsak az övék, hanem a meghalt apáinké és meg nem született unokáinké is.” Mónus János azzal érvelt, hogy a birodalmi stílus jegyeit hordozó berlini olimpiai küzdőteret napjaink komfortigényeinek megfelelően sikerült műszaki és esztétikai szempontból egyaránt meggyőző módon korszerűsíteni a 2006-os labdarúgó Európa-bajnokságra, noha a Népstadionnál jóval idősebb. (Terveit az egyik legtekintélyesebb német építész, Volkwin Marg jegyzi.)

A döntéshozók, mintha hirtelen megvilágosodtak volna, ekkor kezdeményeztek újra ötletpályázatot az építészeti értékek kötelező megtartá-

sával a területen elhelyezkedő (zömmel sport)létesítmények sorsáról. Majd 2012 nyarán annak rendje és módja szerint eredményt hirdettek. Három munkát díjaztak, és hetet tartottak megvásárlásra érdemesnek, de győztest nem hirdettek. Indoklásában a zsűri elnöke szinte szó szerint visszhangozta a hat évvel korábbiakat: „Egyetlen pályamű sem tudott a terület egészére komplex, kifogástalan megoldást tervezni.” Ezt követően a szakma internetes fórumán zajos perpatvar támadt amiatt, hogy a 23 pályázatnak csaknem a felét formai okokra hivatkozva eleve érvénytelenítették. Kizártak és nem kizártak egyaránt felháborodtak, és vizsgálatot szorgalmaztak az ügy tisztázására. Mint kiderült, a pályázat kiírása és értékelése között úgy módosítottak a vonatkozó kormányrendeleten, hogy a „tervpályázati kiírásoknál megszűnt a MÉK ellenőrző szerepe, véleményező jogköre”. Bénultságukat a zsűribe delegált építész szintű azzal magyarázta, hogy „a kiíró saját akaratótól való eltérést nem engedett”. Más azt az anomáliát vette a bírálóbizottság szemére, hogy egymásnak ellentmondó elképzeléseket honorált. Kemény kritikában részesült az építészkamara elnöke is, amiért semmit nem tett annak érdekében, hogy a szervezet ne veszítse el korábban megszerzett szakmai kontrollszerepét, adott esetben vétőjogát a pályázatokon. A történetek legfontosabb tanulságát azonban annak a nyílt levélnek az írója sejtette meg, amelyik a NER működésének a kultúra más területeiről is ismerős természetére világított rá: „Látható volt a cél: csupán egy, már megfogalmazott politikai akarathoz szeretnének publikálható látványfényképeket.”

Hogy ez a második ötletpályázat ily módon már merő színjáték volt, a közvélemény számára akkor vált nyilvánvalóvá, amikor elmaradt az ilyenkor szokásos folytatás. Hiába reklámltak, illetve hivatkoztak a bevett gyakorlatra az érintett szervezetek (a Budapesti és a Magyar Építész, valamint a Mérnöki Kamara), magának a stadionépületnek a megtervezésére pályázatot nem írtak ki. Az ugyanis okafogyott lett, legalábbis a Nemzeti Sportközpontok közleménye szerint, amely az alábbi magyarázattal kívánta megnyugtatni a fortyogó szakmát: „A szakértői egyeztetések során egyértelművé vált, hogy a magyar sportnak nemcsak egy új labdarúgó-stadionra, hanem egy, a többi sportágnak is otthont adó különleges helyre van szüksége. Így született meg a »stadion a stadionban« ötlete, ami gyorsabb és takarékosabb a korábbi elképzeléseknél.” Hogy aztán néhány hónap múlva ugyanez a szervezet az épület megvalósítására a Népstadiont egykoron megtervező KÖZTI jogutódának adjon egyenes megbízást, az előadottakból logikusan következően, de aligha csak azért. Még javában folyt a vita, nem lehetett tudni, milyen fordulatot vesz utóbb a történet, amikor a KÖZTI Zrt. vezető munkatársa, az „örült focirajongó” Skardelli György (amúgy a kizártak egyike) már magabiztosan nyilatkozik csapatának folyamatban levő munkájáról, miszerint: „Az új labdarúgó-stadion minden gond nélkül megszerkeszthető a régi kontúrjain belül.” Az *Építészfórum* legendás főszerkesztőjének azt is megjegyezve: olcsóbb lesz, mintha teljesen újat építenének.

A tervezőválasztással kapcsolatban szakmai kifogásaink nem lehetnek: a cég a maga nemében az egyik leg-

rangosabb hazai vállalat; az Ybl- és Prima Primissima-díjas, pályája zenitjén álló Skardelli tehetsége és rátermettsége ugyancsak vitathatatlan. Ráadásul sportsarnoképítési tapasztalatokkal rendelkezik, minthogy nevéhez fűződik a leégett Sportsarnok helyén megvalósult Papp László Aréna (2003) és a Közszolgálati Egyetem sportsarnoka (2018). Felkészültségét fényesen igazolja a Puskás Aréna, amely – körbejártam távolról és a fenntartó jóvoltából megnézhettem közlőrl is – parádés teljesítmény. Már amennyire egy ekkora – mérnöki és technikai vonatkozások egész sorát magában foglaló – építmény pusztán a látvány alapján esztétikailag megítélhető. Kívülről – a rácsos pilonoknak köszönhetően – mintha csak a Népstadion volna. Így is hatalmas, az tehát, hogy némileg kisebb nála, nem érzékelhető. Az meg, hogy a felső tribün – befejezetlen elődéhez képest – immár körkörös, csak kelet felől látszik. A fő különbség felül a kecses zárógallér, amely tányérperemszerű kialakításának nemes eleganciájával koronázza meg az elliptikus konstrukciót. Skardelli invencióját dicséri továbbá, hogy miközben munkája léptékével és kontúrjával immár meghatározó eleme a városképnek, abba szervesen illeszkedik – amint ezt a várhegyről készült és az interneten közreadott fotók tanúsítják. Bent már nagyobb az eltérés az Népstadiontól, mert az új nézőtér nem két-, hanem háromkaréjos. Virtuális negyediknek tekinthető az acélszerkezetével pilonokra támaszkodó tetőzet, amely átlátszó polikarbonát fedésével egyaránt védi a nézőket és az épületet az időjárás viszontagságaitól. Végig körben 24 hangszórót szereltek fel rá. A közlekedőterek színe, miként a fes-

tetlen beton- és a kezelt acélelemeké, egészében és többnyire halványszürke, csak itt-ott és a jelzések révén egészül ki feketével, olykor fehérrel. A hibrid, azaz műszállal kevert gyeplátható zöld, mivel fűtik és öntözik; az ülések meg sötétpirosak, monotonizációjukat oldandó, egy részük sötétebb és még sötétebb. Ennélfogva a nemzeti trikolor két meghatározó eleme dominálja a látványt. (Ugyanez a tompa mélyvörös a lépcsőházakban is fel-felbukkan.) Miként – a Colosseum mintájára – korábban, az ülőhelyek minden egyes szinten felülről megközelíthetők; a mozgássérülteket liftek segítik a bejutásban, ülések mellett szabad hely jut a kerekesszékeknek. A közösségi tereket az alsó szinteken lenyűgöző architektúra uralja a hatalmas kerek oszlopokkal, a mennyezeten áttört acélburkolatokkal, még a pultok és a szelektív szemetedények is dizájnosan igényesek. A három évre kibérelhető skyboxokban a párnázott ülések bőrhuzatot kaptak; a hozzájuk tartozó fedett tárgyalókban az asztalok körül kényelmes fotelok és szófák sorakoznak. A páholyok mögött hasonló összképet mutat a laminált parkettával burkolt és temperált körfolyosó, falain a labdarúgó-legendákat fotónyomatokon megörökítő, az elegáns szürke semleges tónusához szerencsésen igazodó tapétákkal. Az épületben kapott helyet az intézmény működtetéséről gondoskodó hivatal, s az is fenntartásához hivatott hozzájárulni, hogy a stadion mindkét szárnyában egy-egy nagy alapterületű, bérbe adható rendezvényhelyiséget alakítottak ki.

Szépen sikerült ez az épület, de tudnunk kell: nem kis árat fizettünk érte, mivel az eredeti – stadion a stadionban – elképzelés jelentős módosulás

árán valósult meg. Az aréna a tervezettnél kisebb lett és drágább, az atlétikai pálya meg kiszorult belőle. (A FIFA szabályzata új létesítményben már nem teszi lehetővé a vegyes használatot.) A környezet rendbe tételével egyelőre szintén adósak vagyunk. A pénzügyi következmények értékelése közgazdászt és politológust kíván, rájuk is hagynám; a múlt értékei iránt nem közömbös művészetkritikusként azonban a Népstadion lebontását sokak nevében keserűen konstatalem. Nemkülönb az okát. Védelmének az épület elvesztéséhez vezető elbagatellizálásával éppen úgy hibáztak

a balliberális, mint a jobboldali kormányzat illetékes szervei; egyformán képtelenek voltak időben felmérni a hozzá kapcsolódó közösségi emlékek jelentőségének súlyát, illetve romlékonyságának várható végzetes következményeit. Nem vigasznak számom, hogy az egykori épületszerkezet nem éppen high-tech minősége beszédes bizonyosság az akkori rendszer ingatag struktúrájáról. Mert már arról is csak múlt időben beszélhetünk.

A Puskás Aréna. Vezető tervező: Skardelli György, KÖZTI Zrt. Generálkivitelezők: Magyar Építő Zrt., ZÁEV Zrt.

Mélyi József

A hang és a csend között

123

Úgy tűnik, a képcédulák már mindent elmondanak. Valamennyi ugyanúgy kezdődik: Farkas István, 1887, Budapest – 1944, Auschwitz. Minden kép alatt ott áll a halálhozó helységnév, és bár a néző egy idő után megpróbálja elkerülni a tekintetével az újra és újra villámként belé hasító információt, a periférikus látásával mindig Auschwitzhoz téved vissza. A képcédulák egyúttal kijelölik a befogadás keretét és perspektíváját, a művek elszakíthatatlanná válnak az életrajztól, s mintha ebben az elrendezésben eleve elrendelt útvonalon konvergálnának a tragikus végponthoz. A Magyar Nemzeti Galéria *Kihűlt világ* című Farkas István-tárlata ráadásul – időben és a jegyvásárlásban – összekapcsolódik a *Soá* című (sajnos igencsak félresikerült) kamarakiállításával, s ez még

inkább a történelem és a magyar zsidó sors összefüggésrendszerébe helyezi az életmű keresztmetszetének bemutatását.

A Farkas István életútjára felfűzött kronologikus kiállítás a képcédulákon túl is következetesen viszi végig az alap gondolatot, s a tragédia viszonyítási pontját folyamatosan fenntartva érkezik meg a kegyetlen gyerekkortól indulva a biztonságos fiatal- és felnőttkoron át az utolsó, kétségbeesett segítségkérő levélig. A tárlat első része különös módon hangos, a másodikban egyre sűrűbb a csend. A művész ifjúkorát egy ponton narrátor hangja kíséri, a párizsi éveket pedig Josephine Baker hangja zengi körül, újra és újra belefogva ugyanabba az angol nyelvű dalocskába. A második részben, a húszas évek Párizsa után

már nincs egy hang sem, a képek magukban állnak, s vezetnek át az utolsó másfél évtizeden. Nyilván ez a rész a leghangsúlyosabb, ebben az időszakban jelenik meg az a művészet, amelyet a „klasszikus Farkas Istvánként” aposztrofál művészettörténetünk. Csaknem minden, amit a harmincas évek elején készít, sikerül. Akárhogy forgatja, terei, figurái akkor is és ma is a néző legsajátabb sorskérdéseit képesek megérinteni, s mindaz, ami ebben a bizonytalanságot, elveszettséget megjeleníteni képes festői világban kialakul, egyre halványabban ugyan, de megmarad a negyvenes évek elejéig. Ehhez az időszakhoz viszonyítva minden más, a korábbi évek művészete, Párizs, visszatekintve súlytalannak látszik, s bár művészettörténeti szempontból inkább a kontinuitás felmutatása lehetne parancsoló, az 1930 utáni – Párizstól elszakadó – Farkas mintha nem is ugyanaz a művész lenne.

A határ vonal – amelyet a kiállítás valószerűleg szándéktalanul húzódik a hang és a csend között – mindig is érzékelhető és érzékeltetett volt a Farkas-életműben. A húszas évek közepétől az École de Paris-ban felolvadó művész és a következő évtized elején végleg hazatérő, egyedülállóan „egzisztencialista” alkotó között most mégis jobban kidomborodik a különbség. Egyrészt fakadhat mindez abból, hogy a kiállítás minden korábbinál gazdagabban mutatja be Farkas második franciaországi korszakát, s a képek sorából jobban kiderül, mennyire franciás festő volt is valójában. Kiderül az is, hogy ez a franciás festőiség valóban kivételesen magas színvonalú volt, de az adott közegben mégsem különleges. A harsány, a kiállításban

furcsán idegen párizsi installációból pedig (amelyben egy felesleges filmrészlet próbálja érzékeltetni az egykori hangulatot) még két dolog válik a korábbi Farkas-kiállításokhoz képest plasztikusabbá. Egyrészt látható lesz, hogy Farkas mintha egy jövőbeli művészeti képeskönyv szerint élte volna a franciaországi életét. Oda járt festeni, ahová egy festőnek járnia kellett, ott ivott, ahol a bohém művészek ittak. Mindezzel együtt mintha „túlságosan” is párizsi lett volna az élete. A másik tanulság: Farkas valóban sokkal jobban ízesült a párizsi művészvilághoz, mint bármelyik, hasonló utakat bejáró honfitársa. Neve komoly lapokban, hangsúlyos helyeken jelent meg, és az André Salmonnal közösen készített *Correspondances-mappa* sem csupán magyar szempontból számít kiemelkedő alkotásnak. Mindez azonban nem takarhatja el, hogy Farkas ebben az időben Párizsban messzi távolságban helyezkedik el a kortárs szürrealistáktól, illetve mindig is kívülálló marad. Nem akar kívülálló lenni, s ezt közvetve olyan témaválasztás és címadás is jelzi, mint az 1928-as *Magyarországi emlék*; André Salmon Farkas által feljegyzett patetikus mondatában – „Az ön festészete igazolja a mi forradalmunkat” – az „ön” és a „mi” megkülönböztetése viszont azt mutatja, hogy a valódi átlényegülésre nem volt esély.

A kiállításban jól végigkövethető, hogy Farkas tényleg hosszú ideig Párizsban akar festeni, referencia-pontja néhol az egész avantgárd, néhol csak a Montparnasse. Azután kiderül, hogy ugyan mindent tud, ami a világművészethez kell, de ezzel együtt mégis csak egy a sok kö-

zül. A tapasztalatokkal, sikerekkel és csalódásokkal felvértezve hazatér, és új közegben találja magát. Évtizedekkel ezelőtt nehezebb lehetett volna a Farkas-kiállítás nézője számára elképzelni a váltást. Ma, amikor több szempontból sokan, úgy tűnik, jogosan állítják párhuzamba a harmincas évek elejének politikáját, életérzését, szellemi mozgását a világ mai állapotával, sokkal beleérzőbben viszonyulhatunk a festő egykori helyzetéhez. Tehetjük ezt akkor is, ha tudjuk, Farkas István apja cége révén rendkívül gazdag ember volt, aki előtt évtizedeken át minden lehetőség nyitva állt. Alakját utólag korabeli regényekbe lehetne beilleszteni – szereplőként minden további nélkül felbukkanhatna Déry Tibor *A befejezetlen mondatában* is. Művei ma is nehezebben érthetők az egykori társadalmi beágyazottságuk nélkül: a harmincas évek elején készült festményeiben nem elsősorban maguk a gazdagok jelennek meg, hanem inkább egy olyan világ, amit csak egy akkori jómódú magyar szem láthatott.

A jómódú, a nyugat-európai divatos üdülőhelyeket látogató Farkas képe elsősorban a falszövegek mellett elhelyezett fotókon jelenik meg. Kolozsváry Marianna kurátori döntése Farkas István privát fotóinak átszínezéséről sok tekintetben indokolatlan, mégis rávezetheti arra a nézőt, hogy a festményeket fényképtekintettel nézze. Ha valóban így tesszünk, úgy tűnik, mintha a képeken az arcok, az alakok és a helyszínek többféle fotó egymásra exponálásából kiindulva születtek volna. Mintha a festő lehetetlen pontokra állította volna le a kameráját: ismeretlen emberek előtt vagy mögött bizalmas

távolságban, nehezen belátható tájakban különös magasságban. (A fotótekintet behelyettesíthető lenne akár egy filmes nézettel is, mégpedig Farkas István különböző formákban vissza-visszatérő helyszíneiből és festményalakjaiból kiindulva.)

Akármerre nézzük, nehezen szabadulunk a pszichologizáló megközelítéstől. Ez egyrészt kézenfekvő: az 1930 és 1934 között készült festmények mindenképpen élet-halál képek; nincs kisebb kérdésük, mint a létezés. Ebben az összefüggésben háttérbe is szorul a nyugati áramlatok hatása vagy a magyar táj magyar ecsettel problematikája, minden egy sokkal tágasabb viszonyrendszerbe illeszkedik. A pszichológiai megközelítésből következően jogos is lehetne Spilliaert, Munch, Ensor képeinek párhuzamként történő felvonultatása – a külföldi alkotók idecitolása mégis erőltetettnek tűnik. Sokkal helyénvalóbb lett volna megmaradni az S. Nagy Katalin kilencvenes évekbeli Farkas-monográfiájában található mondatnál: „Talán leginkább Edvard Munch és James Ensor tekinthetők elődeinek.” A „talán leginkább” helyett itt és most bizonyítékokként állnak a híres festők művei, s ez ugyanolyan kellemetlen (parvenü) érzéseket kelt, mint a Magyar Nemzeti Galéria beolvasztása óta a legtöbb magyar művész kiállítására a nagynevű alkotók díszként ráhelyezett munkáinak kabinetjei.

A pszichologizáló szemzőg azonban a Nemzeti Galéria kiállításán szorosan összekapcsolódik az Auschwitzból visszaszámláló, az életművet a holokausztból visszafelé értelmező tárlatvezetéssel, s ez túlságosan egyoldalúvá teszi a feldolgozást. A kiállításból ugyanis eltűnik egy korábbi

fontos megközelítés, az 1930 és 1941 közötti Farkas-életmű mint Párizstól egyre inkább távolodó festészet értelmezése. A „hangos” és a „csendes” rész élesen elválnak egymástól, de ez inkább azt jelenti, hogy a kettő között űr tátong, s a legfontosabb kérdés válaszkísérlete elmarad: a tematika, a festésmód átalakulása vajon mennyiben fakad a művész belső átalakulásából, és mennyiben a külső körülmények változásából, vagy a kettő esetleg elválaszthatatlanul összekapcsolódik? Vagy másként: a világ művészetében megmártózó festő csak a magyar közegben válhat különösen értékes? A kiállítás második része a válaszok helyett inkább az esztétikai keretek változatosságára helyezi

a hangsúlyt; nehezen követhető a fal-színek átalakulása, még nehezebben magyarázható a fehér teremben a festménykeretek egységes fehérsége. A szemléletbeli egyoldalúság és a rendezési egyenetlenségek ellenére a kiállítás anyag meggyőzően mutatja fel, hogy Farkas István 20. századi művészettörténetünk egyik legfontosabb alkotója; a művek és műcsoportok több esetben revelációként hatnak. Számos, az alkotásokból és az összegyűjtött dokumentumokból következő kérdés megválaszolása azonban ismét a jövőre marad.

Kihűlt világ. **Farkas István** kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában, március 1-jéig. Kurátor: **Kolozsváry Marianna**.

Hagyjatok meghalni! – Mintaapák

Úgy lehet, a street art-on kívül nincsen műfaj, amelyet annyira látványosan fölértékelt volna a 21. század, mint a tévésorozat sokágú zsánerét. Mert bár a televíziózás számára a kezdetektől nélkülözhetetlenek számítottak az ilyen-olyan fikciós szériák, ám azokat néhány kivételtől eltekintve sokáig alig tekintették másnak, mint hasznos, de különösebb büszkeségre vagy tiszteletre nemigen okot adó produktumoknak. Az ezredfordulót követően jócskán megváltozott a helyzet künn a nagyvilágban: részben a mozifilmek kárára és részben immár a hagyományos tévécsatornák kikapcsolásával megkezdődött a sorozatformátum(ok) diadalmenete, ez mind a mai napig

tart. Az okok meg a magyarázatok felettébb változatosak és sokrétűek, azonban cikkünk témája szempontjából mindebből csupán az a fontos, hogy a világtrend oly nyilvánvalóvá vált, hogy arra jókora késéssel, de bizony még a hazai televíziózásnak is reagálnia kellett.

Még hozzá immár nemcsak sorozatvásárlásokkal, hanem a saját gyártású szériák megrendelésével is, amit pedig sokáig szembeötlően és üzemszerűen mellőztek az illetékes döntéshozók. Olykor bizony hosszú évek teltek el két hazai sorozatkezdemény adásba kerülése között, és mert e produkciók túlnyomó többsége rövid úton megbukott, a szokott kockázatkerülés csak még nagyobb

óvatosságot, vagyis tétlenséget javallt. (A TV2, lám, még a sorozatok minden szempontból legigénytelenebb válfaját, a napi teleregényt is csak bő hat évvel az RTL Klub után merete megkockáztatni: *Barátok közt* – 1998, *Jóban Rosszban* – 2005.) Csakhogy aztán az HBO előbb a *Terápiával* (2012–2017), majd az *Aranyérettel* (2015–2018) kényelmetlenül testközelbe hozta a nemzetközi trendet: kiderült, hogy lehetséges (még ha külföldi minta után dolgozva is) jó magyar tévésorozatot készíteni, s azzal számottevő közönség- és kritikai sikert aratni.

Igy hát meglődült a hazai sorozatgyártás, ám a kereskedelmi televíziózás két hazai gigásza a változó körülmények között is hú maradt önmagához. Igaz, az RTL Klub tavaly felvállalt egy *Aranyélet*-utánérzést, az egy évad után veszni hagyott *Alvilágot*, de ezt leszámítva mindkét csatorna megmaradt a legbiztosabbnak vélt terepen: a párkapcsolati romkom/dramedy, illetve a surmókomédia regiszterénél. Az utóbbi vonulatot olyan sorozatok képviselik, mint a *Mi kis falunk*, a *Drága örökösök* vagy a *Jófiúk*, míg az első blikkre igényesebbnek sejdíthető másik típushoz, mondjuk az *Oltári csajok*at vagy a *Válótársakat* sorolhatnánk.

Dramedy gyanánt megjelölhető a TV2 novemberben elindított sorozata, az argentin ősminta szlovák adaptációját honosító *Mintaapák* is. Négy apafigura körül bonyolódik a cselekmény, van benne szerelem, féltékenység és gyermeknevelés, no meg fellelhető benne a hazai tévésorozatok jószerint minden hagyományos gyengéje: a szereposztásban és a színészi játékban csakúgy, mint a forgatókönyvben vagy a forgatási fé-

sületlenségekben. Méghozzá korántsem vérlázító és felkorbácsoló módon, hanem inkább csak azzal a szolid kiszámíthatósággal és betonbiztos árutinnal, azzal a tutista fantáziátlansággal, ami, mondhatni, haladó hagyomány a magyar tévésorozatok világában.

Kezdjük a legártatlanabb és leginkább kiszolgáltatott közreműködőkkel: a színészekkel! Pontosabban a szereposztással, aminek e tájékon sosem a típus és a karakter a meghatározója, hanem a bejáratottság, az ismerős arc. Ez esetben a casting illetékesei rákerestek az elmúlt évek magyar romkomjaira, hogy megtalálják a négy apukát és csatolt hölgyeiket, valamint, biztos, ami biztos, adtak egy szerepet Stohl Andrásnak, akit karácsonyi reklámtól a vetélkedős vagy házépítő mősorvezetésig mindenféle feladattal meg kell bízni. A végeredmény azután éppoly kiszámítható, mint a szereposztói sablon: mindenki hozza a maga megszokott legkényelmesebb formáját. Fenyő Iván a hözöngő macsót, Klem Viktor a tenyérbemászó snájdigot, Mészáros Béla a szerethetően hétköznapi pasast, Kovács Patrícia Kovács Patríciát, Stohl András pedig azt a hiteltelenül ágáló képernyős personát, ami Stohl Andrásból mára megmaradt.

Hogy a fantáziátlanságon alapuló túlfoglalkoztatás árt a színészi teljesítményeknek, azt talán nem is szükséges hosszasan bizonygatni, de azért egy eklatáns példát, a Szabó Kimmel Tamás esetét mégis említsük meg. Ő valósággal képernyőre és filmvászonra termett színész: jóképű, lendületes, van férfiúi kisugárzása, amelyhez szerencsés módon megőrzött ifjonti hamvaság társul. Csakhogy amint unni

kezdi magát a szerepében, ma már menetrendszerűen kiüresedik a tekintete és az arca, a hangereje megemelkedik, a szövegmondása pedig darálóssá és feszültté válik. Így aztán a megözvegyült állatorvos, akit ezúttal alakítani hivatott, egyszerre hat kiégett és túlfeszített idegzetű figurának, rendszerint még olyankor is, amikor Szabó Kimmelnek amúgy épp kedveskednie vagy direkte cukiskodnia kell.

A néző által vélelmezett unalom, a játékban felsejlő motivátlanság persze korántsem lenne indokolatlan reakció Szabó Kimmel és kollégái részéről, ugyanis a Kormos Anett főszerege alatt elkészült/honosított forgatókönyv bizony igencsak bornírt. Szép rendben sorjáznak az agyonhasznált közhelyek, természetesen nem az életből, hanem az ilyen-olyan korábbi sorozatokból. Így a december 18-i epizód egyik főszála a „náthás férfi” kliséjét játszotta ki (tudjuk, a férfiak rémes betegek!), Klem Viktor pedig egy takaróba burkolózva elmondhatta a forgatókönyvírói ötlettelenség idevágó bizonyosságát: „Inkább hagyjatok meghalni!” Ugyanekkor a másik szálon Fenyő Iván, úgy is mint hajdani focista és jelenlegi pizzéria-tulajdonos, a féltékenység zöld szemű szörnyétől hajtva csiliszószot öntött vélt szerelmi riválisa pizzájára... (Mindeközben a friss pesti praxisát felszámolni készülő állatorvos nem engedi kifizetni egy gazdinak a macskája kezelését: „búcsúajándék”).

Klem Viktor szájából egyébiránt pár nappal később egy olyannyira blőd és ordítóan valóságidegen kismonológót hallhattunk, ami futtában is megér egy mikroelemzést. Ő szerepe szerint igazi nőcsábász, egy womanizer ügyvéd, aki irodá-

jából távoztában a kapualjban öszszekoccan egy hölgygel, akit rögtön letámad elsőpró svádájával. „Naaa, ez a hidegség, ami így körbelengi kegyedet, csakis egy forró lattéval olvasható fel” – dürrögi többek közt, a néző pedig elmerenghet azon, hogy e mondat íróinak (mert ne kétkedjünk, ez teammunka volt!) vajon tényleg ilyen ködös elképzelései vannak a 2019-ben beszélt magyar nyelvről? Vajon tényleg csak a lattét ismerik, a férfiakat meg a nőket nem? Kiskeziccsókolom!

Ha csak egy kicsit is markánsabb vagy akár nézettebb műsor lenne a Mintaapák, úgy lehet, az is megérhetne egy kitérőt, hogy a léptenyomon emlegetett hívószavak („alfahím”, „egy igazi férfi”, „egy igazi apa” stb.) mögött rejlik-e bárminő jelen idejű és a valósággal érintkező vélekedés a társadalmi nemi szerepekről. Csakhogy a TV2 sorozatával kapcsolatban alighanem eleve túlzás volna átgondolt koncepciót vagy alapos eltervezettséget feltételezni. Hiszen arra mindjárt a jelenetek többsége is rácáfol: a vágás után érintetlenül meghagyott törmelékmondatokkal, a baki ellenére továbbengedett próbálkozásokkal, az állatorvosi rendelő falára kifüggesztett „Higénia” (*sic!*) felirattal, vagy épp a jelenetekre következtetlenül ráeresztett zenei aláfestések balkezességével. Merthogy ilyen a magyar dramedysorozat, vagy másként a drámai komédia: nevetséges, ahol drámai próbál lenni, és többnyire megdöbbenő, hogy mit gondol komikusnak. De legfőként takarékoskodik a fáradsággal és a fantáziával.